

UTEAD

JITER

ULUSLARARASI TİCARET VE
EKONOMİ ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

JOURNAL OF
INTERNATIONAL TRADE AND
ECONOMIC RESEARCHES

Res. Hakan ATEŞ
Prof. Dr. Ali ŞEN

2008 Küresel Finansal Krizinin Türkiye
Dış Ticaretine Etkileri Üzerine Bir
İnceleme

Prof. Dr. Selim KAYHAN
Prof. Dr. Tayfur BAYAT

Contribution of Islamic Banking to
Economic Growth: Empirical Analysis
from A Different Perspective

Arş. Seyran PAÇAL
Dr. Öğr. Üyesi Serap KALFAOĞLU

Belediye Çalışanlarının Mantar Yönetim
Algısının Ölçülmesine Yönelik Bir
Araştırma

Arş. Mihriban ÇOLAK
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER

Hububat Üretimi ve İhracatı Açısından
Lisanslı Depoculuk: Orta Anadolu Örneği

Prof. Dr. Tayfur BAYAT
Arş. Mustafa ÇOLAK

Merkez Bankası Uluslararası Rezervlerini
Döviz Kuru Kontrolünde Kullandı mı?

Öğr. Gör. Turan ÇİDEM
Doç. Dr. İsmail ŞENTÜRK

OECD Ülkelerinde İşgücü Piyasası
Politikası Uygulamaları

UTEAD

JITER

ULUSLARARASI TİCARET VE
EKONOMİ ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

JOURNAL OF
INTERNATIONAL TRADE AND
ECONOMIC RESEARCHES

ISSN (Online): 2618-6225

Cilt/Volume: 8

Sayı/Issue: 1

Haziran/June 2024

dergipark.gov.tr/utead

İmtiyaz Sahibi/Owner

Prof. Dr. Mehmet ŞENTÜRK

Baş Editör/Editor in Chief

Prof. Dr. Mehmet ŞENTÜRK

Editör/Editor

Doç. Dr. Onur AKKAYA

Dil Editörü/Language Editor

Prof. Dr. Selim KAYHAN

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet ŞENTÜRK

Prof. Dr. Selim KAYHAN

Prof. Dr. Tayfur BAYAT

Doç. Dr. Onur AKKAYA

Yazışma Adresi

Prof. Dr. Mehmet ŞENTÜRK

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü

79000 Kilis/Türkiye

Submission Address

Prof. Dr. Mehmet SENTURK

Kilis 7 Aralık University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,

Department of International Trade and Logistics

79000 Kilis/Turkey

Tel: +90 348 814 93 34/1503 **Faks/Fax:** +90 348 814 26 60

e-posta/e-mail: utead@hotmail.com

dergipark.gov.tr/utead

UTEAD’da yayımlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına ait olup, kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

The scientific and linguistic responsibility of the articles published in JITER belongs to the authors and can not be used without reference to the source.

İndeksler/Indexing: Academic Keys, ASOS, CiteFactor, DIIF-Directory of Indexing and Impact Factor, ESJI-Eurasian Scientific Journal Index, ISIFI-International Services for Impact Factor and Indexing, ISRA-International Society for Research Activity, JIFACTOR, Journal Factor, Journals Directory, ResearchBib-Academic Resource Index, Scientific World Index, Society of Economics and Development, Science Library Index, Scientific Impact Factor.

Uluslararası Danışma Kurulu/International Advisory Board

Prof. Dr. Ali ŞEN, *İnönü Üniversitesi*

Prof. Dr. Costas AZARIADIS, *Washington University / USA*

Prof. Dr. Elsadig AHMED, *Multimedia University / MALAYSIA*

Prof. Dr. H. Murat MUTLU, *Gaziantep Üniversitesi*

Prof. Dr. Hüseyin AĞIR, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*

Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ, *Gaziantep Üniversitesi*

Prof. Dr. Krzysztof PIASECKI, *Poznan University of Economics / POLAND*

Prof. Dr. M. Hanifi ASLAN, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi*

Prof. Dr. Mehmet MUCUK, *Selçuk Üniversitesi*

Prof. Dr. Mehmet ŞENTÜRK, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi*

Prof. Dr. Mohammad Kabir HASSAN, *University of New Orleans / USA*

Prof. Dr. Muhsin KAR, *Ömer Halisdemir Üniversitesi*

Prof. Dr. Pasrun ADAM, *Universitas Halu Oleo / INDONESIA*

Prof. Dr. Selami SEZGİN, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*

Prof. Dr. Selim KAYHAN, *Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Prof. Dr. Tahsin KARABULUT, *Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Prof. Dr. Tayfur BAYAT, *İnönü Üniversitesi*

Prof. Dr. Uğur ADIGÜZEL, *Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Doç. Dr. Ali Eren ALPER, *Ömer Halisdemir Üniversitesi*

Doç. Dr. Ceyhun Can ÖZCAN, *Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Doç. Dr. Engin DÜCAN, *Sakarya Üniversitesi*

Assoc. Prof. Dr. Kamilla MARCHEWKA-BARTKOWIAK, *Poznan University of Economics/POLAND*

Assoc. Prof. Dr. Maria Asuncion PRATS, *University of Murcia / SPAIN*

Assoc. Prof. Dr. Nanthakumar LOGANATHAN, *Universiti Teknologi Malaysia / MALAYSIA*

Assoc. Prof. Dr. Rebeca JIMENEZ-RODRIGUEZ, *Universidad de Salamanca / SPAIN*

Assoc. Prof. Dr. Siong Hook LAW, *Universiti Putra Malaysia / MALAYSIA*

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYSU, *Erciyes Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Doğan BAKIRTAŞ, *Ömer Halisdemir Üniversitesi*

Asst. Prof. Dr. Edgardo SICA, *Universita di Foggia / ITALY*

Asst. Prof. Dr. Mohamed Ibrahim MUGABLEH, *Irbid National University / JORDAN*

Asst. Prof. Dr. Mounir Ben MBAREK, *University of Sfax Tunisia / TUNISIA*

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GERÇEKER, *Selçuk Üniversitesi*

Dr. Öğr. Üyesi Nahit YILMAZ, *Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Asst. Prof. Dr. Raveesh KRISHNANKUTTY, *ICFAI Business School / INDIA*

Dr. Ratbek DZHUMASHEV, *Monash University / AUSTRALIA*

Res. Asst. Jyoti KUMARI, *Indian Institute of Technology Kharagpur / INDIA*

Amaç ve Kapsam: Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (UTEAD) bağımsız bir yayın organıdır. UTEAD, başta İktisat, Uluslararası Ticaret, Lojistik, Ekonometri, İşletme, Finans, Bankacılık ve Sermaye Piyasaları olmak üzere Siyaset Bilimi, Turizm, Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler gibi alanlarda ortak bir akademik zemin oluşturmak üzere Türkçe ve İngilizce dillerinde bilimsel ve özgün araştırma makaleleri yayımlamaktadır. Ayrıca, farklı disiplinlerden de bu alanlarla ilgili çalışmalar değerlendirmeye alınmaktadır. UTEAD, 2017 yılında yayın hayatına başlamış uluslararası hakemli bir dergi olup, yılda iki kez Haziran ve Aralık aylarında yayımlanmaktadır. UTEAD, dergipark üzerinden erişime açıktır. UTEAD'da yayımlanan makalelerde belirtilen düşünce görüşlerden yazar(lar) sorumludur. UTEAD'da yayımlanmak üzere hakem değerlendirmeleri sonucunda kabul edilen makalelerin tüm yayın hakları süresiz olarak UTEAD'a aittir.

Aims and Scope: Journal of International Trade and Economic Researches (JITER) is an independent publication. JITER, publishes scientific and original research articles in Turkish and English languages to create a common academic background in fields such as economics, international trade, logistics, econometrics, business, finance, banking, capital markets, political sciences, tourism, public administration and international relations. In addition, studies on these areas are taken into consideration from different disciplines. JITER, is an internationally refereed journal that began publication in 2017 and is published twice a year in June and December. JITER is open access via Dergipark. The author(s) are responsible for the opinions expressed in the articles published in JITER. All publishing rights of articles accepted as referee evaluations for publication in JITER belong to the JITER for an indefinite period of time.

Açık Erişim Politikası: Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (UTEAD) "Açık Erişim Politikası" izleyen bir dergidir. Dergide yayımlanan makaleler doğrudan açık erişime sunulmaktadır. UTEAD, yayımladığı makalelerle bilimin Açık Erişim Politikasıyla desteklenmesine ve bilgiye erişimin kolaylaştırılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Open Access Policy: Journal of International Trade and Economics Researches (JITER) is a journal that follows the "Open Access Policy". The articles published in the journal are offered directly to the public. JITER aims to contribute to the promotion of published science by the Open Access Policy and to facilitating access to information.

Değerlendirme Süreci: UTEAD'a ulaşan makaleler, öncelikle editörler ve danışma kurullarımız tarafından bilimsellik ve yazım kuralları yönünden incelenir. Uygun bulunan makaleler daha sonra alanında en az doktora derecesine sahip iki ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kabul veya red yönünde aynı görüşü bildirmeleri durumunda karar aynen uygulanır. Ancak, hakem görüşleri aynı doğrultuda olmaz ise, makale üçüncü hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin kararı doğrultusunda makale yayımlanır ya da yayımlanmaz. Hakem raporları makale yazarlarına gönderilir ve dergi arşivinde de saklanır. UTEAD'da kör hakemlik sistemi uygulanmaktadır.

Evaluation Process: The articles reached by us are first examined by our editors and advisory boards in terms of scientific and author guidelines. Eligible articles are then sent to two separate referees with at least the doctorate degree in the related area. If the referees give the same opinion in the direction of acceptance or rejection, the decision will be applied in the same way. However, if the referee's views are not in the same direction, the article is sent to the third referee. The article will be published or not published in the direction of the decision of the third referee. Referee reports are sent to the article authors and are kept in the journal archive. In JITER, double blind referee system is applied.

İntihal Denetimi: UTEAD yayın politikası gereği hakem değerlendirmesinden geçirdiği her makalenin özgünlüğünü korumak amacıyla intihal denetiminden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, UTEAD'a değerlendirilmek üzere gönderilen tüm makaleler URKUND intihal analiz yazılımından geçirilir. Ortaya çıkan eşleşmeler detaylı bir biçimde incelenerek atıfı doğru olan eşleşmeler çıkarılır. Kalan eşleşmeler yayın kurulu tarafından raporlanır. Raporla yer alan hataların yazarlar tarafından düzeltilmesi istenebilir veya çalışma yazarlara iade edilebilir.

Plagiarism Detection: JITER requires that the review policy be subject to a plagiarism detection in order to preserve the authenticity of each article it reviews. In this context, all articles submitted to JITER for evaluation are passed through URKUND plagiarism analysis software. The resulting matches are examined in detail and the correct matches are extracted. The remaining matches are reported by the editorial board. Errors in the report may be requested to be corrected by the authors or may be returned to the authors.

YAZIM KURALLARI

Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (UTEAD)'da yayımlanması için değerlendirilmek üzere gönderilecek makaleler daha önce hiçbir yayın organında yayımlanmamış ve değerlendirilmek üzere sunulmamış olmalıdır. Makaleler, aşağıda belirtilen kurallar doğrultusunda hazırlanmalıdır. Bu kurallara uygun olmayan makaleler değerlendirmeye alınmayacak ve yazarlara iade edilecektir.

UTEAD'a gönderilecek makaleler **Türkçe** veya **İngilizce** olabilir. Yazının uzunluğu **20 sayfayı** geçmemelidir. Yazının elektronik kopyası Microsoft Word programında **Calibri** yazı karakteri ile hazırlanmalıdır. Marj ayarları; **üstten ve alttan 2 cm, sağ ve soldan 2 cm** olmalıdır. Kağıt boyutu **17.5 cm en ve 24 cm boy** olacak şekilde ayarlanmalıdır.

Başlık, makale hangi dilde ise önce o dilde büyük harflerle **12 punto, koyu ve sayfada sola yaslı** olarak verilmelidir. Makalenin diğer dildeki karşılığı ise, bir satır boşluk bırakılarak büyük harflerle, **12 punto, koyu ve sayfada sola yaslı** olarak verilmelidir. İngilizce makalelerde sadece İngilizce başlık yazılması yeterlidir.

Yazar(lar)ın, adı, soyadı ikinci başlığın altında **12 punto, koyu ve sayfada sola yaslı** olarak verilmelidir. Yazar(lar)ın unvanları, bağlı bulunduğu kurum ve bölümü ile e-posta adresi ORCID numarası yazar adının 1 satır altında yazılmalıdır.

UTEAD'da kör hakemlik sistemi uygulanmaktadır.

Makale Türkçe ise önce **en çok 200 kelimelik** bir "**Öz**" ve altında İngilizce dilinde **en çok 200 kelimelik** ikinci bir "**abstract**" verilmelidir. Türkçe ve İngilizce özetlerin altında, **anahtar kelimeler (en çok 5, en az 3)** ile İngilizce özetin altında **Journal of Economic Literature (JEL)** sınıflaması numarası verilmelidir. Özet yazımı **Calibri** yazı karakteri ile **8 punto** olmalıdır.

Metin içinde başlıklar numaralandırılmalı (1., 1.1., 1.1.2. gibi) ve derinlik üçten fazla olmamalıdır.

Tüm başlıklar 10 punto ve koyu olarak verilmelidir.

Metin, 10 punto ve tek satır aralıkla yazılmalıdır. Her paragraftan sonra **6 nk boşluk** bırakılmalı ve paragraflar **iki yana yaslı** olmalıdır. Makale iki sütun halinde yazılmalı ve iki sütun arasında 1 cm boşluk bırakılmalıdır.

Başka kaynaklardan yapılan aktarmalar üç satırı geçmiyor ise tırnak içinde italik olarak, üç satırı geçiyor ise ayrı bir paragrafta sağdan ve soldan birer santim içeri çekilerek **10 punto ve italik** olarak verilmelidir.

Tablo ve şekillere başlık ve sıra numarası verilmeli, başlıklar tabloların ve şekillerin üzerinde (Tablo 1. Tablo adı), şekillerin ise (Şekil 1. Şekil adı) olarak yer almalıdır. Tablo ve şekiller dikey olarak (tam sayfa olan tablo ve şekiller yatay olarak yerleştirilebilir).

Denklemler, sayfaya **sola yaslı** olarak verilmeli ve denklemlerin sıra numaraları parantez içinde olup sayfanın sağ tarafına yaslanmalıdır.

Kaynaklara göndermeler, metin içi **parantez yöntemi** ile yapılmalıdır. Parantez içindeki sıra; yazar/yazarların soyadı, (yazarı olmayan kaynaklarda eser adının ilk üç kelimesi ve hemen izleyen üç nokta) kaynağın yılı, sayfa numarası/numaraları şeklinde olmalıdır (örneğin: Soyad, tarih: sayfa numarası).

Metin içinde, yukarıdaki gibi gönderme yapılan bütün kaynaklar, referanslar listesinde **APA 7** biçimine uygun olarak yazılmalı, gönderme yapılmayan kaynaklar bu listede yer almamalıdır. Kaynaklar alfabetik sırayla yazılmalıdır.

Makalelerin basıma girecek son şeklini yazım kurallarına uygun olarak sunmak yazarlara aittir. Makaleler yazım kurallarına uygun bir biçimde hazırlanana kadar yayımlanmaz.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The articles to be submitted for evaluation for publication in the International **Journal of Trade and Economic Researches (UTEAD)** must not have been previously published in any publication or submitted for evaluation. Manuscripts should be prepared in accordance with the rules stated below. Articles that do not comply with these rules will not be evaluated and will be returned to the authors. Articles to be sent to **UTEAD** can be in Turkish or English. The length of the article **should not exceed 20 pages**. The electronic copy of the manuscript should be prepared in Microsoft Word program with **Calibri font**.

Margin settings; 2 cm from the top and bottom, and 2 cm from the right and left. Paper size should be set to be **17.5 cm wide and 24 cm long**. The title should be written in the language of the article, in capital letters, 12 font size, bold and left aligned on the page. The equivalent of the article in another language should be written in capital letters, 12 font size, bold and left aligned on the page, with one line space left. For English articles, it is sufficient to write only the English title. The name and surname of the author(s) should be given under the second title in 12 font size, bold and left-justified on the page. The titles of the author(s), the institution and department to which they are affiliated, and their e-mail address, ORCID number, should be written 1 line below the author's name. Double blind refereeing system is applied in UTEAD. If the article is in Turkish, a **maximum of 200 words** "Abstract" should be given first, followed by a second "abstract" of **maximum 200 words** in English. Key words (max. 5, min. 3) should be given below the Turkish and English abstracts, and the Journal of Economic Literature (JEL) classification number should be given below the English abstract. The abstract should be written in **Calibri font and 8 points**. Headings in the text should be numbered (such as 1., 1.1., 1.1.2.) and the depth should not be more than three. All headings should be in 10 font size and bold. The text should be written in 10 points and single line spacing. After each paragraph, a 6 nk space should be left and the paragraphs should be justified. The article should be written in two columns and a space of 1 cm should be left between the two columns. If the quotations from other sources do not exceed three lines, they should be given in italics within quotation marks, and if they exceed three lines, they should be given in a separate paragraph, in 10 points and italic, one inch from the right and left. Tables and figures should be given titles and sequence numbers, titles should be placed above the tables and figures (Table 1. Table name) and figures (Figure 1. Figure name). Tables and figures can be placed vertically (full-page tables and figures can be placed horizontally). Equations should be left justified on the page and the sequence numbers of the equations should be in parentheses and should be aligned on the right side of the page. References to sources should be made with in-text parentheses. The order in parentheses; The surname of the author(s), (first three words of the name of the work and the three dots immediately following in the sources without the author), year of the source, page number(s) (for example: Surname, date: page number). All references cited in the text as above should be written in accordance with the APA 7 format in the list of references, non-referenced references should not be included in this list. References should be written in alphabetical order. It is the authors' responsibility to present the final version of the articles to be published in accordance with the spelling rules. Articles are not published until they are prepared in accordance with the spelling rules.

SAYI HAKEMLERİ

Prof. Dr. Meltem İNCE YENİLMEZ	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Prof. Dr. Selim KAYHAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur ADIGÜZEL	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. İzzet TAŞAR	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Şerife Merve KOŞAROĞLU	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz ÖZEK	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus AÇÇI	İskenderun Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Onur AKKAYA	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah BALLI	OSTİM Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Bengü HIRLAK	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kadir AYDIN	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özcan ÖZKAN	Kilis 7 Aralık Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

2008 Küresel Finansal Krizinin Türkiye Dış Ticaretine Etkileri Üzerine Bir İnceleme	1-25
Hakan ATEŞ Prof. Dr. Ali ŞEN	
Contribution of Islamic Banking to Economic Growth: Empirical Analysis from A Different Perspective	26-32
Prof. Dr. Tayfur BAYAT Prof. Dr. Selim KAYHAN	
Belediye Çalışanlarının Mantar Yönetim Algısının Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma	33-43
Seyran PAÇAL Dr. Öğr. Üyesi Serap KALFAOĞLU	
Hububat Üretimi ve İhracatı Açısından Lisanslı Depoculuk: Orta Anadolu Örneği	44-56
Mihriban ÇOLAK Dr. Öğr. Üyesi Yasemin TELLİ ÜÇLER	
Merkez Bankası Uluslararası Rezervlerini Döviz Kuru Kontrolünde Kullandı mı?	57-52
Prof. Dr. Tayfur BAYAT Mustafa ÇOLAK	
OECD Ülkelerinde İşgücü Piyasası Politikası Uygulamaları	63-76
Öğr. Gör. Turan ÇİDEM Doç. Dr. İsmail ŞENTÜRK	

2008 Küresel Finansal Krizinin Türkiye Dış Ticaretine Etkileri Üzerine Bir İnceleme***A Review on The Effects of The 2008 Global Financial Crisis on Turkey's Foreign Trade**Hakan ATEŞ^a, Ali ŞEN^b^a Araştırmacı, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, atesshakan@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-0232-9227

^b Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ali.sen@inonu.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-9456-2220

DOI: 10.30711/utead.1468795

MAKALE BİLGİSİMakale Geçmişi:

Başvuru Tarihi: 18 Nisan 2024

Düzeltilme Tarihi: 10 Temmuz 2024

Kabul Tarihi: 10 Temmuz 2024

Anahtar Kelimeler:

Küresel Kriz,

2008 Krizi,

Türkiye Dış Ticareti

ÖZ

Ekonomik krizler ülke ekonomilerini derinden etkilemektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok gelişmiş ülke küresel ekonomik krizden farklı derecelerde etkilenmişlerdir. Bu çalışmanın amacı 2008 küresel ekonomik krizinin Türkiye dış ticareti üzerindeki etkisini incelemektir. TUIK dış ticaret verileri ile yapılan bu inceleme, 2008 krizinin öncesi ve sonrasını içine alan 2005-2015 dönemini kapsamaktadır. Bu çalışma ile krizin Türkiye'nin ihracat ve ithalatının sektörler, ürün fasılları, coğrafi bölgeler ve önde gelen dış ticaret partnerleri ile olan ilişkileri üzerinde nasıl bir etki bıraktığı araştırılmıştır. Krizin etkisi 2009 yılında bütün inceleme kriterleri bakımından olumsuz; izleyen yıllarda ise genelde olumlu bir toparlanma süreci gözlemlenmekle beraber, zaman zaman inişli çıkışlı sonuçlarla da karşılaşmıştır.

JEL Sınıflandırması: F14, F62, G01.**ARTICLE INFO**Article History:

Received April, 18, 2024

Received in revised form July, 10, 2024

Accepted July, 10, 2024

Keywords:

Global Crises,

2008 Crisis,

Turkish Foreign Trade

ABSTRACT

Economic crises deeply affect country economies. Many developed countries, including Turkey, were affected by the global economic crisis to different degrees. The aim of this study is to examine the impact of the 2008 global economic crisis on Turkey's foreign trade. This review, conducted with TUIK foreign trade data, covers the period 2005-2015, including before and after the 2008 crisis. This study investigates the impact of the crisis on Turkey's export and import sectors, product sections, geographical regions and relations with leading foreign trade partners. The impact of the crisis was negative in terms of all review criteria in 2009; although a generally positive recovery process was observed in the following years, ups and downs were also encountered from time to time.

JEL Classifications: F14, F62, G01.**1. GİRİŞ**

Krizler ülke ekonomilerinde makro ekonomik dengede sapmalara sebep olur. Kriz, finans, sermaye ve işgücü, dış ticaret gibi birçok kanalı etkilemekte ve "bulaşıcılık" etkisi ile diğer ülkelere sirayet etmektedir. 2008 küresel ekonomik krizi bu durumun tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Bu kriz, Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayıp dünya genelinde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yayılmıştır. Bu durumun önde etkenlerinin başında, ABD'nin gelişmiş bir ülke olmasında ve dünya geneli ile güçlü ekonomik bağlantılar kurmasında yatmaktadır.

Küreselleşmenin hızlanmaya başladığı süreçte ülkeler dış ticarete daha fazla önem vermeye başlamıştır. Türkiye

1980 sonrasında izlediği liberalizasyon politikaları ile dahil olduğu küreselleşme sürecinde dünya genelinde yaşanan krizlere karşı daha duyarlı hale gelmiştir. 2008 küresel ekonomik krizinin etkileri dünya geneline yayılarak ülkelerin makroekonomik göstergeleri üzerinde etkileri olmuştur. Bunlardan birisi de dış ticarettir. Dolayısıyla 2008 küresel ekonomik krizinin Türkiye dış ticaretine etkisinin incelenmesi bu açıdan önem arz etmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Girişi izleyen ikinci bölümde ekonomik kriz süreçleri ve küresel deneyimler ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, 2008 küresel ekonomik krizinin Türkiye dış ticareti üzerindeki etkisi çok boyutlu olarak incelenmiştir. Son bölümde ise, sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

* "Bu makale, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında, 2023 yılında, Prof. Dr. Ali Şen danışmanlığında tamamlanan "Küresel Ekonomik Krizler ve Dış Ticaret: 2008 Krizi Sonrasında Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir."

2. EKONOMİK KRİZ VE KÜRESEL DENEYİMLER

Ekonomik krizler, hane halkı, firmalar ve devlet faaliyetlerinde beklenmeyen ve ani değişimleri doğurmaktadır. Ekonomik krizlerin sonunda insanların yaşam standartlarında bir düşme ve yoksullukta bir artış görülmektedir.

2.1. Ekonomik Kriz Kavramı

Ekonomik krizler, mikro ölçekte firmaları ve makro ölçekte ülkeleri etkileyen bir kavramdır. Krizler ülke, kurum ve kişileri kayda değer biçimde etkileyen olayları anlamak için araştırmalara konu olmaktadır.

Krizler iktisadi göstergelerde derin etkiler oluşturmaktadır. Bu etkiler birkaç aktörden meydana gelebilmektedir. Ve krizin etkileri sadece ekonomik bozulmalar ile sınırlı kalmayıp toplumsal, sosyal ve siyasal dönüşümler de yaratmaktadır. Bu etkilerinden dolayı krizlerin ele alınması ve neden meydana geldiğinin incelenmesi gereklilik kazanmaktadır.

2.2. Ekonomik Kriz Çeşitleri

Ekonomik krizler, finansal krizler ve reel krizler olmak üzere iki şekilde meydana gelmektedir. Reel krizler hizmet, mal ve emek piyasalarında önemli ölçüde bozulmalar şeklinde yaşanmaktadır. Bu bozulmalar sonucunda istihdam düzeyinde ve üretim seviyesinde azalışlar olmaktadır (Kibriçioğlu, 2001:1).

Reel krizler, kendi içinde enflasyon krizi, durgunluk krizi ve işsizlik krizi olarak üçe ayrılmaktadır. Eğer fiyatlar genel seviyesi normal trendinin üzerinde artıyorsa enflasyon krizi yaşanıyor demektir. Durgunluk krizi, üretimde ve satışlarda düşüş olarak gerçekleşir. Bu süreç uzun bir zaman etkisini koruyabilir. İşsizlik krizi ise, işgücü piyasalarında ortaya çıkmaktadır. İşsizlik oranının artması sonucunda oluşmaktadır. (Özkan, 2000:2).

Finansal krizler, genel olarak finans piyasasındaki şiddetli dalgalanmaların sonucunda oluşmaktadır. Mishkin'e göre finansal kriz, "Bir finansal kriz, mali piyasalarda ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının çok daha kötü hale geldiği, dolayısıyla mali piyasaların etkin bir şekilde kanalize edilemediği, doğrusal olmayan bir bozulmadır" şeklinde tanımlanmıştır (Mishkin, 1996:39). Finansal krizin oluşma sebebi, asimetrik bilgi olan "ahlaki tehlike" ve "ters seçim" sorunlarının artması sonucunda fonların kullanım etkisinin azalması ile ortaya çıkan bozulmalar olarak gösterilmektedir (Mishkin, 1996:32).

Finansal krizler, para krizi, bankacılık krizi, dış borç krizi ve sistematik finansal kriz olarak dört alandan oluşmaktadır. Para krizi, yabancı paranın yerli para karşısında değer kazanması sonucunda yaşanmaktadır. Para talebi, değer kazanan yabancı paraya yönelmektedir. Ülkenin ödemeler bilançosunu bozabilecek bir krizdir. Bankacılık krizi, mali sisteme karşı güvensizlik sonucunda oluşmaktadır. Tasarruf sahipleri mali sisteme güvenmeyerek paralarını çekmek istediklerinde bankalar bu işlemlere karşılık

veremezse piyasada panik oluşmaktadır (Seyidoğlu, 2001:583). Dış borç krizi, kamu ve özel kesimin borçlarından kaynaklanmaktadır. Eğer borç geri ödenmezse ve ödemek için yeni kanallar bulunamazsa kriz oluşmaktadır. Sistematik finansal kriz ise, mali piyasalarda önemli ölçüde bozulmalardan meydana gelmektedir. Ayrıca finansal krizler ekonomik, sosyal ve politik yapıların değişikliğinden de oluşmaktadır (Fernandez and Schumacer, 1997:25).

2.3. Küresel Ekonomik Krizler

Bir ülkede yaşanan kriz, diğer ülkeler ile ekonomik ilişkilerin yoğunluğu ile ilişkili olarak yayılma etkisi gösterebilmektedir. Kriz diğer ülkelere yayılır ise küresel bir boyut kazanmaktadır. Dünya geneline yayılan krizlerin ülke ekonomilerindeki etkilerini anlamak amacıyla çalışmanın bu bölümünde 1929 Dünya Bunalımı, 1974 Petrol Krizi ve 2008 Küresel Ekonomik Krizi incelenmekte ve değerlendirmeler yapılmaktadır.

2.3.1. 1929 Büyük Buhranı

1921-1929 döneminde İngiltere, Fransa ve Almanya'da önemli iktisadi gelişmeler yaşanmıştır. Bu üç ülkede savaş sonrası dönemde gelişmelere bakıldığında GSYH ve imalat sanayi üretimi büyümüştür. İngiltere'de GSYH %28 ve imalat sanayi üretimi ise %57 artarken, Fransa'da GSYH %61 ve imalat sanayi üretimi %128 oranında artış kaydetmiştir. Almanya'da ise aynı göstergeler sırasıyla %38 ve %51 oranında yükselmiştir (Aiginger, 2009: 5-11).

Bu dönemde ABD ekonomisi yüksek büyüme oranları kaydetmiştir. Mesela, Otomobil sanayi gelişerek, üretiminde %33'lük bir artış gözlenmiştir. Ayrıca, elektrik, petrol, demir ve çelik ürünleri sanayileri de önemli gelişmeler göstermiştir. Bu gelişmelerin olumlu bir sonucu olarak işsizlik oranlarında düşüş gerçekleşmiştir. Sanayileşmiş bu ülkelerde, yaşanan olumlu üretim eğilimleri dünya genelindeki diğer ülkelere yayılarak dünya ticaretinin gelişmesini sağlamıştır. Bu yıllar ABD'de "kükreyen yirmili yıllar" olarak adlandırılmıştır. İnsanlar kendilerini zengin hissetmeye başlamıştır.

Bu ülkelerdeki sanayi sektörlerinde yaşanan olumlu gidişat, ABD büyük sanayi şirketlerinin sermaye piyasaları ile olan yanlış ilişkileri ile bir bozulma sürecine girmiştir. Büyük ölçeklere ulaşan bir kısım ABD firmaları, değerlerinin üzerinde hisse senetleri çıkartmıştır. Bu dönemde firmalarda büyük miktarlarda stoklar oluşmaya başlamıştır. Firmalar artan borçlarını hisse senetlerinin satışı ile ödemeye çalışmıştır. Bu da ABD borsasında bir paniğin oluşmasına yol açmıştır. Bu durumların daha da yaygınlaşması ile 24 Ekim 1929'da borsa tam anlamıyla çökmüştür. Borsada 1929-1932 döneminde %90 oranında değer kaybı yaşanmıştır. 4000 civarında banka batmıştır. ABD'nin dünya ekonomisindeki önemli payı sebebiyle bu ülkede yaşanan krizin etkisi, dünya geneline yayılmıştır.

Tablo 1. Seçilmiş Ülkelerdeki GSYH Oranları (1923-1935) (%)

	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
ABD	13,2	3,1	2,3	6,5	1	1,1	6,1	-8,9	-7,7	-13,2	-2,1	7,7	7,6
Almanya	-16,9	17	11,2	2,8	10	4,4	-0,4	-1,4	-7,6	-7,5	6,3	9,1	7,5
Avusturya	-1	11,5	6,8	1,7	3,1	4,6	1,4	-2,8	-8	-10,3	-3,3	0,9	1,9
İsveç	5,1	5,3	0,6	7,9	3,1	3	6,9	-4,2	-1	-3,1	3	8,1	5,5
İngiltere	3,1	4,1	4,9	-3,7	8,1	1,2	3	-0,7	-5,1	0,8	2,9	6,6	3,7
Belçika	3,6	3,3	1,5	3,4	3,7	5,2	-0,8	-0,9	-1,7	-4,5	2,1	-0,8	6,2

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org>, (Erişim:02.03.2024)

Tablo 1’de yer alan ülkelerde kriz öncesi dönemde bazı senelerde negatif büyüme görünse de genel olarak artış trendi vardır. Kriz ile birlikte 1930 senesinde tablodaki bütün ülkelerde negatif büyüme olmuştur. Krizin dip senesi olarak 1932 gösterilir. 1932’de ABD yönetimi değişmiş ve yeni gelen yönetim sosyal ve ekonomik politikaları devreye sokmaya başlamıştır. New Deal

olarak isimlendirilen bu politikalar sonucunda 13 kanun yürürlüğe girmiştir. Ekonomide devlet müdahalesini ön plana alan politikalar oluşturulmuştur. Ve krizle mücadelede bu girişimler sayesinde bankalar ve tarım gibi birçok alanda etkin toparlanma oluşmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak krizden çıkıldığı söylenebilir.

Tablo 2. Seçilmiş Ülkelerdeki İşsizlik Oranları (1923-1935) (%)

	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
ABD	2,4	5	3,2	1,8	3,3	4,2	3,2	8,9	16,3	24,1	25,2	22	20,3
Almanya	10,2	13,1	6,8	18	8,8	8,6	13,3	22,7	34,3	43,8	36,2	20,5	16,2
Avusturya	6,2	7,8	7,8	6,3	6,2	10	10,2	18,4	26,5	28,1	24,2	19,6	15,6
İsveç	12,5	10,1	11	12,2	12	10,6	10,2	11,9	16,8	22,4	23,3	18	15
İngiltere	11,7	10,3	11,3	12,5	9,7	10,8	10,4	16,1	21,3	22,1	20	16,7	15,5
Belçika	1	1	1,5	1,4	1,8	0,9	1,3	3,6	10,9	19	16,9	18,9	17,8

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org>, (Erişim:02.03.2024)

Tablo 2 incelendiğinde krizin etkili olduğu senelerde seçilmiş ülkelerdeki işsizlik oranlarının çift hanelerde seyrettiği görülmüştür. ABD’de “New Deal” politikaları

ile işsizliğe karşı mücadele edilmiştir. Diğer ülkeler de aynı şekilde sosyal politikalara başvurulmuştur. Bu sayede işsizlik artışı törpülenmiştir.

2.3.2. 1973 Petrol Krizi

Krizin ana nedeni Arap-İsrail gerginliğidir. 6 Ekim 1973’de Suriye ve Mısır’ın İsrail’e saldırması ile savaş başlamıştır. Arap ülkeleri, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği’ni (OAPEC) bir koz olarak İsrail’e destekte bulunan ülkelere petrol ambargosu uygulamışlardır. Burada güdülen amaç, İsrail’in işgal ettiği toprakları geri alabilmektir. Ayrıca, OAPEC, petrol fiyatlarını artırmaya başlamıştır. Bununla beraber OAPEC, İsrail’in işgal ettiği toprakları geri alabilmek ve Filistin halkının haklarını güvence altına alabilmek amacıyla petrol arzını altı ayda bir kere %5 oranında azaltma kararı da vermiştir (Öztürk ve Saygın, 2017: 3).

OAPEC 1973 yılında dünya genelindeki petrol üretiminin yaklaşık olarak %68’ine hâkim olmuştur. Ve bu yıl OAPEC petrol fiyatlarını %348 artırmıştır. Petrol fiyatlarındaki yükseliş 1974 yılında da devam ederek, 1973 yılının ocak ayında bir varil petrolün fiyatı 2,60 dolar iken, 1974 senesinin ocak ayında 11,60 dolara yükselmiştir (Kafaoğlu, 2004: 313). Bu durum “Petro dolar” olarak adlandırılan bir gelir arttırıcı gelişmeyi doğurmuştur. 1970 yılında Irak ve Sudi Arabistan’ın petrol gelirlerinin toplamı yaklaşık olarak 1.8 milyar dolar iken 1974’de 27 milyar dolara çıkmıştır. Öte yandan Ortadoğu bölgesinde petrol üreten ülkelerin geliri 1970 yılında 5.7 milyar dolar iken, 1974 yılında 68 milyar dolar olmuştur.

Tablo 3. Seçilmiş Ülkelerdeki GSYH Büyümesi (1970-1979) (%)

Yıllar	Almanya	Fransa	Birleşik Krallık	İtalya	Japonya	Hollanda	ABD
1970	3,02	5,72	5,96	5,26	-1,01	5,69	3,20
1971	3,13	5,34	3,48	1,82	4,69	4,31	3,29
1972	4,30	4,54	4,29	3,69	8,41	3,53	5,26
1973	4,77	6,31	6,51	7,12	8,03	5,44	5,64
1974	0,89	4,29	-2,47	5,50	-1,22	3,43	-0,52
1975	-0,87	-0,98	-1,49	-2,09	3,09	0,01	-0,20
1976	4,94	4,31	2,92	7,12	3,97	4,45	5,39
1977	3,35	3,45	2,46	2,56	4,39	2,52	4,61
1978	3,00	3,97	4,19	3,24	5,27	2,69	5,56
1979	4,15	3,55	3,73	5,95	5,84	2,01	3,17

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org>, (Erişim:02.03.2024)

Tablo 3’de seçilmiş ülkelerdeki GSYH büyümesi verilmiştir. Petrol krizi sürecinde bu ülkelerde bazı yıllarda negatif bir büyüme gerçekleşmiştir. Krizin etkisi ABD’den Avrupa’ya hatta Japonya’ya kadar ulaşmıştır.

Petrolün hammadde olarak kullanıldığı bu ülkelerde artan petrol fiyatları, zaman zaman üretimin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır.

Krizden kurtulma amacıyla Avrupa İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) çerçevesinde Milletlerarası Enerji Ajansı kurulmuştur. Bu kuruluş ile 60 günlük petrol stoklanması hedeflenmiş ve daha sonra bu stok hacmi 90 gün olarak belirlenmiştir (Öztürk ve Saygın, 2017: 5). Bu durumla beraber petrole ikame olacak yeni enerji kaynakları arayışı başlamıştır. Bu çabaların belirli ölçüde faydalı sonuçları olmuştur. Bunun yanında petrol tüketimini azaltacak önlemler de alınmıştır. Mesela

Japonya gibi ülkelerde düşük yakıt tüketen araçlar üretilmiştir.

Sanayileşmiş ülkelerde bu gelişmeler yaşanırken, Arap ülkeleri bu ülkelerden ithal ettiği ürünleri pahalıya almaya başlamıştır. Bu durum savunma sanayi mallarının ithalatında özellikle kendisini göstermiştir. Bütün bu gelişmeler eşliğinde Tablo 3’de yer alan ülkelerin 1976 sonrasındaki süreçte pozitif yönde bir ivme yakaladıkları görülmüştür.

Tablo 4. Seçilmiş Ülkelerdeki Enflasyon (1970-1979) (%)

Yıllar	Almanya	Fransa	Birleşik Krallık	İtalya	Japonya	Hollanda	ABD
1970	3,5	5,3	6,4	5	6,9	3,7	5,8
1971	5,2	5,4	9,4	4,8	6,4	7,5	4,3
1972	5,5	6,1	7,1	5,7	4,8	7,8	3,3
1973	7	7,4	9,2	10,8	11,6	8	6,2
1974	7	13,6	16	19,2	23,2	9,6	11,2
1975	5,9	11,7	24,2	17	11,7	10,2	9,1
1976	4,2	9,6	16,6	16,6	9,4	8,8	5,7
1977	3,7	9,5	15,8	17,1	8,2	6,4	6,5
1978	2,7	9,3	8,3	12,1	4,2	4,1	7,6
1979	4	10,6	13,4	14,8	3,7	4,2	11,3

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org>, (Erişim:02.03.2024)

Tablo 4’e göre krizin yaşandığı senelerde enflasyon çift haneye çıkmıştır. Enflasyon artışının sadece krizin şiddetli yaşandığı senelerle sınırlı kalmadığı görülmüştür.

Petrol fiyat artışlarının girdi maliyetlerinde devam eden etkileri olmuştur.

Tablo 5. Seçilmiş Ülkelerdeki İşsizlik (1970-1979) (%)

Yıllar	Almanya	Birleşik Krallık	Japonya	ABD
1970	0,43	3,91	1,15	4,93
1971	0,53	4,15	1,23	5,96
1972	0,71	4,34	1,42	5,62
1973	0,78	3,79	1,27	4,89
1974	1,67	3,71	1,38	5,59
1975	3,10	4,56	1,89	8,47
1976	3,09	5,41	2,01	7,72
1977	2,89	5,68	2,02	7,07
1978	2,53	5,52	2,24	6,07
1979	2,47	5,40	2,08	5,83

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org>, (Erişim:02.03.2024)

Tablo 5’e göre krizin yaşandığı senelerde işsizlik oranlarında artış vardır. Girdi maliyetlerinin artması sonucunda yaşanan arz şoku bu durumun nedenidir. Üretim ve milli gelir azalmış yani durgunluk oluşmuş ve dolayısıyla işsizlik artmıştır. Tablo 4 ve 5’e beraber bakıldığında enflasyon ve durgunluğun aynı anda yaşandığı görülmüştür. Bu stagflasyon olarak adlandırılan yeni bir durumdur. Bu yeni durumu çözmek kolay olmamış ve kalıcı enflasyon sorunu olmuştur.

2.3.3. 2008 Küresel Ekonomik Krizi

2008 Küresel Ekonomik Krizi ABD’de meydana gelmiş ve etkisi dünya genelindeki diğer ülkelere yayılarak son küresel kriz olmuştur. Bu kriz mortgage kredilerindeki sorunlardan oluşmuştur. Kriz öncesi dönemde ABD’de uygulanan sosyal politikaların gelişmesi yönündeki süreç ABD’de konut sayılarında bir artışa neden olmuştur. Bu konutların finansmanı, genel olarak bankalardan alınan ipotekli krediler ile sağlanmıştır. Halk konut edinme fikrini mantıklı bulması ile konut talebi artmıştır. Konut talebindeki artış konut fiyatlarında da artışa neden

olmuştur. Halk, artan konut fiyatlarından faydalanmak için yatırım amacıyla konut almıştır. Konut kredisi veren bankalar ise müşterilerine, konut kredilerinin ödemelerini, artan konut fiyatları ile yapabilmelerinin mümkün olacağını söylemişlerdir. Bunun bir sonucu olarak konut sayısında kayda değer artış olmuştur. Konut fiyatları ise, 2001-2005 döneminde %42 artmıştır (Hemmelgarn ve Nicodeme, 2010: 5). Bankalar, düşük faiz döneminin hâkim olmasının da etkisiyle müşterilerinin gelirleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan kredi vermişlerdir. Bu durumun bir sonucu olarak subprime (eşik altı) kredilerin ortaya çıkmasında artış görülmüştür (Gorton, 2008: 3).

Hane halkının bankalardan aldığı konut kredileri, 2007 yılının eylül ayında mortgage piyasasında %62 oranında paya sahip olmuştur. Mortgage piyasasındaki subprime krediler ise önemli derecede yükselerek %87 oranına çıkmıştır. (Demir vd., 2008: 45). Mortgage piyasasında subprime kredilerin oranının bu denli yükselmesi sonucunda, bu kredilerin ödenememe oranı 2008 yılının

şubat ayında %22 oranına çıkmıştır. Bu gelişmeler sonunda 2008'de krizin etkileri görünür hale gelmiştir. Zira, 2008 yılında ev fiyatlarında azalış başlamıştır. Bir yandan da faizin artışı ile kredi kullanımı sınırlanmıştır. İpotekli konutlar ise, icra yolu ile satışa çıkmıştır. Ödemelerin nakit alınamayıp, fiyatı azalan ipotekli konutlar ile alınmaya çalışılması sonucunda banka teminatlarının değerinde azalma olmuştur. Dolayısıyla finans kuruluşlarında sorunlar başlamıştır. Küreselleşmenin de etkisiyle kriz ABD dışında da yaşanmaya başlamış ve finans krizi bir reel krize dönüşmeye başlamıştır (Kibritçioglu, 2011: 8). 2008'de konut fiyatlarında düşüş başlamış ve 2006'dan 2008'e geldiğinde konut fiyatlarında %18 oranında değer kaybı olmuştur. Bu durumla beraber finansal kuruluşlardan alınacak kredilerde standartlar yükseltilmiştir (Krugman, 2009: 80-90).

Küresel kriz olarak adlandırılan bu durum, Eylül 2008'de ABD menşeli finansal kuruluşlar üzerinde etkili olmuştur. 2008 yılının ekim ayında ise bu kriz ülkelerin finansal piyasalarda gittikçe birbirine yakın ilişkiler kurması ve ekonomik alanlarda küreselleşmenin etkisiyle Avrupa'da bulunan finans kurumlarını da etkilemiştir. Avrupa'da yer alan bu kuruluşların krizi atlatmaları amacıyla yardım politikaları devreye alınmaya başlanmıştır (Erdönmez, 2009: 86). Bu duruma paralel olarak ABD'de de krizden kurtulma politika uygulanmıştır.

Krizin ABD'de başlayıp diğer ülkelere sirayet etmesi hızlı olmuştur. 2008 yılında yaşanan kriz, ilk olarak finansal piyasalarda başlayıp reel piyasalara ulaşması sonucunda makroekonomik göstergeler üzerinde etkisi ortaya çıkmıştır. Krizin makro ekonomik etkilerini aşağıdaki Tablo 6, 7 ve 8'de gözlemlemek mümkündür.

Tablo 6. Seçilmiş Ülkelerdeki GSYH Artışı (2005-2015) (%)

Yıllar	ABD	İngiltere	Almanya	Fransa	İtalya	Çin	Japonya
2005	3,5	2,6	0,7	1,7	0,8	11,4	1,8
2006	2,9	2,6	3,8	2,4	1,8	12,7	1,4
2007	1,9	2,3	3	2,4	1,5	14,2	1,5
2008	-0,1	-0,2	1	0,3	-1	9,7	-1,2
2009	-2,5	-4,2	-5,7	-2,9	-5,3	9,4	-5,7
2010	2,6	2,1	4,2	1,9	1,7	10,6	4,1
2011	1,6	1,5	3,9	2,2	0,7	9,6	0,2
2012	2,2	1,5	0,4	0,3	-3	7,9	1,4
2013	1,8	1,9	0,4	0,6	-1,8	7,8	2
2014	2,3	3,2	2,2	1	0	7,4	0,3
2015	2,7	2,2	1,5	1,1	0,8	7	1,6

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org>, (Erişim:02.03.2024)

Tablo 6'da incelenen ülkeler itibariyle kriz öncesi dönemde GSYH artış trendinden söz edilebilir. Bunun sebebi olarak finans sistemindeki gelişmeler, likidite bolluğu ve piyasalardaki olumlu eğilim söylenebilir. Kriz öncesindeki artış trendi 2008 senesinde terse dönmüştür. 2009 senesinde ise krizin boyutu ciddileşerek GSYH artış oranları negatif olmuştur. Çin ekonomisi pozitif büyüme sürecinde devam etse dahi büyüme hızı yavaşlamıştır. 2009 senesindeki GSYH oranları Avrupa ülkelerinde ve Japonya'da ABD'ye kıyasla daha fazla bir azalış içinde olduğu görülmüştür.

Yani Avrupa ülkelerinde ve Japonya'da krizin etkileri daha şiddetli yaşanmıştır. Krizin ABD'de başlamasına rağmen diğer ülkelere göre krizin şiddetinin daha az hissedilmesinin nedeni, politika uygulayıcılarının karar alma konusunda daha esnek olmalarında görülebilir. Tabloda yer alan ülkelerde kriz sonrası dönemde hızlı bir toparlanma gerçekleşmiştir. Fakat GSYH oranları istikrarlı seyretmemiştir.

Tablo 7. Seçilmiş Ülkelerdeki Enflasyon Oranları (2005-2015) (%)

Yıllar	ABD	İngiltere	Almanya	Fransa	İtalya	Çin	Japonya
2005	3,4	2,1	1,5	1,7	2	1,8	-0,3
2006	3,2	2,5	1,6	1,7	2,1	1,6	0,2
2007	2,9	2,4	2,3	1,5	1,8	4,8	0,1
2008	3,8	3,5	2,6	2,8	3,3	5,9	1,4
2009	-0,4	2	0,3	0,1	0,8	-0,7	-1,4
2010	1,6	2,5	1,1	1,5	1,5	3,2	-0,7
2011	3,2	3,9	2,1	2,1	2,8	5,6	-0,3
2012	2,1	1,6	2	2	3	2,6	0
2013	1,5	2,3	1,5	0,9	1,2	2,6	0,3
2014	1,6	1,5	0,9	0,5	0,2	1,9	2,8
2015	0,1	0,4	0,5	0	0	1,4	0,8

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org>, (Erişim:02.03.2024)

Kriz öncesi dönemde Tablo 7'de yer alan ülkelerin enflasyon oranlarında önemli değişimler olmamıştır. Krizin yaşandığı yıla doğru enflasyon da artış seyri olmuştur. Buradaki enflasyon artışının ana nedeni olarak

kriz gösterilmeyebilir. Petrol ve gıda fiyatlarında yaşanan fiyat artışlarının da etkisi olmuştur. Çin'de ise enflasyon artışı daha şiddetlidir. Bu durum, 2007-2008 döneminde Çin'in giderek artan üretim kapasitesinden ve petrol gibi

ürünlerin bu süreçteki yüksek oranlı kullanımından kaynaklanmaktadır. Krizin etkisinin tam hissedildiği 2009 senesinde ise, tablodaki bütün ülkelerde enflasyon azalmıştır. ABD ve Çin'deki azalış daha şiddetlidir. Bütün ülkelerde yürütülen sıkı para politikası, enflasyon oranlarının düşmesinde önemli bir belirleyici olmuştur.

Bu çerçevede kredi kullanımındaki zorluklar dolayısıyla talepte ve üretimde azalışlar yaşanmıştır. Bu gelişmeler, fiyat istikrarının sağlanmasında etkili olmuştur.

Tablo 8. Seçilmiş Ülkelerdeki İşsizlik Oranları (2005-2015) (%)

Yıllar	ABD	İngiltere	Almanya	Fransa	İtalya	Çin	Japonya
2005	5,1	4,8	11,2	8,5	7,7	4,4	4,4
2006	4,6	5,3	10,3	8,4	6,8	4,3	4,2
2007	4,6	5,3	8,7	7,7	6,1	4,6	3,9
2008	5,8	5,6	7,5	7,1	6,7	4,7	4
2009	9,3	7,5	7,7	8,7	7,8	4,5	5,1
2010	9,6	7,8	7	8,9	8,4	4,6	5,1
2011	8,9	8	5,8	8,8	8,4	4,6	4,6
2012	8,1	7,9	5,4	9,4	10,6	4,6	4,4
2013	7,4	7,5	5,2	9,9	12,1	4,7	4
2014	6,2	6,1	5	10,3	12,7	4,6	3,6
2015	5,3	5,3	4,6	10,3	11,9	4,7	3,4

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org>, (Erişim:02.03.2024)

Tablo 8'de kriz öncesi döneme bakıldığında, işsizlik oranlarında istikrar hakimdir. Kriz senesi olan 2009'da işsizlik oranlarında önemli ölçüde artışlar olmuştur. Almanya ve Çin'de ise işsizlik oranları normal seyrinde kalmıştır. ABD en fazla etkilenen ülkedir. İşsizlik oranının arttığı ülkelerdeki bankalar, çalıştırdıkları personelleri işten çıkartmışlar ve buda işsizlik oranının artışı tetiklemiştir. İşsizlik oranının artması ile işsizlik sigortaları kullanımı ve bu sigortalarda yapılan gelişmeler artmıştır. Almanya, Çin ve Japonya'nın kriz dönemi ve sonrasında işsizlik sorunu bakımından diğer ülkelere göre olumlu anlamda ayrıştığını gözlemlemek mümkündür. Özellikle Almanya'nın işgücü piyasasında uyguladığı kısa mesai gibi gelişmelerin bu ülkedeki işsizlik oranlarını aşağı çekmekte etkili olduğundan bahsedilebilir.

3. 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİNİN ANALİZİ

ABD'de başlayıp dünyaya yayılan küresel iktisadi krizin ülke ekonomilerine olan olumsuz etkileri, farklı ekonomik kanallar üzerinden cereyan etmiştir. Bunların içinde dış ticaret ve finans kanalları öne çıkmaktadır. Küresel krizin yayılım gösterdiği sürecin ilerleyen bir aşamasında tüketici ve firmaların beklentilerinde kötüleşmeye yol açmış ve dolayısıyla tüketim ve yatırım davranışlarında olumsuz yönde bir eğilim gözlemlenmiştir.

Dış ticaretteki korumacılık yönündeki eğilimler açısından ele alındığında hiç şüphesiz ABD merkezli 1929 Dünya Buhranı, 2008 küresel ekonomik krize göre çok daha fazla dış ticaret engelinin öne çıktığı bir küresel krize işaret etmiştir. Bununla beraber, 2008 krizinde gerek tarife ve gerekse tarife dışı engellerin dünya çapında artış gösterdiği de bir gerçektir. Berensmann ve Brandi (2011)'in hesaplamalarına göre, küresel krizi izleyen dönemde korumacı dış ticaret politikası uygulamalarından en fazla Çin, ABD ve AB gibi en önde gelen ihracatçı ülkeler etkilenmiştir. Benzer biçimde gelişmekte olan ülkelerin ihracat performansının da bu dönemdeki artan korumacılığın daraltıcı etkisine maruz kaldığına işaret edilmiştir.

Türkiye, ekonomik küreselleşmeye geçmişte alınan önemli kararlarla kademeli biçimde dahil olmuştur. Bu çerçevede 24 Ocak 1980 Programı ticaretin küreselleşmesine, Ağustos 1989 kararları ise mali küreselleşmeye geçişi sağlamıştır. 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, mali piyasalarda yaşanan olumsuzlukları düzeltmeye yönelik önemli adımlar atmıştır. Bu sayede nitekim Türkiye'nin mali piyasaları 2008 küresel ekonomik krizin olumsuz etkilerine karşı büyük ölçüde korunmuştur. Bununla beraber, Türkiye ekonomisi dış ticaret sektörü bakımından küresel kriz süreci özellikle ilk başlarında olumsuz etkilenmiştir.

Tablo 9. Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri (2005-2015), (Milyon \$)

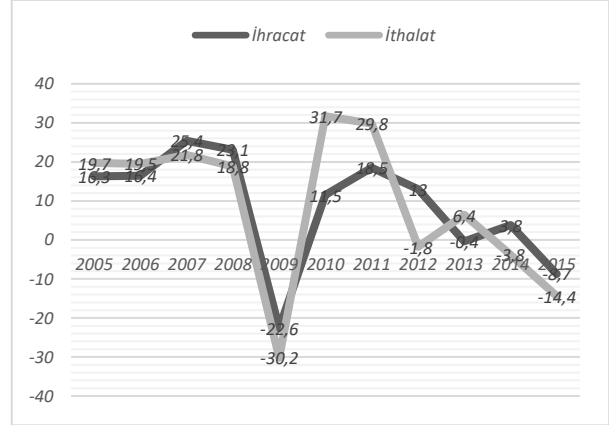
Yıllar	Türkiye'nin Toplam İthalatı	İthalatın Artış Oranı (%)	Türkiye'nin Toplam İhracatı	İhracatın Artış Oranı (%)	Toplam Dış Ticaret
2005	116.774	19,7	73.476	16,3	190.250
2006	139.576	19,5	85.534	16,4	225.110
2007	170.062	21,8	107.271	25,4	277.334
2008	201.963	18,8	132.027	23,1	333.990
2009	140.928	-30,2	102.142	-22,6	243.071
2010	185.544	31,7	113.883	11,5	299.427
2011	240.841	29,8	134.906	18,5	375.748
2012	236.545	-1,8	152.461	13	389.006
2013	251.661	6,4	151.803	-0,4	403.463
2014	242.177	-3,8	157.610	3,8	399.787
2015	207.234	-14,4	143.838	-8,7	351.072

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 9'a göre krize kadar geçen sürede Türkiye'nin dış ticaretinde kayda değer artışlar olmuştur. Bu sonuçların alınmasında dünyada yaşanan olumlu büyüme konjonktürü ile beraber Türkiye'de uygulanan başarılı istikrar politikası ve dış ticareti geliştiren ekonomik anlaşmalar etkili olmuştur (Turan, 2015: 227-229). 2009 senesine gelindiğinde ise küresel krizin etkisi özellikle dış ticaret alanında çok belirgin hissedilmiştir. İhracat ve ithalatta sert düşüşler yaşanmıştır. Türkiye'nin dış ticaret yaptığı gelişmiş ülkelerin özellikle AB ülkelerinin krize karşı dış ticarete daraltıcı politika izlemeleri, Türkiye'nin dış ticaretindeki daralmanın başta gelen nedenlerindedir. (Engin ve Göllüce, 2016: 35).

Dış ticaretteki azalış trendi, 2010'dan itibaren tersine dönmüştür. Dış ticarete 2013 senesine kadar hâkim olan artış eğilimi, yerini bu seneden sonra düşüş eğilimine terk etmiştir. Grafik 1'e göre kriz öncesi dönemde ihracat ve ithalat artışı genellikle birbirine yakındır. Krizden sonraki süreçte ise hem ihracat hem de ithalatın artış oranları genel itibarıyla azalış yönünde gerçekleşmiştir.

Grafik 1. Türkiye'nin İthalat ve İhracatının Artış Oranı (2005-2015) (%)

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

3.1. Avrupa Birliği ile Dış Ticaret

Türkiye'nin dış ticareti bölgeler açısından incelendiğinde AB'nin önemi dikkat çekicidir. Türkiye ile AB arasında mevcut olan gümrük birliği ilişkisi, taraflar arasındaki ihracat ve ithalat hacmini sürekli arttıran bir dinamik çerçeve sunmuştur.

Tablo 10. AB'nin Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri (2005-2015)

Yıllar	Türkiye'nin AB'den İthalatı (Milyon \$)	Türkiye'nin Toplam İthalatı (Milyon \$)	Toplam İthalat İçinde AB'nin % Payı	Türkiye'nin AB'ye İhracatı (Milyon \$)	Türkiye'nin Toplam İhracatı (Milyon \$)	Toplam İhracat İçinde AB'nin % Payı
2005	52.781	116.774	45,2	41.533	73.476	56,5
2006	59.448	139.576	42,6	48.149	85.535	56,3
2007	68.472	170.063	40,3	60.754	107.272	56,6
2008	74.513	201.964	36,9	63.719	132.027	48,3
2009	56.616	140.928	40,2	47.228	102.143	46,2
2010	72.391	185.544	39	52.934	113.883	46,5
2011	91.439	240.842	38	62.589	134.907	46,4
2012	87.657	236.545	37,1	59.398	152.462	39
2013	92.445	251.661	36,7	63.034	151.803	41,5
2014	88.784	242.177	36,6	68.514	157.610	43,4
2015	78.700	207.234	37,9	63.998	143.838	44,4

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 10'da görüldüğü gibi, kriz öncesi dönemde ihracat ve ithalat artmıştır. Kriz senesine kadar ihracat ve ithalat büyümesinin ortalaması alındığında sırasıyla yaklaşık %22 ve %26 artış olmuştur. Bu dönem içerisinde Türkiye'nin dış ticaretinin %50'si AB ile yapılmıştır.

AB ile dış ticaret yoğunlaşmasında, Gümrük Birliği sayesinde yerli üretici dış rekabete açılmış ve kalite artmıştır. Bu sayede bölge ile karşılıklı dış ticaret gelişmiştir. (Güney ve Akbay, 2008:160). 2009 senesinde ise, ithalat %30, ihracat ise %22 düşmüştür. Bu düşüş 2010 senesinde yerini artışa bıraksa da rakamsal olarak kriz öncesi dönemin üstüne çıkmak 2013 senesini bulmuştur. 2013'den sonra ise ithalat azalırken, ihracat konumunu korumuştur. Kriz sonrası dönemde Türkiye

dış ticaretinde AB'nin payı azalmıştır. 2015 senesinde ithalattaki payı %37, ihracattaki payı %44 olmuştur (Tablo 10). Nitekim, Türkiye dış ticaretinde birçok AB ülkesi kriz öncesi dönemde ilk 20 içindeyken, kriz sonrası dönemde ilk 20 dışında olmaları bu durumu açıklamaktadır.

3.2. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile Dış Ticaret

BDT Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Ukrayna, Belarus, Moldova, Kazakistan, Tacikistan, Ermenistan, Türkmenistan ve Rusya'yı içine almaktadır. Bu ülkelerin coğrafi olarak Türkiye'ye yakın olmaları, dış ticaret açısından önemlidir. Bu ülkeler arasında Rusya ile yapılan dış ticaret öne çıkmıştır. Topluluk, enerji ve gelişen pazar açısından önemlidir.

Tablo 11. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri (2005-2015)

Yıllar	Türkiye'nin Bağımsız Devletler Topluluğundan İthalatı (Milyon \$)	Türkiye'nin Toplam İthalatı (Milyon \$)	Toplam İthalat İçinde Bağımsız Devletler Topluluğunun % Payı	Türkiye'nin Bağımsız Devletler Topluluğuna İhracatı (Milyon \$)	Türkiye'nin Toplam İhracatı (Milyon \$)	Toplam İhracat İçinde Bağımsız Devletler Topluluğunun % Payı
2005	14.074	116.774	12,0	3.783	73.476	5,1
2006	19.735	139.576	14,1	5.181	85.535	6,0
2007	25.913	170.063	15,2	7.621	107.272	7,1
2008	34.559	201.964	17,1	10.089	132.027	7,6
2009	21.273	140.928	15,1	6.007	102.143	5,9
2010	24.689	185.544	13,3	7.888	113.883	6,9
2011	27.954	240.842	11,6	10.153	134.907	7,5
2012	30.550	236.545	12,9	11.765	152.462	7,7
2013	28.830	251.661	11,5	12.777	151.803	8,4
2014	28.219	242.177	11,6	11.655	157.610	7,4
2015	23.146	207.234	11,1	7.589	143.838	5,2

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 11'e göre kriz öncesi dönemde dış ticaret sürekli artmıştır. İthalat yaklaşık üç kat ve ihracat iki kat artmıştır. BDT'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki payı da dikkate değer şekilde yükselmiştir. 2009 senesinde ihracat %40, ithalat ise buna benzer şekilde %38 azalmıştır. Kriz sonrasında ithalatta toparlanmalar görülmüş fakat kriz öncesi döneme ulaşamamıştır. İthalatın, toplam içerisindeki payı ise azalmıştır. İhracat hacminde ise istikrarlı şekilde artış olmuş ve 2015 yılı dışarıda tutulacak olursa ihracat hacmi kriz öncesi yılların üzerine çıkmıştır. 2015'de ise kayda değer oranda

bir düşüş görülmüş ve Türkiye'nin toplam ihracatı içerisindeki BDT payı da azalmıştır. 2015 yılı hariç tutulduğunda Türkiye'nin Topluluğun ihtiyaçlarını karşılayacak ürünleri ihraç etmesi, bu ihracatın uzun vadedeki sürdürülebilirliği açısından kilit önemini açıklamaktadır.

3.3. Yakın ve Orta Doğu ile Dış Ticaret

Yakın ve Orta Doğu ülkeleri, coğrafi ve İslami açıdan Türkiye için önemlidir. Dolayısıyla krizin dış ticaret üzerinde yaptığı etkiyi incelemek gereklidir.

Tablo 12. Yakın ve Orta Doğu'nun Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri (2005-2015)

Yıllar	Türkiye'nin Orta Doğu'dan İthalatı (Milyon \$)	Türkiye'nin Toplam İthalatı (Milyon \$)	Toplam İthalat İçinde Orta Doğu'nun % Payı	Türkiye'nin Orta Doğu'ya İhracatı (Milyon \$)	Türkiye'nin Toplam İhracatı (Milyon \$)	Toplam İhracat İçinde Orta Doğu'nun % Payı
2005	6.066	116.774	5,2	10.184	73.476	13,9
2006	8.640	139.576	6,2	11.315	85.535	13,2
2007	10.148	170.063	6,0	15.081	107.272	14,0
2008	13.145	201.964	6,5	25.430	132.027	19,0
2009	7.133	140.928	5,0	19.192	102.143	18,8
2010	13.010	185.544	7,0	23.294	113.883	20,5
2011	20.439	240.842	8,5	27.934	134.907	20,8
2012	21.410	236.545	9,0	42.451	152.462	27,8
2013	22.214	251.661	8,8	35.574	151.803	23,4
2014	20.480	242.177	8,5	35.383	157.610	22,4
2015	13.574	207.234	6,6	31.085	143.838	21,6

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 12'ye bakıldığında Kriz öncesi dönemde ihracat ve ithalatta artış olmuştur. İthalatın toplam içerisindeki payında önemli değişiklik olmazken, ihracatın toplam içerisindeki payı kayda değer oranda artmıştır. 2009 senesinde ithalat %45, ihracat ise %25 düşmüştür. Krizin etkisinin azalması ile ithalat 2013'de 22 milyar dolar olmuştur. 2015 yılında ise ithalat dikkate değer derecede azalmıştır. Bu azalışın en büyük etkeni İran'dan yapılan ithalatın azalmasıdır. İhracat ise 2012'de 42 milyar dolar olarak en yüksek değerine ulaşmıştır. 2015'de ise tekrar azalmıştır. Bu azalışta Irak'a yapılan

ihracatın düşüşü belirleyicidir. Yine de bu süreç içerisinde Orta Doğu'ya yapılan ihracatın genel ihracat içerisindeki payının artması ihracatın bu ülkelere kaydığını göstermiştir. Bölgede yaşanan siyasi sorunlar dolayısıyla 2015 senesine gelindiğinde dış ticaretin gelişme hızında azalış yaşandığı söylenebilir.

3.4. Fasıllar Açısından Dış Ticaret

Fasıllar, dış ticaretin içeriğinin daha iyi görülmesini sağlamaktadır. İthalatın ve ihracatın içerisindeki ilk on fasıl Tablo 13 ve 14'de düzenlenmiştir.

Tablo 13.Türkiye'nin Fasillara Göre İthalatı (2005-2015) (Milyon \$)

Yıllar	27	29	30	39	71	72	84	85	87	90
2005	21.255	3.531	2.849	5.795	3.226	9.457	16.400	9.663	10.552	2.472
2006	28.859	3.642	3.035	6.918	4.405	11.525	18.998	10.881	11.408	2.722
2007	33.883	3.995	3.523	8.688	5.906	16.182	22.570	13.295	12.397	3.012
2008	48.281	4.421	4.360	9.385	5.653	23.160	22.539	13.892	12.789	3.444
2009	29.905	3.341	4.080	6.944	2.003	11.351	17.131	12.243	8.975	2.833
2010	38.497	4.400	4.410	9.730	3.036	16.120	21.266	14.641	13.419	3.437
2011	54.117	5.504	4.697	12.578	7.022	20.424	27.110	16.835	17.184	4.116
2012	60.117	5.064	3.995	12.505	8.529	19.642	26.315	16.279	14.514	4.055
2013	55.917	5.314	4.151	13.881	16.234	18.690	30.156	17.758	16.808	4.558
2014	54.889	5.833	4.428	14.150	8.120	17.575	28.104	17.948	15.735	4.878
2015	37.843	4.715	4.296	12.268	4.183	14.775	25.586	17.637	17.543	4.621

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

27: Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar
 29: Organik kimyasal ürünler
 30: Eczacılık ürünleri
 39: Plastikler ve mamulleri
 71: Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar
 72: Demir ve çelik
 84: Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları
 85: Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı
 87: Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı
 90: Hassas optik, ölçme tartı ahar cihazları

Türkiye'nin ithalatında yer alan ilk on fasıl Tablo 13'den incelendiği zaman kriz öncesi dönemde 27 numaralı fasıl ilk sıradadır. Bu fasıl Türkiye'nin dış dengesine de negatif

etki etmiştir. Türkiye'de imalat sanayinin gelişmesi ile enerjiye olan ihtiyacın artması buna sebep olmaktadır. 84 numaralı fasıl da önemli yer edinmiştir. Türkiye'nin teknolojik ürün açısından dışa bağımlılığını göstermektedir. 72 numaralı fasıl olan demir ve çelikteki hızlı artış ve kriz sonrasındaki azalış dikkat çekicidir. Krizin etkisi ile 2009 senesinde ciddi azalışlar olmuştur. Kriz sonrasında toparlanma yaşansa da dalgalı bir süreç vardır.

Tablo 14.Türkiye'nin Fasillara Göre İhracatı (2005-2015) (Milyon \$)

Yıllar	27	39	61	62	71	72	73	84	85	87
2005	2.641	1.722	6.590	4.862	1.325	4.973	2.731	5246	5.423	9.566
2006	3.567	2.214	6.938	4.710	1.824	6.273	3.336	6.516	6.327	11.886
2007	5.147	2.822	8.022	5.445	2.623	8.372	4.129	8.781	7.422	15.903
2008	7.531	3.563	7.826	5.326	5.282	14.946	5.742	10.259	10.258	18.326
2009	3.921	3.093	6.925	4.294	5.928	7.641	4.545	8.133	8.132	12.251
2010	4.469	3.716	7.731	4.636	3.748	8.740	4.850	9.415	7.530	13.812
2011	6.539	4.580	8.385	5.124	3.738	11.225	5.748	11.560	8.874	15.803
2012	7.708	5.012	8.418	5.431	6.325	11.332	6.093	11.999	9.373	15.148
2013	6.724	5.608	9.244	5.714	6.998	9.918	6.148	12.989	9.544	17.000
2014	6.111	6.097	10.024	6.232	7.716	9.244	6.356	13.591	9.692	18.063
2015	4.518	5.358	8.926	5.916	11.263	6.556	5.465	12.333	8.278	17.462

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

27: Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar
 39: Plastikler ve mamulleri
 61: Örne giyim eşyası ve aksesuarı
 62: Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı
 71: Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar
 72: Demir ve çelik
 73: Demir ve çelikten eşya
 84: Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları
 85: Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı
 87: Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı

Tablo 14'de Türkiye'nin ihracatında yer alan ilk on fasıl incelendiğinde, kriz öncesinde önemli artışlar görülmektedir. Özellikle 87 numaralı fasılda belirgin şekilde artış olmuştur. Kriz, etkisini 2009 senesinde 71 numaralı fasıl haricinde göstermiştir. 27, 72 ve 87 numaralı fasıllarda azalış olmuştur. 71 numaralı fasılda 2009 senesinde düşüş yaşanmamıştır. Sonraki iki yılda

düşüş yaşansa da devamında önemli ölçüde artmıştır. Tekstille ilgili 61 ve 62 numaralı fasıllarda da Türkiye'nin bu sektördeki üretim tecrübesi ile ihracatında sert düşüşler meydana gelmemiştir.

3.5. Geniş Ekonomik Grupların Sınıflanmasına Göre Dış Ticaret

Dış ticaret analizine geniş ekonomik grupları dahil etmek, krizin etkilerini anlamak açısından önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu kapsamdaki mallar, yatırım malı, ara malı ve tüketim malı olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Tablo 15. Türkiye'nin Geniş Ekonomik Grupların Sınıflanmasına Göre İthalatı (2005-2015) (Milyon \$)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Yatırım Malı	20.363	23.347	27.054	28.020	21.462	28.818	37.270	33.925	36.771	35.995	34.904
Ara Mal	81.868	99.604	123.639	151.747	99.509	131.445	173.140	174.930	183.325	176.721	143.316
Tüketim Malı	13.975	16.116	18.694	21.489	19.289	24.734	29.692	26.699	30.415	29.006	28.586

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 15'e göre kriz öncesi dönemde yatırım, ara ve tüketim malı ithalatı kayda değer oranda artmıştır.

Özellikle ara malı ithalatı önemli bir ağırlık oluşturmuştur. Bu durum Türkiye'nin imalat sanayisinde

ara mal kullanımına olan bağımlılığını göstermektedir. 2009 senesinde ara ve yatırım malı ithalatı ciddi oranda düşerken, tüketim malı ithalatında önemli derece düşü olmamıştır. Kriz sonrası dönemde 2013 senesine kadar

üç mal grubu ile ilgili ithalatta artış gerçekleşmiş fakat daha sonraki yıllarda azalış olmuştur. Fakat bu azalış diğer mal gruplarına nazaran ara mal grubunda daha yüksek olmuştur.

Tablo 16. Türkiye'nin Geniş Ekonomik Grupların Sınıflanmasına Göre İhracatı (2005-2015) (Milyon \$)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Yatırım Malı	7.997	9.423	13.754	16.725	11.116	11.771	14.191	13.733	15.592	16.107	15.391
Ara Mal	30.289	37.788	49.402	67.733	49.734	56.380	67.941	82.655	74.817	75.171	68.432
Tüketim Malı	34.835	37.790	43.695	47.076	40.733	45.320	52.218	55.556	60.732	65.088	59.145

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 16 incelendiğinde kriz öncesi dönemde bu üç mal grubunda artış vardır. 2009 senesinde krizin olumsuz etkisi tabloda yer alan üç mal grubunun ihracatının düşmesine yol açmıştır. Kriz sonrası dönemde 2015 yılı hariç tutulursa tüketim malının ihracat hacmi istikrarlı şekilde artarken, ara ve yatırım mallarının ihracat hacimlerinde artış ve azalışlar olmuştur.

3.6. Ekonomik Faaliyetlere Göre Dış Ticaret

Ekonomik faaliyetlere göre dış ticaret faaliyet alanları tarım ve ormancılık, madencilik ve taş ocakçılığı ve imalat sanayi olmak üzere üç alandan oluşmaktadır.

Tablo 17. Türkiye'nin Ekonomik Faaliyetlere Göre İthalatı (2005-2015) (Milyon \$)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tarım ve Ormancılık	2.801	2.634	4.640	6.391	4.593	6.456	8.895	7.446	7.718	8.588	7.176
Madencilik ve Taşocakçılığı	16.321	22.033	25.314	35.649	20.624	25.932	37.331	42.246	38.205	37.126	27.608
İmalat Sanayi	94.208	110.378	133.938	150.252	111.030	145.266	183.930	176.235	196.822	187.742	166.821

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 17'ye bakıldığında kriz öncesi dönemde üç faaliyet alanında da artış vardır. İmalat sanayi ithalatı tablodaki üç mal grubu arasında ilk sıradadır. İmalat sanayinin içeriğinin birçok alandan oluşması ilk sırada yer

almasının nedenlerinden bir tanesidir. Krizin etkisinin sert yaşandığı 2009'da üç sektörde de azalış olmuştur. Kriz sonrası süreçte toparlanma olmakla beraber istikrarlı bir artış eğilimi görülmemiştir.

Tablo 18. Türkiye'nin Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracatı (2005-2015) (Milyon \$)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tarım ve Ormancılık	3.328	3.480	3.725	3.936	4.347	4.934	5.166	5.188	5.653	6.029	5.756
Madencilik ve Taşocakçılığı	0.810	1.146	1.660	2.155	1.682	2.687	2.805	3.160	3.879	3.406	2.798
İmalat Sanayi	68.813	80.246	101.081	125.187	95.429	105.466	125.962	143.193	141.358	147.059	134.389

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 18'e göre kriz öncesi dönemde üç faaliyet alanında da ihracat artmıştır. Krizin dip noktası olarak sayılabilecek 2009'da tarım ve ormancılık alanında krizin etkisi görülmezken, imalat sanayi ve madencilik alanlarında önemli oranda düşüş yaşanmıştır. Tarım ürünlerinin ihracatının krizden etkilenmemesinin başında Türkiye'nin tarım ürünlerinde birçok gelişmiş ülkeye karşı fiyat avantajına sahip olması söylenebilir (Cengiz ve İlhan, 2016: 13).

üzerinde bir artışın olması, Türkiye ihracatının çeşitliliği açısından önemli bir durumdur.

3.7. Ülkeler ile Yapılan İhracatta Fasıllar

Bu başlık altında, Türkiye'nin ihracatında önemli yere sahip olan ülkeler, ihracattaki fasıllar açısından incelenmiştir. Bu ülkeler ile yapılan ihracatta, ürün grupları açısından krizin etkisini görmek önemlidir. İhracatın önde gelen beş fasıl ve beş ülke seçiminde 2015 yılı esas alınarak belirlenmiştir.

Kriz sonrası dönemde üç faaliyet alanının ihracatında artışlar kadar ve azalışlar da gerçekleşmiştir. 2015 yılı itibarıyla madencilikte 2005 yılına nazaran üç katın

Tablo 19. Almanya'ya Yapılan İhracatta İlk Beş Fasıl ve Payları (2005-2015) (Milyon \$)

Fasıl No.	Fasıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
84	Makineleler	878	1.059	1.510	1.593	1.100	1.287	1.971	2.024	2.162	2.352	2.084
84	İhracat İçindeki Payı (%)	9,2	10,9	12,5	12,3	11,2	11,2	14,1	15,4	15,7	15,5	15,5
87	Motorlu Kara Taşıtları Aks. Parç.	1.069	1.261	1.861	2.140	1.157	1.589	1.775	1.689	1.721	2.141	2.012
87	İhracat İçindeki Payı (%)	11,3	13	15,5	16,5	11,8	13,8	12,7	12,8	12,5	14,1	15
61	Örme Giyim Eşyası	1.999	2.004	2.266	2.233	1.928	2.160	2.312	2.029	2.220	2.384	1.886
61	İhracat İçindeki Payı (%)	21,1	20,6	18,8	17,2	19,6	18,8	16,5	15,4	16,2	15,7	14,1
85	Elektrikli Makine ve Cihazlar	895	819	825	864	673	719	904	1.044	880	994	897
85	İhracat İçindeki Payı (%)	9,4	8,4	6,8	6,6	6,8	6,2	6,4	7,9	6,4	6,5	6,7
62	Örülmemiş Giyim Eşyası	1.072	932	1.005	992	800	844	903	878	895	937	798
62	İhracat İçindeki Payı (%)	11,3	9,6	8,3	7,6	8,1	7,2	6,4	6,7	6,5	6,2	5,9

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 19'a göre kriz öncesi dönemde ilk sırada örme giyim eşyası fasılı vardır. İkinci sırada ise, motorlu kara taşıtları aksam ve parçaları yer almıştır. 2009'da ilk beş fasıl ihracat değerlerinde düşüş olmuştur. Bu fasıllar içinde motorlu kara taşıtları aksam ve parçaları en sert düşen fasıldır.

Krizi izleyen yıllarda beş fasılda da toparlanma olmuş ve ihracat hacminde kriz öncesinin üstüne çıkmıştır. Fakat artış ivmesi zaman zaman yerini azalışa bırakmıştır. Makineler fasılı diğer dört fasla nazaran yüksek oranda artarak ilk sıraya ulaşmıştır. Motorlu kara taşıtları fasılının payı da önemli ölçüde artmıştır. Örme giyim eşyası kriz öncesinde ilk sıradayken kriz sonrasında yerini kaybetmiştir.

Tablo 20. İngiltere'ye Yapılan İhracatta İlk Beş Fasıl ve Payları (2005-2015) (Milyon \$)

Fasıl No.	Fasıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
87	Motorlu kara taşıtları aks. ve parç.	930	1.038	1.442	1.655	858	1.209	1.151	1.133	1.864	2.220	2.455
87	İhracat içindeki Payı (%)	15,7	15,2	16,7	20,2	14,4	16,7	14,1	13	21,2	22,4	23,2
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarları	1.227	1.269	1.440	1.106	1.130	1.343	1.322	1.448	1.441	1.641	1.457
61	İhracat içindeki Payı (%)	20,7	18,6	16,6	13,5	19	18,5	16,2	16,6	16,4	16,5	13,8
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar	34	59	282	90	61	169	299	650	55	135	1.260
71	İhracat içindeki Payı (%)	0,6	0,9	3,2	1,1	1	2,3	3,6	7,4	0,6	1,3	11,9
85	Elektrikli makine ve cihazlar	804	1.100	1.255	1.108	817	977	1.118	1.170	1.027	1.170	1.084
85	İhracat içindeki Payı (%)	13,5	16,4	14,5	13,5	13,7	13,5	13,7	13,4	11,6	11,8	10,2
84	Makineler	417	498	659	665	547	672	869	871	910	892	779
84	İhracat içindeki Payı (%)	7	7,3	7,6	8,1	9,2	9,2	10,6	10	10,3	9	7,3

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 20'ye göre İngiltere'ye yapılan ihracatın içerisindeki fasıllar yer almıştır. Kriz öncesi dönemde örme giyim eşyası ve motorlu kara taşıtları aksam ve parçaları ilk sıraları almışlardır. En düşük pay ise kıymetli veya yarı kıymetli taşlardır. Krizin etkisinin ciddi boyutta hissedildiği 2009 senesinde, örme giyim eşyası faslında azalış olmazken diğer dört fasılda düşüş olmuştur.

Kriz sonrası dönemde fasıllarda toparlanma olmuş ve fasılların ihracat hacimleri kriz öncesi dönemin üstüne ulaşmıştır. Bu dönemde, motorlu kara taşıtları aksam ve parçaları fasılı belirgin şekilde Türkiye'nin İngiltere'ye ihracatında ön plana çıkmıştır. Türkiye-İngiltere dış ticaretinde ATR dolaşım belgesi ile vergisiz olarak ihracat yapılması önemlidir. Dolayısıyla İngiltere ile yapılan ihracat krizin etkisinden hızlı şekilde çıkmıştır.

Tablo 21. Irak'a Yapılan İhracatta İlk Beş Fasıl ve Payları (2005-2015) (Milyon \$)

Fasıl No.	Fasıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
15	Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar	64	175	95	365	180	145	660	832	661	605	503
15	İhracat içindeki Payı (%)	2,3	6,8	3,3	9,3	3,5	2,4	7,9	7,7	5,5	5,6	5,9
39	Plastikler ve mamulleri	71	86	94	152	197	286	431	579	671	588	492
39	İhracat içindeki Payı (%)	2,6	3,3	3,3	3,9	3,8	4,7	5,2	5,3	5,6	5,4	5,8
11	Değirmencilik ürünleri	241	117	159	235	293	325	492	491	528	550	485
11	İhracat içindeki Payı (%)	8,7	4,5	5,6	6	5,7	5,4	5,9	4,5	4,4	5	5,7
94	Mobilyalar	99	115	140	172	172	249	361	506	576	563	482
94	İhracat içindeki Payı (%)	3,6	4,4	4,9	4,4	3,4	4,1	4,3	4,7	4,8	5,2	5,7
85	Elektrikli makine ve cihazlar	250	309	313	398	439	504	605	820	949	759	477
85	İhracat içindeki Payı (%)	9,1	11,9	11	10,1	8,6	8,3	7,2	7,6	8	7	5,6

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 21'de Irak'a yapılan ihracata bakıldığında, kriz öncesi dönemde elektrikli makine ve cihazlar fasılı ilk sıradadır. Genel olarak ilk beş fasılda artış vardır. Krizin etkisi 2009'da hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar faslında sert düşüşe neden olurken, diğer dört fasılda artış eğilimi devam etmiştir. Beş fasılda da kriz sonrası dönemde yüksek artışlar olmuş fakat yerini 2014 senesi itibari ile azalışa bırakmıştır. Irak'ta başlayan iç karışıklık, siyasi ve askeri kötüleşme bu azalışta etkili olmuştur (Maden ve Aljburi, 2019:233). Kriz sonrası dönemde

hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ilk sırayı almıştır. Fasılların, genel ihracat içindeki payları birbirine yakındır. Irak'ın Türkiye'nin ilk beş faslı içine alan ihraç mallarının tüketimindeki payı önemli düzeydedir. Bu önemli payın sürdürülmesinde Irak tüketicisinin Türkiye ürünlerini kaliteli bulması önemli bir faktördür (Üstün, 2012:5).

Tablo 22. İtalya'ya Yapılan İhracatta İlk Beş Fasıl ve Payları (2005-2015) (Milyon \$)

Fasıl No.	Fasıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
87	Motorlu kara taşıtları aks. ve parçaları	1.296	1.790	2.241	2.135	1.609	1.873	1.908	1.486	1.524	1.566	1.654
87	İhracat içindeki Payı (%)	23,1	26,5	29,9	27,3	27,3	28,8	24,3	23,3	22,7	22	24
8	Meyveler ve yenilen sert kab. meyveler	578	460	429	377	374	345	414	405	431	662	647
8	İhracat içindeki Payı (%)	10,3	6,8	5,7	4,8	6,3	5,3	5,3	6,3	6,4	9,3	9,4
84	Makineler	337	381	494	520	395	406	503	450	439	519	528
84	İhracat içindeki Payı (%)	6	5,6	6,6	6,6	6,7	6,2	6,4	7,1	6,5	7,3	7,7
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	342	384	454	486	385	377	434	379	373	371	323
61	İhracat içindeki Payı (%)	6,1	5,7	6,1	6,2	6,5	5,8	5,5	5,9	5,5	5,2	4,7
85	Elektrikli makine ve cihazlar	388	351	330	342	367	329	376	291	236	240	314
85	İhracat içindeki Payı (%)	6,9	5,2	4,4	4,4	6,2	5	4,8	4,5	3,5	3,4	4,5

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 22’de İtalya’ya yapılan ihracattaki ilk beş fasıl verilmiştir. Kriz öncesi dönemde motorlu kara taşıtları aksam ve parçaları faslı diğer fasılların çok önündedir. Kriz öncesi dönemde meyveler faslında azalış olurken diğer 4 fasılda artış vardır. Krizin etkisinin yaşandığı 2009’da Tablo 22’deki beş fasılda azalış olmuştur. Kriz sonrası süreçte meyveler faslında artış istikrarlı bir eğilim oluşturmuştur. Motorlu kara taşıtları ve

makinelere fasıllarının ihracat hacimlerinde artış ve azalışlar gözlemlenirken, diğer iki fasıl ise sürekli azalmıştır. İtalya, Türkiye’nin ihracatında önemli yere sahip olsa da, krizi izleyen yıllardaki ihracat değerleri düzensiz bir gidişata işaret etmiştir.

Tablo 23. ABD’ye Yapılan İhracatta İlk Beş Fasıl ve Payları (2005-2015) (Milyon \$)

Fasıl No.	Fasıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
72	Demir ve çelik	483	785	256	550	124	268	501	625	512	1.141	912
72	İhracat içindeki Payı (%)	9,8	15,5	6,1	12,8	3,8	7,1	10,9	11,1	9,1	18	14,2
87	Motorlu kara taşıtlar aksam ve parçaları	103	103	110	184	523	405	620	817	663	457	762
87	İhracat içindeki Payı (%)	2,1	2	2,6	4,3	16,1	10,8	13,5	14,6	11,7	7,2	11,9
84	Makineler	220	298	368	409	273	409	454	597	618	711	679
84	İhracat içindeki Payı (%)	4,5	5,9	8,8	9,5	8,4	10,9	9,9	10,6	11	11,2	10,6
68	Mineral ürünler	318	384	388	317	211	223	246	261	308	346	347
68	İhracat içindeki Payı (%)	6,5	7,6	9,3	7,4	6,5	5,9	5,3	4,6	5,4	5,4	5,4
73	Demir veya çelikten eşya	214	139	65	235	128	166	241	362	296	340	333
73	İhracat içindeki Payı (%)	4,4	2,7	1,5	5,5	3,9	4,4	5,3	6,4	5,2	5,3	5,2

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 23’de ABD’ye yapılan ihracatın içerisindeki ilk beş fasıl gösterilmiştir. Kriz öncesi dönemde, demir ve çelik faslında dalgalı trend yaşansa da ilk sıradaki yerini korumuştur. Kriz öncesi dönemde tablodaki fasılların hacimlerinde artış vardır. Makineler faslının payı ise istikrarlı şekilde artmıştır. Krizin beş fasıldaki ihracat hacimlerinin gidişatı üzerinde etkili olduğu söylenebilir. En çok azalış yaklaşık %77 ile demir ve çelik faslında gerçekleşmiştir.

Beş fasılda da krizden sonra toparlanmaların hemen başlaması ile ihracat hacimleri kriz öncesine göre yükselmiştir. Fakat 2013’de bu artış eğilimi sekteye

uğramıştır. 2013’ü izleyen yıllarda bu beş fasıldaki ihracat eğiliminde hem artış hem de azalışlar olmuştur. Kriz sonrası dönemde demir ve çelik faslı ilk sırada kalmaya devam ederken, motorlu kara taşıtları aksam ve parçaları, kriz öncesinde son sıradayken kriz sonrasında ikinci sıraya yükselmiştir.

3.8. Ülkeler ile Yapılan İthalatta Fasıllar

Türkiye’nin ithalatında önemli yere sahip olan ülkeler, ithalattaki fasıllar açısından incelenmiştir. Bu ülkeler ile yapılan ithalatın ürün grupları üzerindeki krizin etkisini görmek önemlidir. 2015 yılı esas alınarak Türkiye ihracatındaki ilk beş ülke ve ilk beş fasıl belirlenmiştir.

Tablo 24. Çin’den Yapılan İthalatta İlk Beş Fasıl ve Payları (2005-2015) (Milyon \$)

Fasıl No.	Fasıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
85	Elektrikli Makine ve Cihazlar	1.528	1.999	3.228	3.943	3.347	4.327	5.032	5.582	6.696	6.483	6.952
85	İthalat içindeki Payı (%)	15,4	20,6	24,4	25,2	26,4	25,2	23,2	26,2	27,1	26	27,9
84	Makineler	1.590	2.234	2.938	3.247	3.305	3.616	4.505	5.053	6.017	5.248	5.235
84	İthalat içindeki Payı (%)	16,1	23,1	22,2	20,7	26	21	20,7	23,7	24,4	21	21
72	Demir ve Çelik	115	192	487	876	248	398	412	311	365	648	1.317
72	İthalat içindeki Payı (%)	1,2	2	3,7	5,6	2	2,3	1,9	1,4	1,5	2,6	5,3
39	Plastikler ve Mamulleri	193	377	393	466	344	554	771	777	1.019	993	889
39	İthalat içindeki Payı (%)	2	3,9	3	3	2,7	3,2	3,5	3,6	4,1	4	3,5
73	Demir veya Çelikten Eşya	106	190	315	389	309	464	596	593	687	694	803
73	İthalat içindeki Payı (%)	1,1	2	2,4	2,5	2,4	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8	3,2

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Çin devleti Türkiye’nin ithalatında ilk sıradadır. Tablo 24’de Çin’den yapılan ithalatta ilk beş fasıl verilmiştir. Kriz öncesi dönemde ithalatta elektrikli makine ve cihazlar faslı ile makineler faslı ön plandadır. Kriz, tablodaki fasılların ithalatını olumsuz etkilemiştir. 2009 senesinde demir ve çelik faslı hesaplandığında ortalama olarak yaklaşık %71 azalmıştır. Diğer dört fasılda da azalış vardır. Krizden sonraki dönemde beş fasılda da toparlanma olmuş ve ithalat hacimleri kriz öncesi dönemin üzerinde gerçekleşmiştir. 2014-2015 senesinde Çin’de yaşanan krizin de bir sonucu olarak beş fasıldaki yükseliş eğilimi azalırken Çin’den yapılan ithalat önemini korumuştur (WDI, 2023). Bunda Çin’in teknoloji yoğun ürünlerde uygun maliyetli ve verimli üretim

yapması önemli bir rol oynamıştır (Baylan ve Eskimergen, 2020: 2114- 2115). Ayrıca, Türkiye’nin coğrafi olarak Çin’in yeni ipek yolu projesinde yer alması, iki ülke arasındaki ticareti geliştirici bir potansiyel arz etmektedir (TDİB, 2023).

Tablo 25. Almanya'dan Yapılan İthalatta İlk Beş Fasil ve Payları (2005-2015) (Milyon \$)

Fasil No.	Fasillar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
87	Motorlu kara taşıtları aksam ve parç.	2.639	2.919	3.411	3.588	2.539	4.107	5.620	4.826	5.621	5.222	5.706
87	İthalat içindeki Payı (%)	19,4	19,8	19,4	19,2	18	23,4	24,4	22,5	23,2	23,3	26,7
84	Makineler	3.462	3.649	4.517	4.386	2.901	3.631	5.078	4.917	5.527	5.428	4.540
84	İthalat içindeki Payı (%)	25,4	24,7	25,7	23,5	20,6	20,7	22,1	23	22,9	24,2	21,2
85	Elektrikli makine ve cihazlar	1.172	1.243	1.507	1.591	1.566	1.555	1.752	1.749	1.995	1.708	1.644
85	İthalat içindeki Payı (%)	8,6	8,4	8,6	8,5	11,1	8,9	7,6	8,2	8,2	7,6	7,7
39	Plastikler ve mamulleri	1.019	1.175	1.329	1.307	994	1.248	1.595	1.461	1.682	1.611	1.419
39	İthalat içindeki Payı (%)	7,5	7,9	7,6	7	7	7,1	6,9	6,8	7	7,2	6,6
90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontr.	500	554	638	709	542	576	738	720	828	861	829
90	İthalat içindeki Payı (%)	3,7	3,7	3,6	3,8	3,8	3,3	3,2	3,4	3,4	3,8	3,9

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 25'e göre kriz öncesi dönemde Almanya'dan yapılan ithalattaki beş fasilda da artış vardır. Bu fasillar arasında makineler faslı ilk sırada yer almıştır. Motorlu kara taşıtları aksam ve parçaları ise ikinci sıradadır. Bu iki faslin ithalat hacmi ve payı yüksektir. Kriz etkisini 2009'da beş fasilda da göstermiştir. Elektrikli makine ve cihazlar faslındaki azalış az iken, diğer dört fasilda oldukça yüksektir. Krizin etkisinden hızlı çıkılmasına karşın, bütün fasillarda artış ve azalışların olduğu dalgalı bir seyir izlenmiştir. Kriz sonrası dönemde motorlu kara

taşıtları aksam ve parçaları faslı ilk sırayı almıştır. Fasilların paylarında genel anlamda önemli başka bir değişiklik olmamıştır. Türkiye'nin Almanya'dan ithalatı teknoloji yoğunudur. Almanya bu ürünlerin üretiminde öncü ülkeler arasındadır. Almanya'dan yapılan ithalatta gümrük vergilerinin olmaması da ithalatı kolaylaştırmaktadır. Almanya'nın tarihsel olarak çeşitli sebeplerle Türkiye'nin en önde gelen dış ticaret partnerlerinden birisi olması, krizin olumsuz etkisini sınırlandırmıştır.

Tablo 26. Rusya'dan Yapılan İthalatta İlk Beş Fasil ve Payları(2005-2015) (Milyon \$)

Fasil No.	Fasillar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
27	Mineral yakıtlar ve mineral yağlar	8.802	12.627	17.083	22.716	14.679	15.952	16.832	19.012	17.118	16.493	12.940
27	İthalat içindeki Payı (%)	68,2	70,9	72,7	72,3	75,4	73,8	70,2	71,4	68,3	65,2	63,4
72	Demir ve çelik	2.235	2.914	3.301	4.912	1.873	2.130	3.066	2.648	2.924	2.689	2.743
72	İthalat içindeki Payı (%)	17,3	16,3	14	15,6	9,6	9,9	12,8	10	11,7	10,6	13,4
10	Hububat	8	13	264	592	554	387	545	887	1.005	1.451	883
10	İthalat içindeki Payı (%)	0,1	0,1	1,1	1,9	2,8	1,8	2,3	3,3	4	5,7	4,3
76	Alüminyum ve alüminyum eşya	549	743	1.071	1.093	432	869	1.171	973	841	1.108	868
76	İthalat içindeki Payı (%)	4,2	4,2	4,5	3,5	2,2	4	4,9	3,6	3,4	4,4	4,2
15	Hayvansal ve bitk. katı ve sıvı yağ	36	53	26	117	185	91	102	645	548	875	797
15	İthalat içindeki Payı (%)	0,3	0,3	0,1	0,4	0,9	0,4	0,4	2,4	2,2	3,4	3,9

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 26'da Rusya'dan yapılan ithalatta ilk beş fasıl yer almıştır. Kriz öncesi dönemde ithalat açısından önemli gelişme vardır. Fasilların hacimleri artmıştır. Bunlar arasında mineral yakıtlar ve mineral yağlar faslı ile ilgili ithalat, en büyük parçasını oluşturmuştur. Türkiye enerjide dışa bağımlılığı ve coğrafi yakınlığı dolayısıyla Rusya'dan yapılan enerji ithalatı yüksek bir payla öne çıkmaktadır (TDİB, 2023). 2008 krizi Rusya'dan yapılan

ithalatta ilk beş faslı da etkilemiştir. 2009'da bu beş faslin hacimlerinde önemli derece düşüşler olmuştur. Kriz sonrasında artış olsa da, kriz öncesi dönemdeki ithalat hacimlerine ulaşamamıştır. Kriz sonrası süreçte ithalat dalgalı bir hal almıştır. 2015 yılında yaşanan olumsuz siyasi gelişmeler, Türkiye-Rusya arasındaki ilişkileri zedelemiş ve dış ticareti azaltan yönde etkilemiştir (Zişan, 2021: 1290-1292).

Tablo 27. ABD'den Yapılan İthalatta İlk Beş Fasil ve Payları (2005-2015) (Milyon \$)

Fasil No.	Fasillar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
88	Hava taşıtları aksam ve parçalar	170	570	340	717	480	2.148	2.464	1.756	835	1.397	1.699
88	İthalat içindeki Payı (%)	3,2	9,1	4,1	6	5,6	17,4	15,4	12,4	6,6	11	15,2
84	Makineler	768	764	915	1.045	963	1.415	1.217	1.051	1.174	1.258	1.237
84	İthalat içindeki Payı (%)	14,3	12,2	11,2	8,7	11,2	11,5	7,6	7,4	9,3	9,9	11,1
72	Demir ve çelik	348	744	1.304	2.759	1.100	1.673	2.757	2.723	2.065	1.555	1.046
72	İthalat içindeki Payı (%)	6,5	11,9	16	23	12,8	13,6	17,2	19,2	16,4	12,2	9,4
90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol chz.	492	502	547	619	582	623	673	685	754	833	729
90	İthalat içindeki Payı (%)	9,1	8	6,7	5,2	6,8	5,1	4,2	4,8	6	6,5	6,5
27	Mineral yakıtlar ve mineral yağlar	297	276	338	1.432	739	823	1.500	1.549	1.149	1.074	689
27	İthalat içindeki Payı (%)	5,5	4,4	4,1	12	8,6	6,7	9,4	11	9,1	8,4	6,2

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 27'de ABD'den yapılan ithalattaki fasillara bakıldığında, kriz öncesi dönem için artış yönlü istikrar olduğu söylenebilir. Demir ve çelik faslı ile makineler faslinin payları %10'un üzerindedir. Krizin olumsuz etkisi, 2009'da beş fasilda yaşanan azalışından anlaşılmaktadır. Devam eden senelerde dalgalı bir seyir vardır. Bir sene yükselen fasıl diğer sene geride kalmıştır. Kriz sonrası

süreçte özellikle havacılık sektöründeki fasıl öne çıkmış, kriz öncesi döneme göre payını üç kat artırmıştır. Bu artışta Türkiye'de havacılık sanayisinin gelişmesine paralel olarak bu fasıl bakımından artan ithalat hacminin payı büyüktür (ABİGEM, 2019: 13).

Tablo 28. İtalya'dan Yapılan İthalatta İlk Beş Fasil ve Payları (2005-2015) (Milyon \$)

Fasil No.	Fasillar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
84	Makineler	2.315	2.655	2.980	2.730	1.858	2.498	3.652	3.373	3.248	3.215	2.828
84	İthalat içindeki Payı (%)	30,6	30,7	30,6	25,6	24,5	24,6	27,1	25,1	25,2	26,7	26,6
27	Mineral yakıtlar ve yağlar	285	339	214	702	385	958	2.014	2.756	1.839	1.442	1.044
27	İthalat içindeki Payı (%)	3,8	3,9	2,2	6,6	5,1	9,4	15	20,5	14,3	12	9,8
87	Motorlu kara taşıtları aksam ve parçaları	588	731	761	770	551	843	1.120	909	975	969	1.020
87	İthalat içindeki Payı (%)	7,8	8,4	7,8	7,2	7,3	8,3	8,3	6,8	7,6	8	9,6
39	Plastikler ve mamulleri	400	440	568	637	466	601	724	709	754	795	674
39	İthalat içindeki Payı (%)	5,3	5,1	5,8	6	6,1	5,9	5,4	5,3	5,8	6,6	6,3
85	Elektrikli makine ve cihazlar	506	576	641	719	563	721	844	686	712	665	635
85	İthalat içindeki Payı (%)	6,7	6,7	6,6	6,7	7,4	7,1	6,3	5,1	5,5	5,5	6

Kaynak: TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr>, (27.02.2024)

Tablo 28'e göre İtalya'dan yapılan ithalatta ilk beş fasıl kriz öncesi dönemde sürekli artmıştır. Makineler faslının payı %30'u aşmıştır. Makineler faslı İtalya'dan yapılan ithalatta önemli bir yerdedir. Diğer dört faslın payları %10'un altındadır. 2009'da beş fasılda da krizin etkisi sert olmuştur. Kriz sonrası süreçte 2013-2014'e kadar yukarı yönlü bir ivme varken, bu dönemden sonra yerini azalışa bırakmıştır. Makineler faslı kriz sonrasında da ilk sıradadır. İtalya'nın, Almanya'dan sonra makine endüstrisinde ikinci sırada olması bu duruma örnek verilebilir (Moment-expo, 2023). Mineralli yakıtlar faslı kriz sonrası dönemde istikrarsız bir şekilde ilerlese de hem Türkiye'nin bu alandaki ihtiyacı hem de İtalya'nın önemli ihracatçılardan olması bu faslın ikinci sırada olmasını sağlamıştır. Türkiye'nin İtalya'dan ithalatındaki fasıllar içerisinde teknoloji ürünleri ve enerji kaynakları önem kazanmıştır.

SONUÇ

Reel krizler ve finansal krizler olmak üzere ikiye ayırabileceğimiz ekonomik krizler, ülkeler üzerinde çok yönlü yıkıcı sonuçlar üretmektedir. Reel krizler, hizmet ve emek piyasalarında şiddetli daralmalar şeklinde meydana gelirken, finansal krizler finans piyasasındaki şiddetli dalgalanmaların sonucunda oluşmaktadır. Kriz, oluştuktan sonra etkisi diğer ülkelere de yayılırsa küresel bir boyut kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABİGEM. (Mart 2019). Savunma Sanayisine Yönelik Analiz ve Lobcilik Faaliyetleri Projesi. *T.C. Mevlana Kalkınma Ajansı Teknik Destek Programı*.
- Aiginger, K. (2009). A comparison of the Current Crisis with the Great Depression as regards their depth and the policy responses. *The Causes and Consequences of the Financial Crisis*. 21. Paris: OECD.
- Baylan, M., ve Eskimeren, A. T. (3030). Çin'in Dış Ticaret Performansına Kısa Bir Bakış. *Business & Management Studies: An International Journal*, 2(8), 2093-2120.
- Berensmann, K., ve Brandi, C. (2011). *The financial crisis and international trade: the consequences for developing countries* (No. 13/2011). Briefing Paper.
- Cengiz, V., ve İlhan, E. (2016). 2008 Dünya Gıda Krizi ve Türkiye'de Etkisi. *Ziraat Mühendisliği*, 12-16.

Dünya ekonomisinde küresel boyuta ulaşan üç önemli kriz yaşanmıştır. Bunlardan ilki olan 1929 Büyük Buhranı, ABD'de ortaya çıkmış ve dünya genelinde birçok ülkede büyük oranlı daralmaya ve işsizliğe sebep olmuştur. 1973 sonlarında Arap-İsrail savaşı sebebi ile ortaya çıkan petrol buhranı, enflasyon başta olmak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerinde ciddi tahribat yapmıştır. Son olarak 2008 Küresel Ekonomik Krizi ise, ABD'de finans piyasasındaki sorunlu krediler sonucu oluşmuş ve dünya geneline yayılarak ülke ekonomilerinde olumsuz sonuçlara neden olmuştur.

Bu çalışmada, 2008 Krizinin Türkiye dış ticareti üzerindeki etkileri incelenmiştir. Kriz etkisi en ileri düzeyde 2009 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dış ticaretinin farklı açılardan analiz edildiği bu çalışmada 2009 yılı, bütün inceleme ölçütleri bakımından olumsuz sonuçların gözlemlendiği bir yıl olmuştur. 2009'u izleyen yıllarda dış ticareti analiz eden bütün değerlendirme ölçütlerinde güçlü bir toparlanma görüldü de, Türkiye'nin dış ticaretinin yöneldiği coğrafi bölge ve ülkeler, ekonomik faaliyet alanları, ihracat ve ithalatın en çok gerçekleştiği fasıllar itibarıyla kriz sonrasındaki dönemde yaşanan olumlu artış eğilimi, zaman zaman yerini inişli çıkışlı değişen bir görüntüye bırakmıştır.

- Demir, F., Karabıyık, A., Ermişoğlu, E., & Küçük, A. (2008, Ağustos). ABD ve Mortgage Krizi. (3).
- Dünya Bankası, (World Bank). Erişim; 03 02, 2024, <https://data.worldbank.org>
- Engin, C., ve Göllüce, E. (2016). 2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 27-40.
- Erdönmez, P. A. (2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi. *Bankacılar Dergisi*(68), 85-101.
- Fernandez, R., & Schumacher, L. (1997). Does Argentina Provide a Case for Narrow Banking? in Preventing Banking Sector Distress and Crises in Latin America (Ed.). *World Bank Discussion Paper* (s. 21-31). Washington: The World Bank.
- Gorton, B. (2008). The Subprime Panic. *National Bureau of Economic Research 1050 Massachusetts Avenue Cambridge*. Cambridge.

- Güney, Ö., ve Akbay, O. S. (2008). Avrupa Birliği'nin Sanayi Politikası ve Türk Sanayisine Etkileri. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 147-162.
- Hemmelgarn, T., Nicodeme, G. (2010). "The 2008 Financial Crisis And Taxation Policy Cesifo Working" Paper No: 2932, Category 1: Public Finance, 1-41.
- Kafaoğlu, A. B. (2004). *Türkiye Ekonomisi Yakın Tarih-1*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(41), 174-183.
- Kibritçioğlu, A. (2011). Küresel Finansal Krizin Etkileri: Türkiye. *Münih Kişisel Repec Arşivi*.
- Krugman, P. (2009). *Bir Liberalin Vicdanı*. (N. Domaniç, Çev.) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Maden, S. I., & Aljburi, O. A. (2019). Türkiye ve Irak Arasındaki Dış Ticaretin Çekim Modeli İle Analizi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 229-262.
- Mishkin, F. S. (1996). *Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective*.
- Moment-Expo. (2023, 07 28). 05 13, 2023 tarihinde Makine İhracatımızın Hızla Gelişen Pazarı: İtalya: <https://www.moment-expo.com/tr/dergiler/> adresinden alındı
- Özkan, A. (2000). Ekonomik Kriz ve Muhasebe Uygulamalarına Bazı Yansımalar. *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 23(2), 165-180.
- Öztürk, S., ve Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-12.
- Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası İktisat* (14. b.). İstanbul: Güzem Yayınları.
- TDİB (Türkiye Dış İşleri Bakanlığı). 06.05.2023 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-ekonomikiliskileri.tr.mfa> adresinden alındı
- TDİB (Türkiye Dış İşleri Bakanlığı). 13.05.2023 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr> adresinden alındı.
- Turan, Z. (2015). 2002–2012 Yılları Arasında Türk İktisat Politikasındaki Gelişmeler. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 223-235.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK). 02 27, 2024 tarihinde Dış Ticaret: <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden alındı.
- Üstün, N. (2012). *Türkiye-Kuzey Irak İlişkileri ve Ekonomik Yansımaları*. Konya: Konya Ticaret Odası (KTO) Etüd-Araştırma Servisi.
- WDI (World Development Indicators). 05 07, 2023 tarihinde <http://databank.worldbank.org/> adresinden alındı.
- Zişan, Y. K. (2021). Uçak Krizi Öncesi ve Sonrasında Türkiye- Rusya Ekonomik İlişkilerinin analizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(2), 1284-1321.

Contribution of Islamic Banking to Economic Growth: Empirical Analysis from A Different Perspective**İslam Bankacılığın Büyümeye Katkıları: Farklı Bir Perspektiften Ampirik Analiz**Selim KAYHAN^a, Tayfur BAYAT^b^a Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Political Science, Department of Economics, skayhan@erbakan.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-4838-6892^b Prof. Dr., İnönü University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics,
tayfur.bayat@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4427-0999
DOI: 10.30711/utead.1347748**MAKALE BİLGİSİ****Makale Geçmişi:**Başvuru Tarihi: 22 Ağustos 2023
Düzeltilme Tarihi: 5 Aralık 2023
Kabul Tarihi: 5 Aralık 2023**Anahtar Kelimeler:**Türk İmalat Sanayi,
İslami Bankacılık,
Nedensellik Analizi**ÖZ**

Farklı şekillerde uygulanan İslami finansın modern finans piyasalarında uygulaması 1980'li yıllarda tanınmaya başlamış ve 21. yüzyılın başlarından itibaren küresel finansal faaliyetin anlamlı bir payını temsil etmeye başlamıştır. Bu bağlamda İslami finansın ekonomik büyüme üzerindeki olası etkileri özellikle Müslüman ekonomilerde ampirik olarak araştırılmıştır. Ancak, İslami bankacılık ve finans kurumlarının finansal sistem içindeki payı hala küçüktür. Bu nedenle, İslami bankaların ekonomik büyümeye katkısının ölçülmesi halen zordur. Bu çalışmada, İslami bankaların verdikleri kredi türleri, işletme ve ticari krediler üzerinden İslami bankaların Türkiye ekonomisinin büyümesi üzerindeki etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Böylece İslami bankaların reel ekonomi üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. İkinci adımda, bankaların mülkiyet türlerine göre olası etkileri ölçülmeye çalışılmış ve katılım bankaları özel ve kamu olmak üzere iki gruba ayrılarak katılım bankaları arasında mülkiyetten dolayı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Sonuçlar, İslami bankaların genişleyen dönemlerde sanayi sektörünü kredilendirdiğini göstermektedir. Ancak daralma dönemlerinde sanayi sektörüne verilen kredi hacmi daralmaktadır. Bu, İslami bankaların Türkiye ekonomisinin konjonktürüne paralel hareket ettiği anlamına gelmektedir.

JEL Sınıflandırması: G21, C33, O16.**ARTICLE INFO****Article History:**Received August, 22, 2023
Received in revised form December, 5, 2023
Accepted December, 5, 2023**Keywords:**Turkish Industrial Sector,
Islamic Banking,
Causality Analysis**ABSTRACT**

Islamic finance has been practiced in different forms and its practice in modern financial markets became recognized in 1980s and begun to represent a meaningful share of global financial activity by the beginning of 21st century. In this respect, possible effects of Islamic finance on economic growth have been investigated empirically in especially Muslim economies. However, share of Islamic banking and financial institutions in the financial system is still small. For this reason, measuring contribution of Islamic banks on economic growth is still hard. In this study, we try to measure effects of Islamic banks on the growth of Turkish economy via credit types, business and commercial loans given by Islamic banks. By doing so, we aim to better understand effect of Islamic banks on real economy. In the second step, we try to measure possible effects according to type of ownership of banks and decompose participation banks into two groups, private and public to see if there is a difference between participation banks due to its ownership. Results show that Islamic banks credit industrial sector in expanding periods. But volume of credit to industrial sector contracts in contraction periods. That means Islamic banks behave parallel to conjuncture of the Turkish economy.

JEL Classifications: G21, C33, O16.**1. INTRODUCTION**

One of the initial studies investigating the relation between financial development and economic growth belongs to Schumpeter (1912). According to Schumpeter, developing financial system allows to expand production and at the end, gross domestic product increases. In the following years, the link between financial development and economic growth has been a major subject in the field

of development economics (Furqani and Mulyany, 2009: 59).

The empirical studies fall into two categories. First of them is financial sector -led growth (supply leading) and another is growth -led financial sector development (demand – following). In supply leading hypothesis, efficient financial system allocates capital by facilitating the channeling of funds from the surplus unit to deficit

unit (Majid and Kassim, 2015: 295). By doing so number of economic activities increases and vice versa. The global recession in 2008 is another indicator of this strong relation. In global finance crisis, problems in financial system induced a crisis in real sector. On the other hand, according to Murinde and Eng (1994), demand following hypothesis claims that financial service demand growth is related to growth of real output as well as commercialization and monetization of agriculture and other traditional subsistence services. In this case, a crisis in real sector would allow to collapse in financial system.

The Islamic financial system, which is an integral part of the global financial system, has naturally been affected by the global financial crisis (Akin and Kaya, 2011: 46). But, İbrahim (2010) reports that Islamic finance had developed 15 to 20% averagely during global finance crisis. In the light of growth performance, it is discussed whether Islamic financial institutions, which have survived the effects of the global financial crisis with less damage than traditional banks, can be an alternative to the current system (Akin and Kaya, 2011: 46).

In this regard, the global recession presented that, countries those have a significant share of the Islamic finance in their financial sector were able to have resilience to shocks from the crisis and the impact of the recession was not hard felt in those countries (Jobarteh and Ergec, 2017: 32). Because the Islamic financial system was not affected by global financial collapse due its following features. First, Islamic finance provides efficiency of saving – investment process. Secondly, it manages risk efficiently and stimulate innovation (Kouten and Nedra, 2012).

In the Turkish financial system, share of Islamic finance has been increasing since 1990s. There are six participation banks. These are Albaraka Turk, Türkiye Emlak, Kuveyt Turk, Türkiye Finans, Vakıf and Ziraat Participation banks. Three of them, Türkiye Emlak, Vakıf and Ziraat Participation banks, are established by government. Vakıf and Ziraat Participation Bank has been operating since 2015. Equity of Ziraat Participation bank is paid by Treasury of the Turkish Republic. On the other hand, equity of Vakıf Participation Bank is paid by General Directorate of Foundations which serves as a part of government. Türkiye Emlak Participation Bank started to serve as a participation bank in 2019. On the other hand, participation banks belonging to private sector have been serving in the Turkish financial system since 1990s.

Participation banks were not inside of the banking system until 2001 and it was not included into savings deposit insurance fund. This situation changed after crises in 2000 and 2001. They are included into system anymore. This made Islamic finance institutions more compatible with conventional banking system. They are called as participation banks with law.

When it comes to 2010s, ruling government started to establish participation banks which ownerships belong to public institutions. Aims of the government in establishing

public participation banks are to develop Islamic finance in Turkey, to increase the share of Islamic finance in the financial system and to be able to transfer the savings of citizens with Islamic sensitivity to the financial system.

In this study, we take commercial credits to measure effect of participation banks on growth performance of the Turkish economy. while measuring it, we also investigate if participation banks behave cyclical or procyclical by employing fourier causality tests. Moreover, we test if participation banks belonging to private sector and public participation banks behave different in supporting real sector than Islamic vision. In this regard, in the first step we investigate the relation for whole sector. In the second step, we do it for public and private sector participation banks separately.

The importance of this study is twofold. First of all, we employ different dimensions to better understand relation. Secondly, we try to see if Islamic finance moves cyclical or countercyclical. The answer would help us to understand whether Islamic banks behave different from conventional banks in the context of promote real economy in the Turkish case. Moreover, we also will be able to see if there is a difference between public and private sector participation banks.

2. LITERATURE REVIEW

There is a vast literature investigating financial system – economic growth relation. On the other hand, there is a limited number of studies analyzing relation between Islamic finance development and economic growth due to lack of sufficient data about Islamic finance.

One of the earlier studies investigating Islamic finance and economic growth belongs to Goaid and Sassi (2010). They employ GMM method to obtain the relation and in sixteen countries in the Middle – East and North Africa region. As a result of their analysis, there is no significant interaction between Islamic finance and economic growth. This might be due to the size of Islamic banking in the related countries.

Another study belongs to Furqani and Mulyany (2009). The authors investigate Malaysian economy between years 1997 and 2005 via co-integration and VECM methods. According to results, there is a bi-directional causality between Islamic banks and fixed investments in the long run.

Abduh and Omar (2012) investigate Indonesian economy between years 2003 and 2010 to find if there is a relation between Islamic financial development and economic growth in such a country where Islamic financial system depth is relatively higher than other Muslim countries. They found that there is a bi-directional causality between variables according to ARDL analysis results.

Tabash and Dhankar (2014) analyze possible relation in United Arab Emirates where Islamic finance system has also significant share in total financial system of the country. According to analysis taking 1990 – 2010 period into

account, there is a positive relation variables and direction of causality is from Islamic finance development to economic growth.

The number of studies taking the Turkish economy into account is also limited. In [Jobarteh and Ergec's \(2017\)](#) study, the Turkish economy is analyzed in 2005 – 2015 period. According to co-integration, causality and VECM analyses results, there is a uni-directional causality running from Islamic finance development to economic growth.

In another study, [Tunay \(2016\)](#) investigates the relation in nineteen Muslim countries between years 2000 and 2013. Results show that although there is no relation between Islamic finance growth and economic growth, there is a uni-directional causality running from Islamic banks' finance to gross fixed capital formation.

In the light of Tunay's study, it is possible to conclude that in order to see the effects of Islamic banks' on economic growth, it is better to employ an indicator belonging to manufacturing sector than an indicator such as gross domestic product. For this reason, in this study, we employ industrial production index to measure effects of participation banks. Moreover, different from existing studies, we employ commercial credits given to business world by participation banks to measure effect of related banks on economic growth. In the light of explanations of [Kouten and Nedra \(2012\)](#), it is expected to stimulate of business world by expanding credit volume even in the contraction periods of business cycle.

As can be seen from the limited literature, there are studies investigating Islamic banks, but there is no unique results to take a conclusion. Also this study might be one of initial studies analyzing Islamic banks from supporting manufacturing sector or not.

3. EMPIRICAL FINDINGS

In this study, the causation linkage between participation banks' credit performance given to commercial customers and growth performance of the Turkish economy between years 2010Q1 – 2020Q2. The model built and detailed information about empirical method employed are presented in this section.

First, we measure possible effects of participation banks on the economy by using two commercial credit volume given to commercial activities. First is commercial credits including business loans, vehicle loans and consumer loans. We accept that an increase in commercial credits would allow to expand economic activities, so there is a positive interaction between participation banks and economic development. Second, we take business loans into account. We consider business loans as a kind of working capital and we accept that an increase in business loans would allow to expand economic activities in industrial sector. Although commercial credits include business loans, we take it in a separate analysis due to its direct effect on productive activities. Increasing working

capital would accelerate production in manufacturing sector and at the end, economic growth would accelerate.

To measure economic growth, we employ industrial production index as an economic growth indicator instead of gross domestic product to see direct effect of credits given to productive activities. In this regard, we analyze interaction between credit types and industrial production index in two separate models. In the first model, we take commercial credits and industrial production index. In the second model, we investigate relation between business loans and industrial production index.

The conventional (linear) causality analysis methods allow us to find linear linkages between variables. The non-linear causality analysis methods, different from linear methods, take non-linear relation into account between variables. Moreover, fourier causality analysis methods allow us to see if the causation linkage moves cyclical and/or countercyclical. In this study, by using fourier causality analysis methods, we aim to understand, if possible, causation linkage between commercial credits and economic growth is cyclical or not.

Our hypothesis is to test whether participation banks, unlike conventional banks, act in the opposite direction of fluctuations in the economy by giving loans to commercial enterprises without being affected by cyclical movements during the expansion or contraction periods of the economy. This hypothesis will be supported when it is obtained that the banks do not act in harmony with the conjuncture movements. Also, separate analyses for public and private sector participation banks allow us if there is a different behavior between public and private banks.

The analysis period covers between years 2010Q1 and 2020Q2. Data belonging to credits given by participation banks (Commercial credits, COM hereafter and Business loans, BUS hereafter) are obtained from official website of Participation Banks Association of Turkey. Data belonging to industrial production index (IPI, hereafter) is obtained from International Financial Statistic database published by International Monetary Fund. All variables are included into model with nominal values, and they are realized by de-inflation. We take natural logarithms of all series. In the empirical analysis, we both employ conventional and fourier unit root and causality analysis methods to compare them.

In this step, we apply unit root tests developed by [Kwiatowski et al. \(1992, KPSS hereafter\)](#) and [Becker et al. \(2006, FKPSS, hereafter\)](#) to see if there is a unit root in the series. By doing so we determine stationary of the series.

Table 1. Linear and Fourier KPSS Unit Root Test Results

		Frequency(k)	Min KKT	FKPSS	F Stat	KPSS
IPI	Constant	1	0.633	0.374***	26.095	0.808***
	Constant and Trend	2	0.041	0.166**	1.465	0.410***
COM	Constant	1	0.984	0.441***	24.192	0.757***
	Constant and Trend	1	0.116	0.039	39.531	0.182**
BUS	Constant	1	0.669	0.547***	10.938	0.513**
	Constant and Trend	1	0.388	0.046	8.693	0.121*

Notes: In FKPSS test, critical values are 0.131, 0.172 and 0.269 for model with constant and 0.047, 0.054 and 0.071 for model with trend and constant for 1%, 5% and 10% significance levels, respectively. In KPSS test, critical values are 0.739, 0.463 and 0.347 for model with constant and 0.216, 0.146 and 0.119 for model with constant and trend for 1%, 5% and 10% significance levels, respectively.

In KPSS and FKPSS, the null hypothesis claims that variables do not contain unit root and alternative hypothesis claims that variable contains unit root. If the F test statistic is greater than the critical value, the alternative hypothesis is accepted. If the F test statistic is less than the critical value, the null hypothesis is accepted. According to the results in table 1, the variables at alternative meaning levels have unit roots. This is valid the fact that all three variables have unit roots indicates that economic crises have an effect on both economy and credits given by participation banks permanently and do not converge to initial position.

In the second step, we investigate the causation linkage for the whole participation banks sector. To do so, we employ conventional causality analysis methods developed by Granger (1969) and Toda and Yamamoto (1995) and fourier causality analysis methods developed by Enders and Jones (2016) and Nazlioglu, et al. (2016).

In table 2, relation between commercial credits and industrial production index in the whole sector are presented. According to results, it is possible to conclude

that conventional causation linkage exists. Also, fourier causality analysis results imply strong relation between commercial credits and industrial production index. This implies that whole sector behaves parallel to conjuncture while they take decisions about the amount of commercial credits.

In table 3, relation between business loans and industrial production index in the whole sector are presented. Like commercial credits, conventional causality analysis implies that there is a causation linkage between variables. Moreover, fourier causality analysis results imply strong relation between business loans and industrial production index. This implies that whole sector behaves parallel to conjuncture while they take decisions about the amount of business loans.

According to results obtained from table 2 and table 3, participation banks' credits to manufacturing sector influence the Turkish economy. But it is clear that banks move parallel to conjuncture when they take credit decisions. So, they increase the volume of credits when conjuncture enters to expansion period, vice versa.

Table 2. Causality Test Results for CIM – IPI Relation

<i>Ho: COM does not Granger cause of IPI</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Standard GC (Granger, 1969)	0.665	0.882	0.880		3	
TY and Bootstrap TY (Toda and Yamamoto, 1995)	4.004	0.405	0.370		4	1
Fourier Standard GC single Frequency (Enders and Jones, 2016)	20.574	0.057*	0.400	1	2	
Fourier TY single frequency (Nazlioglu et al., 2016)	0.001	0.999	0.999	2	2	1
Fourier Standard GC cumulative frequency (Enders and Jones, 2016)	13.712	0.00***	0.00***	3	1	-
Fourier TY cumulative frequency (Nazlioglu et al., 2016)	22.637	0.00***	0.00***	3	2	1
<i>Ho: IPI does not Granger cause of COM</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Standard GC (Granger, 1969)	7.474	0.058*	0.070*		3	
TY and Bootstrap TY (Toda and Yamamoto, 1995)	5.730	0.220	0.290		4	1
Fourier Standard GC single Frequency (Enders and Jones, 2015)	17.202	0.142	0.390	1	2	
Fourier TY single frequency (Nazlioglu et al., 2016)	0.001	0.999	0.999	2	2	1
Fourier Standard GC cumulative frequency (Enders and Jones, 2015)	15.935	0.00***	0.00***	3	1	-
Fourier TY cumulative frequency (Nazlioglu et al., 2016)	20.519	0.00***	0.00***	3	2	1

Notes: ***, ** and * denote that alternative hypothesis is accepted in different significance level, 1%, 5% and 10%, respectively. Number of bootstrap is 1.000. k represents optimal frequency, p represents optimal lag length, GC is Granger causality and TY is Toda-Yamamoto Causality. In order to choose optimal lag length, Akaike information criterion is used.

Table 3. Causality Test Results for BUS – IPI Relation

<i>Ho: BUS does not Granger cause of IPI</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Standard GC (Granger, 1969)	4.490	0.213	0.240		3	
TY and Bootstrap TY (Toda and Yamamoto, 1995)	8.245	0.083*	0.060*		4	1
Fourier Standard GC single Frequency (Enders and Jones, 2016)	10.120	0.605	0.670	1	2	
Fourier TY single frequency (Nazlioglu et al., 2016)	0.001	0.999	0.999	3	2	1
Fourier Standard GC cumulative frequency (Enders and Jones, 2016)	12.590	0.00***	0.00***	3	1	-
Fourier TY cumulative frequency (Nazlioglu et al., 2016)	20.304	0.00***	0.00***	3	2	1
<i>Ho: IPI does not Granger cause of BUS</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Standard GC (Granger, 1969)	2.923	0.404	0.390		3	
TY and Bootstrap TY (Toda and Yamamoto, 1995)	4.076	0.396	0.390		4	1
Fourier Standard GC single Frequency (Enders and Jones, 2015)	28.928	0.00***	0.240	1	2	
Fourier TY single frequency (Nazlioglu et al., 2016)	0.001	0.999	0.999	3	2	1
Fourier Standard GC cumulative frequency (Enders and Jones, 2015)	14.157	0.00***	0.00***	3	1	-
Fourier TY cumulative frequency (Nazlioglu et al., 2016)	23.960	0.00***	0.00***	3	2	1

Notes: ***, ** and * denote that alternative hypothesis is accepted in different significance level, 1%, 5% and 10%, respectively. Number of bootstrap is 1.000. k represents optimal frequency, p represents optimal lag length, GC is Granger causality and TY is Toda-Yamamoto Causality. In order to choose optimal lag length, Akaike information criterion is used.

In the second step, we investigate the relation between variables for public and private sectors separately. But results belonging to public sector participation banks are not robust. For this reason, we do not report them in order to save place. Public participation banks started to operate in the system in 2015. So, the time period might be short to see fourier movements.

We employ same unit root tests as we did in the whole sector. Both unit root test results for private sector are presented in the table 4. According to results, both commercial credits and business loans variables contain unit roots in level. When we take first difference of series into account, we imply that series are stationary.

Table 4. Linear and Fourier KPSS Test Results for Private Sector

	Frekans (k)	Min SSR	FKPSS	F İstatistiği	KPSS	
COM	Constant	1	0.984	0.441***	24.192	0.757***
	Constant and Trend	1	0.116	0.039	39.531	0.182**
BUS	Constant	2	0.669	0.547***	10.938	0.513**
	Constant and Trend	1	0.388	0.046	8.693	0.121*

Notes: In FKPSS test, critical values are 0.131, 0.172 and 0.269 for model with constant and 0.047, 0.054 and 0.071 for model with trend and constant for 1%, 5% and 10% significance levels, respectively. In KPSS test, critical values are 0.739, 0.463 and 0.347 for model with constant and 0.216, 0.146 and 0.119 for model with constant and trend for 1%, 5% and 10% significance levels, respectively.

In the second step of the analysis, we employ conventional causality analysis methods developed by Granger (1969) and Toda and Yamamoto (1995) and fourier causality analysis methods developed by

Enders and Jones (2016), Nazlioglu, et al. (2016). Results are very similar to analysis results of whole sector. So, also private sector participation banks move parallel to conjuncture.

Table 5. Causality Analysis Results for Private Sector Participation Banks

<i>Ho: BUS does not Granger cause of IPI</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Standard GC (Granger, 1969)	4.490	0.213	0.238	-	3	-
TY and Bootstrap TY (Toda and Yamamoto, 1995)	8.245	0.083	0.131	-	4	1
Fourier Standard GC single Frequency (Enders and Jones, 2016)	7.035	0.00***	0.011**	1	2	-
Fourier TY single frequency (Nazlioglu et al., 2016)	21.053	0.00***	0.00***	3	2	-
<i>Ho: IPI does not Granger cause of BUS</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Standard GC (Granger, 1969)	2.923	0.404	0.453	-	3	-
TY and Bootstrap TY (Toda and Yamamoto, 1995)	4.076	0.396	0.407	-	4	1
Fourier Standard GC single Frequency (Enders and Jones, 2015)	28.928	0.00***	0.256	1	2	-
Fourier TY single frequency (Nazlioglu et al., 2016)	0.857	0.355	0.36	3	2	1
<i>Ho: COM does not Granger cause of IPI</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Standard GC (Granger, 1969)	0.665	0.882	0.882	-	3	-
TY and Bootstrap TY (Toda and Yamamoto, 1995)	4.004	0.405	0.386	-	4	1
Fourier Standard GC single Frequency (Enders and Jones, 2016)	20.574	0.057*	0.365	1	2	-
Fourier TY single frequency (Nazlioglu et al., 2016)	21.529	0.00***	0.00***	2	2	1
<i>Ho: IPI does not Granger cause of COM</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Standard GC (Granger, 1969)	7.474	0.058*	0.070*	-	3	-
TY and Bootstrap TY (Toda and Yamamoto, 1995)	5.730	0.220	0.255	-	4	1
Fourier Standard GC single Frequency (Enders and Jones, 2015)	17.202	0.142	0.424	1	2	-
Fourier TY single frequency (Nazlioglu et al., 2016)	0.201	0.904	0.908	2	2	1

Notes: ***, ** and * denote that alternative hypothesis is accepted in different significance level, 1%, 5% and 10%, respectively. Number of bootstrap is 1.000. k represents optimal frequency, p represents optimal lag length, GC is Granger causality and TY is Toda-Yamamoto Causality. In order to choose optimal lag length, Akaike information criterion is used.

4. CONCLUSION

The share of participation banks in the Turkish financial system and the number of participation banks increase in recent years with the support of the Turkish government. In 2015, the Turkish government established two participation banks Ziraat and Vakif Participation Banks and in 2019, another one, Emlak Participation. The main reason of government's decision was to increase share of participation banks. By doing so, finance of investments in the real sector would be easy even in contraction periods thanks to Islamic financial system's features.

In the literature, there are several studies investigating effect of Islamic banks on economic development. Different from existing studies, we aim to test effects of Islamic finance to growth performance of the Turkish economy by employing credits given by participation banks to manufacturing sector and we test sector as a whole and also dividing into private and public sector banks. Also, we try to see effects of sector on the growth in different conjunctures. In this regard, we employ fourier causality tests to better understand behavior of participation banks in different conjuncture of economy.

Results show that participation banks support economic growth via providing credits to manufacturing sectors. Both conventional and fourier test results imply that there is a uni-directional causality running from commercial credits and business loans to industrial production index. But fourier causality analysis shows that expansion and

contraction of credits are parallel to economic conjuncture. In the second step, we divide the sector into two, private and public participation banks. Although we could get robust results for public sector, private participations banks behave as the whole system.

These results imply that participation banks do not behave aggressive to promote economic growth even in the contraction periods and behaviors might be concluded similar to conventional banks. In this regard, it is expected to behave different and promote real economy more aggressively. Different from private sector participation banks, public sector participation banks might be aggressive in the context of the Turkish government's policy and promote economic activities in near future. It will be possible to compare private and public sector participation banks when data will be available for statistical analysis.

REFERENCES

- Abduh, M. and Omar, M.A. (2012). Islamic banking and economic growth: the Indonesian experience. *International Journal of Islamic and Middle-Eastern Finance and Management*, 5 (1), 35-47.
- Akın, F. and Kaya, F. (2011). Küresel finans krizi karşısında İslami finans sektörünün mevcut durumuna bir bakış. *Finans Politik and Ekonomik Yorumlar*, 48(553), 37 – 48.
- Becker, R., Enders, W. and Lee, J. (2006). A stationarity test in the presence of an unknown number of smooth breaks. *Journal of Time Series Analysis*, 27(3), 381-409.
- Enders, W. and Jones, P. (2016). Grain prices, oil prices, and multiple smooth breaks in a VAR. *Studies in Nonlinear Dynamics and Econometrics*, 20(4), 399-419.
- Furqani, H. and Mulyany, R. (2009). Islamic banking and economic growth: Empirical evidence from Malaysia. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 2, 59 – 74.
- Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 424-438.
- İbrahim, M. (2010). Contemporary issues in Islamic finance and equity – based financing. *BIS Review 49/2010*.
- Jobarteh, M. and Ergec, E. H. (2017). Islamic finance development and economic growth: Empirical evidence from Turkey. *Türkiye İslam İktisadi Dergisi*, 4(1), 31 – 47.
- Khoutem, B. J and Nedra, B. (2012). Islamic participative financial intermediation and economic growth. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance* 8(3).
- Goaied, M. and Sassi, S. (2010). Financial development, Islamic banking and economic growth: Evidence from MENA region. *International Journal of Business and Management Science*, 4(2), 105-128.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P., and Shin, Y. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root. *Journal of Econometrics*, 54(1-3), 159-178.
- Majid, M. S. A. Kassim, S. H. (2015). Assessing the contribution of Islamic finance to economic growth empirical evidence from Malaysia. *Journal of Islamic Accounting Business Research*, 6(2), 292 – 310.
- Murinde, V. Eng, F.S.H. (1994). Financial development economic growth in Singapore: dem-following or supply-leading?. *Applied Financial Economics*, 4(6), 391-404.
- Nazlioglu, S., Gormus, N. A. Soytaş, U. (2016). Oil prices real estate investment trusts (REITs): Gradual-shift causality volatility transmission analysis. *Energy Economics*, 60, 168-175.
- Schumpeter, J. A. (1912). *The Theory of Economic Development*. Cambridge, MA.
- Tabash, M. I. Dhankar, R. S. (2014). Financial Development Economic Growth-- Empirical Evidence from United Arab Emirates. *Journal of Emerging Economies Islamic Research*, 2(3), 16 – 31.
- Toda, H. Y. Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250.
- Tunay, B. (2016). Causality relations between Islamic banking economic growth. *Yönetim ve Ekonomi*, 23(2), 485 – 502.
- Westerlund, J. (2008). Panel cointegration tests of the Fisher effect. *Journal of Applied Econometrics*, 23(2), 193-233.

Belediye Çalışanlarının Mantar Yönetim Algısının Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma**A Study on The Measurement of Mushroom Management Perception of Municipal Employees**Seyran PAÇAL^a, Serap KALFAOĞLU^b^a Araştırmacı, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, seyranpascal@hotmail.com,

ORCID: 0000-0003-2258-7554

^b Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, serapkalfaoglu@selcuk.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-7248-8370

DOI: 10.30711/utead.1417240

MAKALE BİLGİSİ**Makale Geçmişi:**

Başvuru Tarihi: 10 Ocak 2024

Düzeltilme Tarihi: 4 Nisan 2024

Kabul Tarihi: 30 Mayıs 2024

Anahtar Kelimeler:Mantar Yönetim,
Asimetrik Bilgi Paylaşımı,
Belediye Çalışanları**ÖZ**

Bu araştırmanın amacı, kamu hizmet kurumu olan belediyelerin çalışanlarının mantar yönetim şekline maruz kalma düzeylerini tespit etmektir. Araştırmanın örneklemini Konya ilinin Beyşehir ve Seydişehir belediyelerinde çalışan, 31'i kadın olmak üzere toplam 144 çalışan oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak kullanılan ankette; kişisel bilgiler formu, Birincioğlu ve Tekin (2018) tarafından geliştirilen mantar yönetim ölçeği ve kavrama yönelik algıyı ölçmek için açık uçlu bir soru yer almıştır. Yararlanılan analiz araçları; betimsel istatistikler, ikili karşılaştırmalarda T-testi, ikiden fazla karşılaştırmalarda Anova testi olmuştur. Analizler sonucunda edinilen bulgulara göre, çalışanların orta düzeyde mantar yönetim algısına sahip oldukları, daha çok "personelinin fikirlerini önemseyen" ve "iletişime açık" liderle çalışmak istedikleri, yetersiz bilgi paylaşımı ve yetersiz iletişim alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaştığı anlaşılmıştır. Öte yandan, yaş, statü, mesleki kıdem ve eğitim durumu değişkenlerinin mantar yönetim alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir.

JEL Sınıflandırması: M10, M19, H4.

ARTICLE INFO**Article History:**

Received January, 10, 2024

Received in revised form April, 4, 2024

Accepted May, 30, 2024

Keywords:Mushroom Management,
Asymmetric Information Sharing,
Municipal Employees**ABSTRACT**

The purpose of this research is to determine the exposure levels of employees of municipalities, which are public service institutions, to mushroom management. The sample of the research consists of a total of 144 employees, 31 of whom are women, working in Beyşehir and Seydişehir municipalities of Konya province. The survey used as a data collection tool included a personal information form, the mushroom management scale developed by Birincioğlu and Tekin (2018) and an open-ended question to measure the perception of the concept. The analysis tools used were descriptive statistics, T-test for pairwise comparisons, and ANOVA test for more than two comparisons. According to the findings obtained as a result of the analysis, it was understood that the employees had a moderate management perception, they wanted to work with a leader who "cares about the ideas of his staff" and is "open to communication", and the sub-dimensions of insufficient information sharing and insufficient communication differ significantly according to the gender variable. On the other hand, it was determined that the variables of age, status, professional seniority and educational status did not create a statistically significant difference between the mushroom management sub-dimensions.

JEL Classifications: M10, M19, H4.

1. GİRİŞ

Mantar yönetim, yöneticilerin çalışanlarıyla yeteri kadar bilgi paylaşmadığı ve çalışanları tarafından eleştirilmek ve sorgulanmak istenmediklerini ifade eden bir yaklaşımdır. Mantar yönetim kavramı son yıllarda literatüre kazandırılan kavram olmakla birlikte, bu yaklaşımın çalışanlar ve yöneticiler üzerinde ne tür sonuçlar doğuracağı hep merak konusu olmuştur. Nitekim geri bildirim mekanizması engelli ve iletişim ağı hatalı ilerler. İdeal olan, çalışanların örgütte neler olup bittiğini

hissetmelerini sağlamak olsa da, ortak hedefe ulaşma için bireysel ve örgütsel çabaların birlikte olması gerektiği unutulur. Özellikle çalışanların örgütün büyük resminin her bir parçası olan misyon, hedef, vizyon ve strateji gibi unsurların farkında olması gerekir. Bilginin paylaşılmadığı bir iş ortamında çalışanlar kendi hallerine bırakılır. Taylorist yaklaşımın savunucuları gibi bu yaklaşımı benimseyenler ve karanlık liderlik uygulamalarına devam eden yöneticiler yüzünden çalışanlar hem streslidir ve aslında hem de verimsizdir. Hatta ileri safhalarda bilgi

eksikliği ve beraberinde verilen yanlış kararlar neticesinde yönetici-çalışan çatışması kaçınılmaz hale gelir.

Örgüt içi yıkıcı tutumları destekleyen bu yönetim tarzının çalışanlarda güvensizlik ve korku yarattığı da söylenebilir. Dolayısıyla örgütün gelecek planlarını gerçekleştirmesi zorlaşabilir. Çoğu çalışan büyük bir örgütte faaliyette bulunurken, örgütün büyüklüğü ile yapılan işlerin güvenilirliği konusunda hataya kapılır. Fakat gerçekte, yönetici katını çevreleyen sessizlik duvarı nedeniyle işin gerçeklerine ve zorluklarına karşı kördürler. Yöneticiler, çalışanlarının işin hem iyi hem de acımasız gerçekleriyle baş etme kapasitesine sahip olmadığı yönünde yanlış bir inanca sahiptir (Decker, 2017). Hâlbuki çalışanların iş yapma gayelerinin altında yatan ve onları sanıldığından daha fazla dayanıklı hale getiren maddi kazanım elde etme dışında değerli olduğunu hissetme, yaratıcı kapasitesini geliştirme ve deneyim elde etme gibi pek çok farklı faktör vardır. Örgütlerin sosyal sorumluluk çalışmalarında öne çıkarmaları gereken temel özellikleri şeffaflık olsa da bunu çalışanlarını dâhil etmeyerek sadece nihai tüketicilere yapması haksız ve adil olmayan bir tutumdur.

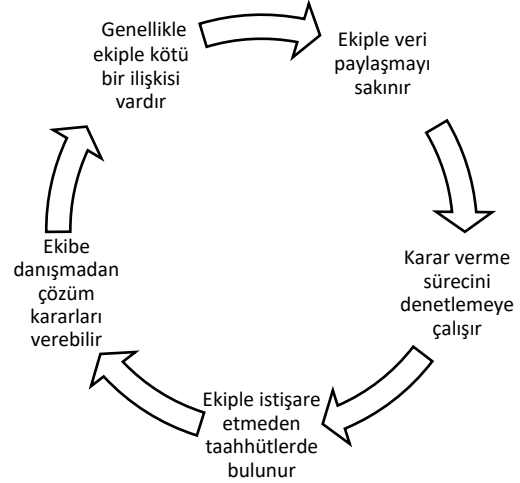
Literatürde yer alan önemli bir araştırma mantar yönetimi uygulamalarının çalışanları ne denli yıpratmışa ilişkin çarpıcı sonuçlar çıkarmıştır. Whittick (2015)'in raporuna göre, gerçekte çalışanların %80'inden fazlasının yöneticilerinin işletmeyle ilgili daha fazla bilgi ve veri paylaşmasını istediğini, her dört çalışandan birinin, işin yönetimi ve performansı konusunda şeffaflık eksikliği nedeniyle işten ayrılmış olduğunu veya ayrılan birini tanıdığını ve çalışanların %50'sinden fazlasının daha fazla işletme bilgisi ve verisinin paylaşılmasının üretkenlik ve performansları üzerinde önemli bir olumlu etki yarattığını söylediği aktarılmıştır.

İşletme dünyasında farklı sektör tiplerinde de olmak üzere, çalışanlara sundukları kapalı pencere neticesinde performanslarına yansımaları genellikle olumsuz olan çalışan tipleri özelinde de çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışma özelinde ise "Belediye çalışanlarının mantar yönetime maruz kalma düzeyleri nedir?" ve "Mantar yöneticilerinin sergilediği karanlık liderlik uygulamaları belediye çalışanlarını kurum içinde olumsuz davranışlara iter mi?" sorularına cevap aranmakta ve araştırmanın temel problemlerini oluşturmaktadır. Kamuya ait örgütlerdeki duruma örnek teşkil etmesi açısından çalışmanın ulusal literatüre bir katkısının olacağı öngörülmüştür. Çalışmanın teorik kısmı, literatür taramasına dayalı, yapılan araştırmalarla bağlantılı olarak geliştirilmiştir. Araştırmanın yöntemi sunularak araştırma bulgularına yer verilmiştir. Araştırma sonuçlarına yer verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Örgütlerde amaca ulaşma yolunda ortak çabalar sergilendiği, iş birliği yapıldığı ve aralarında iş bölümü yapılarak yönetici ve çalışanların amaca beraber yöneldikleri her zamanda, yönetim olgusu var olagelmıştır (Şimşek vd., 2019: 3). Bununla birlikte, literatürde son

zamanlarda ortaya çıkan mantar yönetim, mantarların yetiştirilme metaforundan esinlenerek yönetim bilimine girmiştir. Metafora göre mantarların yetiştirilmesinde de olduğu gibi, yöneticiler çalışanlarını karanlıkta bırakarak sadece gerekli gördüğü bilgileri paylaşarak ve çalışanlarıyla iletişim kurmadan mantarların verimindeki artış gibi performanslarında artış beklemektedirler (Birincioğlu vd., 2018: 170). Mantar yönetim anlayışında, yöneticiler genellikle Mar (2011)'e göre Şekil 1'de sunulan hatalara düşme eğilimindedirler. Bu durum, mantar yönetim pratiğine ilişkin belirli hataların, yöneticilerin genel eğilimleri arasında yaygın olarak görüldüğünü işaret etmektedir.

Şekil 1. Mantar Yönetim Yaklaşımı Çerçevesinde Yöneticilerin Hatalı Davranışları

Kaynak: Mar, (2011)

Şekil 1'de gösterildiği üzere, mantar yöneticisi, çalışanlara gereken görev ve araçları sağlar, fakat bu sağlanan kaynaklarla ilgili çalışanları bilgilendirmekte yetersiz kalır, yani çalışanlara işlerini neden yaptıkları veya kuruluşun genel hedefleri hakkında yeterince bilgi vermemektedir. Ayrıca mantar yöneticileri tüm karar verme sürecini kontrol etmeye çalışır, astları karar mekanizmasında etkin rol oynamaz. Mantar yönetim yaklaşımı benimseyen yöneticiler, çalışanlarıyla bilgi paylaşmaktan bilinçli olarak kaçınmaktadır. Bu yönetim tarzında çalışanın kararlar üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Bu tarz davranışlar sonucunda kendilerini değersiz hissedebilmektedir. Vurgulanan hataların mantar yönetimi anlayışında yaygın olması, bu yönetim tarzının olumsuz etkilerini artırabilmektedir. Bu nedenle, yöneticilerin bu hatalardan kaçınmak ve daha etkili bir liderlik yaklaşımını benimsemek için çaba sarf etmeleri önem taşımaktadır. Bu aynı zamanda işyerindeki çalışan memnuniyetini ve performansını artırmaya yönelik daha sağlıklı bir yönetim ortamının oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Mantar yönetimi yaklaşımı, örgütlerde bilgi paylaşımı ve şeffaflık anlayışının derecesiyle sıkı bir şekilde ilişkilidir. İşletmeler, paylaşımcı ve şeffaf bir kültür oluşturabilmek amacıyla yürüttükleri her süreci ölçmelidir. Bu ölçüm süreci,

organizasyon içindeki bilgi paylaşımının ve şeffaflığın etkinliğini değerlendirme amacı taşımaktadır. Ayrıca, işletmelerin bu süreçte elde ettikleri verileri çalışanlarla paylaşmaları gerekmektedir. Bilgiyi paylaşmak, çalışanların örgüt içinde daha iyi bilgilendirilmiş olmalarını sağlar ve bu da şeffaflık anlayışını desteklemektedir. Bu verilerin, işletmelerin genel performansı, hedefleri, stratejileri ve karar alma süreçleri gibi konularda herkesin anlayabileceği bir dille açıklayıcı bir şekilde sunulması önem taşımaktadır. Bu sayede, şeffaflık anlayışının etkin bir şekilde yaygınlaştırılması ve bilgi paylaşımının teşvik edilmesi sağlanabilir (Kahya vd., 2019: 3779).

Bu açıklamalar sonucunda, mantar yönetim anlayışının "açık defter yönetimi (open-book management) anlayışının tam tersi olduğunu söylemek mümkündür. Açık defter yönetimi örgütlerin performanslarıyla ilgili finansal bilgilerin çalışanlarıyla paylaşıldığı, çalışanların karar mekanizmasında etkin rol oynadığı, örgütte sadece yöneticilerin değil çalışanların da sorumlu tutulduğu ve hem risklerin hem de ödüllerin paylaşıldığı şeffaf, eşit ve katılımcı bir yönetim anlayışıdır (Ölçer, 2005: 123). Mantar anlayışın ise aşırı gizlilik, belirsizlik ortamında çalışma, çalışanlara yeteri kadar bilgi verilmemesi ve iletişime kapalılık gibi özellikleri taşıması iki yönetim anlayışının birbirleriyle karşılaştırılmasında dikkat çeken farklardır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Mantar Yönetim tarzına ve bu bağlamda benimsenen karanlık liderlik uygulamalarına ilişkin yapılan bazı yerli ve yabancı çalışma sonuçlarına bu kısımda yer verilmiştir. Özellikle hem sektör hem çalışan tipleri açısından farklılıklar taşıyan örneklere yer verilmek istenmiştir.

Smith (2015)'e göre, İngiltere'deki bir işletme çalışanları üzerine gerçekleştirilen çalışmada, işletme bilgilerinin çalışanlarla paylaşılması, iş performansını olumlu yönde etkilemektedir. Özellikle, bilgi paylaşımı yapıldığında çalışanların daha yüksek bir performans sergilediği belirlenmiştir. Araştırmanın dikkat çekici bir diğer sonucu ise, çalışanların büyük çoğunluğunun şirket bilgilerini paylaşmadığı durumlarda, bu durumun yöneticilere duyulan güveni azalttığıdır. Araştırmacıya göre, işletme içinde şeffaflığın ve bilgi paylaşımının, çalışan-meslektaş ilişkileri üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, araştırma sonuçları, mantar yönetimi uygulamalarının işletme içindeki iletişim ve güven dinamiklerini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir.

Kılıç (2015)'a göre, sağlık sektörüne odaklanılan çalışmada, yöneticilerin %84'ünün mantar yönetim uyguladığı ve bu yönetim tarzına maruz kalan çalışanların oranının %87 olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, sağlık sektöründe mantar yönetimi uygulamalarının yaygın olduğunu ve bu durumun çalışanların büyük bir çoğunluğunu etkilediğini göstermektedir. Kılıç (2015)'in

çalışması, sağlık sektöründeki yönetim pratiğinin ve çalışan deneyiminin anlaşılmasına katkı sağlayarak, mantar yönetimi konusundaki literatürü zenginleştirmektedir.

Tekin ve Birincioğlu (2017) üniversitelerde araştırma görevlilerine odaklanan çalışmada, üniversitelerde mantar yönetimin mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, bilimsel çalışmaların üretildiği kurumlarda mantar yönetimine maruz kalan araştırma görevlilerinin, üst yönetimleri tarafından olumsuz etkilenme potansiyeline sahip oldukları belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçları, üniversitelerdeki yönetim pratiklerinin araştırma görevlileri üzerindeki etkilerini vurgulayarak, bu durumun bilim üreten örgütlerin iç dinamikleri üzerindeki olumsuz etkilerini açığa çıkarmaktadır.

Kılıç ve Olgun (2017) gerçekleştirdiği çalışmada, özel sağlık kurumunda çalışan 200 katılımcı üzerine yüz yüze anket uygulamış ve elde edilen bulgulara göre örgüt içindeki iletişim dinamikleri üzerine önemli tespitlere varmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, örgütte çalışanların %58'inin, doğrudan yöneticileriyle iletişim kurma imkânına sahip olmadığı belirlenmiştir. Bu bulgu özel sağlık kurumlarında yönetici-çalışan iletişimi konusunda ciddi bir zorluk olduğunu ortaya koymaktadır. Kılıç ve ekibinin çalışması, örgüt içindeki iletişim eksikliklerinin işyeri dinamiklerine olumsuz etkilerini vurgulayarak, bu alandaki literatüre katkı sağlamaktadır.

Birincioğlu ve Tekin (2018) yaptığı çalışma kapsamında, mantar yönetim algılarını belirlemek amacıyla 4 faktör ve 19 ifadeden oluşan bir mantar yönetim ölçeği geliştirmiştir. Geliştirilen bu ölçek, katılımcıların farklı boyutlardaki mantar yönetim faktörlerine karşı tutumlarını 5'li Likert tipinde değerlendirmelerine olanak tanımaktadır. Bu yöntem, katılımcıların algılarını daha ayrıntılı ve nüanslı bir şekilde ölçebilmek için kullanılan bir araç olarak araştırma literatürüne katkı sağlamaktadır.

Kahya ve Ceylan (2019) tekstil sektöründeki iki işletmede gerçekleştirdiği çalışmada, 185 katılımcı üzerine uygulanan anket sonuçlarına dayanarak, mantar yönetim yaklaşımının daha yoğun bir şekilde benimsendiği durumlarda çalışanların performansında bir azalma gözlemlendiğini tespit etmiştir. Ayrıca, mavi ve beyaz yakalı çalışanlar arasında performans açısından belirgin farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, tekstil sektöründeki işletmelerde mantar yönetimi uygulamalarının performans düzeyleri üzerindeki potansiyel etkilerini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, mavi ve beyaz yakalı çalışanlar arasındaki performans farklılıkları, sektördeki işgücü dinamiklerinin ve yönetim uygulamalarının çeşitliliğini vurgulamaktadır.

Öztürk ve Aras (2021) bir vakıf üniversitesinde yüksek lisans öğrencileri arasında gerçekleştirdiği çalışmada, 159 öğrenciye uygulanan anketlerin analizi sonucunda mantar yönetim yaklaşımı ile örgütsel dedikodu arasında pozitif bir ilişki belirlemiştir. Bu ilişki, mantar yönetim yaklaşımının örgütsel dedikodu üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, analiz sonuçlarına göre mantar yönetim yaklaşımının bilgi paylaşımını negatif yönde etkilediği ve aralarında negatif bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, vakıf üniversitesi öğrencileri üzerinden elde edilen verilerle, mantar yönetime, örgütsel dedikodu ve bilgi paylaşımı arasındaki dinamikleri açıklamada önemli bir katkı sağlamaktadır.

Çetinkaya ve Altıntaş (2021) yürüttüğü çalışmada, Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren fabrikalardaki 470 özel sektör çalışanına uygulanan anketin analizi sonucunda, mantar yönetim yaklaşımının whistleblowing ve alt boyutları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre, mantar yönetim yaklaşımı ile whistleblowing arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Ancak, mantar yönetim yaklaşımının whistleblowing'in alt boyutları olan kayıtsızlık ve içsel whistleblowing ile negatif yönde anlamlı ilişkilere sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, mantar yönetim yaklaşımının whistleblowing'in belirli alt boyutları üzerindeki etkilerini vurgulayarak, özel sektördeki işyeri dinamikleri ve etik uygulamaları hakkında önemli bir perspektif sunmaktadır.

Gündüz ve Özyer (2022) yürüttüğü çalışmada, özel eğitim kurumundaki 286 öğretmene uyguladıkları ankette mantar yönetim yaklaşımının örgütsel sessizlikle olan ilişkisini incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, mantar yönetim yaklaşımı ile örgütsel sessizlik arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki belirlenmiştir. Bu bulgular, mantar yönetim anlayışının örgütsel sessizliği etkileyebilecek bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, özel eğitim kurumlarında yönetim tarzının öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeylerini etkileme potansiyeline dair önemli bir perspektif sunmaktadır.

Yapılan araştırmaların genel bulguları, mantar yönetim tarzına maruz kalan çalışanların işteki performanslarında bir azalma eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu çeşitli çalışmalar, mantar yönetimin işyerindeki etkilerini değerlendirmiş ve genellikle bu yönetim tarzının çalışanların performansını olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmıştır. Bu durum, mantar yönetim uygulamalarının çalışan motivasyonunu düşürme, iletişim eksikliği ve güvensiz bir çalışma ortamı oluşturma gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir. Bu genel bulgular, işyerinde etkili yönetim stratejilerinin ve çalışan memnuniyetini artıracak uygulamaların önemini vurgulamaktadır.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışmada yerli literatürdeki tüm çalışmalardan farklı olarak, belediye çalışanlarının bu yönetim usulüne maruz kalma düzeylerini belirlemek ve ayrıca demografik değişkenlere göre mantar yönetim algı düzeylerinde bir farklılık olup olmadığını anlamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yararlanılan ölçekte yer alan boyutlar dikkate alınarak çeşitli araştırma soruları oluşturulmuştur. Ayrıca kişisel farklılıklara dayanarak mantar yönetim algısında farklılık olma ihtimaline yönelik karşılaştırma testleri yapılmıştır. Son olarak, mevcuttan farklı olarak arzuladıkları liderin nasıl özelliklere sahip olduğunun anlaşılmasına yardımcı olacak bir açık uçlu soru yöneltilmiştir.

Bu amaçla hazırlanan temel araştırma soruları ve bu doğrultuda hipotezleri ise şunlardır:

- Cinsiyet değişkenine göre belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlara yönelik algı düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?

H1_{a,b,c,d}: Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı, b: güç kaybı endişesi, c: yetersiz iletişim ve d: katılımcı yönetim eksikliği) cinsiyetleri açısından anlamlı bir farklılık vardır.

- Yaş değişkenine göre belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlara yönelik algı düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?

H2_{a,b,c,d}: Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı, b: güç kaybı endişesi, c: yetersiz iletişim ve d: katılımcı yönetim eksikliği) yaşları açısından anlamlı bir farklılık vardır.

- Kurumdaki statü değişkenine göre belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlara yönelik algı düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?

H3_{a,b,c,d}: Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı, b: güç kaybı endişesi, c: yetersiz iletişim ve d: katılımcı yönetim eksikliği) statüleri açısından anlamlı bir farklılık vardır.

- Mesleki kıdem değişkenine göre belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlara yönelik algı düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?

H4_{a,b,c,d}: Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı, b: güç kaybı endişesi, c: yetersiz iletişim ve d: katılımcı yönetim eksikliği) mesleki kıdemleri açısından anlamlı bir farklılık vardır.

- Eğitim durumu değişkenine göre belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlara yönelik algı düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?

H5_{a,b,c,d}: Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı, b: güç kaybı endişesi, c: yetersiz iletişim ve d: katılımcı yönetim eksikliği) eğitim durumları açısından anlamlı bir farklılık vardır.

4.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları

Çalışmanın evrenini Konya ilinin Beyşehir ve Seydişehir ilçelerinde görev alan belediye çalışanları oluşturmaktadır. Beyşehir belediyesinde 76 çalışana, Seydişehir belediyesinde 74 çalışana toplamda 150 çalışana ulaşılmıştır. Cevaplanmayan sorular ile ayıklanan anketlerden 144'ü, araştırma verileri için uygun görülmüştür.

Çalışmaya yalnızca tek bir ildeki iki belediye çalışanlarının dâhil edilmesi, çalışmanın en büyük sınırlılığdır. Ayrıca zaman, maliyet ve gönüllülük açısından çalışılan örneklem sayısı uygun görülmüştür.

4.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Verileri toplamak için kullanılan ölçeklere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur. Veri toplama metodu olarak anket uygulanmıştır. Anket toplamda üç bölüm ve 26 sorudan oluşmuştur. Birinci bölüm, katılanların demografik verilerini belirlemek amacıyla 6 temel sorunun eklenmesi ile oluşturulmuştur. İkinci bölüm ise araştırmada algılanan mantar yönetim düzeyini ölçmek amacıyla kullanılan anketten, ilgili literatürde yeni kullanılmaya başlanan Birincioğlu ve Tekin'in (2018, s. 185) geliştirmiş olduğu 19 madde ve dört faktörden oluşmuştur. Bu faktörler sırasıyla

Yetersiz Bilgi Paylaşımı (1-2-3-4-5-6), Güç Kaybı Endişesi (7-8-9-10-11), İletişim Yetersizliği (12-13-14-15) ve Katılımcı Yönetim Eksikliği (16-17-18-19) olarak tanımlanmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırmacılar tarafından belirlenmiş olan açık uçlu bir soru ile kavrama yönelik algı ölçülmüştür. Anket formunda, katılımcıların görüşlerini belirtmeleri için 5'li Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. İfadeler "Hiç Katılmıyorum-Katılmıyorum-Kısmen Katılıyorum-Katılıyorum ve Tamamen Katılıyorum" şeklinde ifade edilmiştir.

Çalışmada kullanılan anketin bilimsel araştırma ve yayın etiği açısından uygunluğunu belirlemek amacıyla 29.09.2022 tarihinde alınan 372308 sayılı Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurul Raporu bulunmaktadır.

5. BULGULAR

Çalışma kapsamında yararlanılan ölçeğin güvenilirlik değerine ilişkin yapılan analiz ve katsayı sonucu Tablo 1'deki gibidir. Buna göre, 19 maddeden oluşan mantar yönetim yaklaşımına ait güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Cronbach's Alpha-0,793>0,700).

Tablo 1. Mantar Yönetim Yaklaşımına Ait Güvenirlik Analizi

Ölçek	Cronbach's Alpha Katsayısı	Madde Sayısı
Mantar Yönetim	0,793	19

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine ilişkin yapılan analiz sonucu araştırma bulgularına göre ise bu değerlerin normal dağılıma uyduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Verilerin Dağılımına Ait Normallik Testi Sonucu

Değişken	Kolmogorov-Smirnova			Merkezi Eğilim Ölçüleri		Basıklık-Çarpıklık	
	İstatistik	sd	p	\bar{x}	Ort.	Basıklık	Çarpıklık
Mantar Yönetim	0,062	144	0,2*	50,42	49,00	0,29	-0,44

Katılımcıların demografik özelliklerini yorumlamak adına yapılan Frekans Analizi sonucunda ise, çalışanların %21,50'si kadın ve %78,50'si erkektir. Katılımcıların

%32,60'ı sözleşmeli personel, %29,20'si lise mezunu, %24,30'u 36-41 ve 42-47 yaş aralığında, %43,80'i 11 yıl yıldan fazla kurumda çalıştığı görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Demografik Özellikler	Grup	n	%
Cinsiyet	Kadın	31	21,50
	Erkek	113	78,50
Yaş	18-22 Yaş	3	2,10
	22-27 Yaş	19	13,20
	28-35 Yaş	29	20,10
	36-41 Yaş	35	24,30
	42-47 Yaş	35	24,30
	48 Yaş ve Üzeri	23	16,00
Statü	Memur	25	17,40
	Sözleşmeli Personel	47	32,60
	Kadrolu İşçi	27	18,80
	Hizmet Alımı	45	31,30
Kıdem	1-5 Yıl	52	36,10
	6-10 Yıl	29	20,10
	11 Yıl ve Üzeri	63	43,80
Katılımcının Eğitim Durumu	İlkokul	17	11,80
	Ortaokul	18	12,50
	Lise	42	29,20
	Ön lisans	30	20,80
	Lisans	30	20,80
	Yüksek Lisans	7	4,90
Toplam		144	100,00

Araştırma formunun sonunda yer alan kavrama yönelik algıyı ölçmek için hazırlanan “Nasıl bir lider (üst düzey yönetici) ile çalışmak isterdiniz?” sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar dikkatli bir şekilde incelenip en çok tekrar eden ifadeler tespit edilip Tablo 4’de analiz edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde belediye çalışanlarının kurumda

en çok %20,8’i “Personelinin fikirlerini önemseyen” ve %20,1’i “İletişime açık” bir liderle çalışmak istenildiği görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Açık Uçlu Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Nasıl Bir Lider (Üst Düzey Yönetici) ile Çalışmak İsterdiniz?	n	%
Adaletli	20	13,8
Katılımcı	14	9,7
İletişime Açık	29	20,1
Takdir Eden	15	10,4
Yenilikçi	13	9
Personelinin Fikirlerini Önemseyen	30	20,8
Mevcut Yöneticimle	19	13,1
Disiplinli	4	2,7
Toplam	144	100

Mantar yönetim algı düzeyine ait betimsel istatistikler incelendiğinde ise, kurumdaki çalışanların mantar yönetim algı düzeylerinin orta seviyede olduğu belirlenmiştir ($\bar{X} = 2,53$). Mantar yönetim algısına ait en yüksek ortalama düzeyine sahip ifadenin 3,72 ortalama ile “Üstüm

(yöneticim) bazı bilgilerin gizli kalması gerektiğini düşünür.” ifadesi, en düşük ortalama düzeyine sahip ifadenin ise 1,94 ortalama ile “Üstüm (yöneticim) bizlere karşı korku kültürü yaymaya çalışır.” ifadelerinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Mantar Yönetim Ölçeğine İlişkin Ortalama ve St. Sapma Değerleri

Madde / Ölçek Toplamı	ORT	S.S
1. Üstüm (yöneticim) kurumla ilgili stratejik bilgileri benimle paylaşmaktan kaçınır.	2,51	1,43
2. Üstüm (yöneticim) benimle ilgili bir karar alınacağına benimle bilgi paylaşmaz.	2,56	1,35
3. Üstüm (yöneticim) bazı bilgilerin gizli kalması gerektiğini düşünür.	3,72	1,35
4. Üstümle (yöneticimle) düzenli toplantılar yaparız. (R)	2,97	1,38
5. Üstüm (yöneticim) beni her türlü konuda bilgilendirir. (R)	2,9	1,31
6. Üstüm (yöneticim) benimle bilgi paylaşımını zaman kaybı olarak görür.	2,08	1,31
7. Üstüm (yöneticim) sahip olduğu bilgileri kendisi için bir güç kaynağı olarak görür.	2,35	1,38
8. Üstüm (yöneticim) bizlere karşı korku kültürü yaymaya çalışır.	1,94	1,10
9. Üstüm (yöneticim) kurumda yaptığım iş ile ilgili başarı elde ettiğimde bunu takdir eder. (R)	2,71	1,39
10. Üstüm (yöneticim) kariyerimde yükselme konusunda beni destekler. (R)	2,77	1,52
11. Üstüm (yöneticim) kendimi geliştirmem için gerekli imkânları bana sunmaktan kaçınır.	2,28	1,39
12. Üstüm (yöneticime) işlerle ilgili gerek duyduğum her an ulaşmam mümkündür. (R)	2,35	1,41
13. Üstüm (yöneticim) tek taraflı bir iletişim sürecini benimser.	2,5	1,30
14. Üstüm (yöneticim) yaptığım işlerle ilgili benden düzenli rapor ister. (R)	2,84	1,29
15. Üstüm (yöneticim) bana ulaşırken tek bir iletişim kanalını (telefon, mail, ebys vb.) kullanır.	3,38	1,48
16. Üstüm (yöneticim) herhangi bir karar alınacağı zaman benim görüşlerimi önemsemez.	2,51	1,50
17. Üstler (yöneticiler) tarafından verilen talimatları (görevler) sorgulamam istenmez.	2,97	1,43
18. Üstüm (yöneticim) bana çeşitli yetki ve sorumluluklarını devretmekten kaçınır.	2,34	1,33
19. Üstümün (yöneticimin) katılımcı yönetim tarzının benimsemişine inanmıyorum.	2,76	1,49
Mantar Yönetim Algı Düzeyi	2,53	1,49

Kullanılan mantar yönetim ölçeğinin geçerliliğini belirlemek için öncelikle Kaiser Meyer Ölçek Güvenilirliği (KMO) ve Bartlett Küresellik test değerleri incelenmiştir. KMO değerinin 0.897 ve Bartlett test değerinin 9177.99 çıkması, p değerinin 0.000 olması dolayısıyla faktör analizine uygun olduğu görülmüştür. Tüm maddelerinin faktör yükleri de 0,5’den büyük ve anlamlı çıkmıştır, bu bulgu da tüm maddelerin iyi ölçüde birbirine yakınlığına doğrulamıştır. Model yapısının iç tutarlılığını

değerlendirmek için Cronbach alfa, bileşik güvenilirlik (Composite Reliability-CR) ve çıkarılan ortalama varyans (Average Variance Extracted-AVE) kullanılmıştır. Tüm yapılar (α katsayısı $\geq 0,7$, bileşik güvenilirlik $\geq 0,7$ ve AVE $\geq 0,5$) iç tutarlılık gerekliliklerini yerine getirmiştir. Ayırma geçerliliği, çıkarılan ortalama varyansın karekökünün her bir yapı çiftinin korelasyonu ile karşılaştırılması yoluyla değerlendirilmiştir (Fornell & Larcker, 1981). Tablo 6’da ölçek maddeleri ve faktör yükleri listelenmektedir.

Tablo 6. Mantar Yönetim Ölçeği Maddelerinin Faktör Yükleri, Birleşik Güvenilirlik ve Çıkarılan Ortalama Varyans Değerleri

Madde	Faktör Yükleri	Cr	AVE
Yetersiz Bilgi Paylaşımı			
1. Üstüm ... kaçınır.	0.71	0.79	0.53
2. Üstüm ... paylaşmaz.	0.69		
3. Üstüm ... düşünür.	0.59		
4. Üstlerimle ... yaparız. (R)	0.53		
5. Üstüm ... bilgilendirir. (R)	0.62		
6. Üstüm ... görür.	0.72		
Güç Kaybı Endişesi			
7. Üstüm ... görür.	0.56	0.82	0.57
8. Üstüm ... çalışır.	0.61		
9. Üstüm ... eder. (R)	0.51		
10. Üstüm ... destekler. (R)	0.73		
11. Üstüm ... kaçınır.	0.69		
İletişim Yetersizliği			
12. Üstüme ... mümkündür. (R)	0.52	0.77	0.54
13. Üstüm ... benimser.	0.63		
14. Üstüm ... ister. (R)	0.51		
15. Üstüm ... kullanır.	0.81		
Katılımcı Yönetim Eksikliği			
16. Üstüm ... önemsemez.	0.83	0.71	0.54
17. Üstler ... istenmez.	0.74		
18. Üstüm ... kaçınır.	0.59		
19. Üstümün ... inanmıyorum.	0.62		

Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına katılım düzeylerinin cinsiyetlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Yapılan test sonucunda belediye çalışanlarının “Yetersiz Bilgi Paylaşımı” alt boyutunun cinsiyetlere göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t=2,644$, $p=0,009$, $p<0.05$). Cinsiyeti kadın ($\bar{x}= 18,61$) olanların yetersiz bilgi paylaşımına maruz kalma düzeylerinin erkeklere göre ($\bar{x}= 16,20$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Belediye çalışanlarının “Güç Kaybı Endişesi” düzeylerinin cinsiyetlere göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($p=0,095$, $p>0.05$). Belediye çalışanlarının “Yetersiz İletişim” düzeylerinin cinsiyetlere göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t=1,916$, $p=0,028$, $p<0.05$). Cinsiyeti kadın ($\bar{x}= 11,87$) olanların yetersiz iletişime maruz kalma düzeylerinin erkeklere göre ($\bar{x}= 10,84$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Son olarak, belediye çalışanlarının “Katılımcı Yönetim Eksikliği” düzeylerinin cinsiyetlere göre istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. ($p=0,190$, $p>0.05$) (Tablo 7).

Tablo 7. Mantar Yönetim Algı Düzeyi Boyutlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırıldığı T-Testi Bulguları

Alt Boyutlar	Grup	n	\bar{x}	ss	t	Sd	p
Yetersiz Bilgi Paylaşımı	Kadın	31	18,61	4,87	2,644	142	0,009
	Erkek	113	16,20	4,39			
Güç Kaybı Endişesi	Kadın	31	13,13	3,66	1,681	142	0,095
	Erkek	113	11,75	4,14			
Yetersiz İletişim	Kadın	31	11,87	2,09	1,916	142	0,028
	Erkek	113	10,84	2,78			
Katılımcı Yönetim Eksikliği	Kadın	31	11,52	4,54	1,315	142	0,190
	Erkek	113	10,33	4,43			

Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına katılım düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü Anova testi sonucunda; Belediye çalışanlarının mantar yönetim

alt boyutları algı düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$) (Tablo 8).

Tablo 8. Mantar Yönetim Algı Düzeyi Boyutlarının Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırıldığı ANOVA Testi Bulguları

Alt Boyutlar	Yaş	n	\bar{x}	ss	F	P
Yetersiz Bilgi Paylaşımı	18-22 Yaş	3	13,67	2,31	0,785	0,562
	22-27 Yaş	19	15,58	5,63		
	28-35 Yaş	29	16,31	5,84		
	36-41 Yaş	35	17,09	4,08		
	42-47 Yaş	35	17,00	4,41		
	48 Yaş ve Üzeri	23	17,61	2,69		
Güç Kaybı Endişesi	18-22 Yaş	3	10,00	1,00	0,562	0,866
	22-27 Yaş	19	11,37	4,06		
	28-35 Yaş	29	12,48	5,53		
	36-41 Yaş	35	11,86	3,69		
	42-47 Yaş	35	12,34	4,01		
	48 Yaş ve Üzeri	23	12,17	2,76		
Yetersiz İletişim	18-22 Yaş	3	11,33	2,08	0,320	0,900
	22-27 Yaş	19	11,74	2,49		
	28-35 Yaş	29	11,00	3,07		
	36-41 Yaş	35	11,09	2,43		
	42-47 Yaş	35	10,86	2,77		
	48 Yaş ve Üzeri	23	10,83	2,76		
Katılımcı Yönetim Eksikliği	18-22 Yaş	3	7,67	3,21	1,273	0,279
	22-27 Yaş	19	9,84	3,72		
	28-35 Yaş	29	11,72	4,97		
	36-41 Yaş	35	9,66	4,30		
	42-47 Yaş	35	10,57	4,85		
	48 Yaş ve Üzeri	23	11,57	3,94		

Belediye çalışanlarının, kurumdaki statü değişkenine göre mantar yönetim alt boyutlarına katılım düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü Anova testi sonucunda,

%95 güven düzeyinde, belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutları algı düzeylerinin kurumdaki statü değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. ($p>0,05$) (Tablo 9).

Tablo 9. Mantar Yönetim Algı Düzeyi Boyutlarının Statü Değişkenine Göre Karşılaştırıldığı ANOVA Testi Bulguları

Alt Boyutlar	Kurumdaki Statü	n	\bar{x}	ss	F	P
Yetersiz Bilgi Paylaşımı	Memur	25	17,20	2,89	1,801	0,150
	Sözleşmeli Personel	47	16,55	5,29		
	Kadrolu İşçi	27	18,22	5,09		
	Hizmet Alımı	45	15,73	4,09		
Güç Kaybı Endişesi	Memur	25	12,40	3,91	1,228	0,302
	Sözleşmeli Personel	47	12,53	3,80		
	Kadrolu İşçi	27	12,48	4,32		
	Hizmet Alımı	45	11,09	4,23		
Yetersiz İletişim	Memur	25	10,72	3,09	0,170	0,916
	Sözleşmeli Personel	47	11,15	2,10		
	Kadrolu İşçi	27	11,19	2,82		
	Hizmet Alımı	45	11,09	2,95		
Katılımcı Yönetim Eksikliği	Memur	25	10,44	4,57	1,390	0,248
	Sözleşmeli Personel	47	11,17	4,40		
	Kadrolu İşçi	27	11,41	4,51		
	Hizmet Alımı	45	9,56	4,40		

Belediye çalışanlarının mesleki kıdem değişkenine göre mantar yönetim alt boyutlarına katılım düzeylerindeki farklılığı belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü Anova testi sonucunda; belediye çalışanlarının mantar

yönetim alt boyutları algı düzeylerinin mesleki kıdem değişkenine göre istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>0,05$) (Tablo 10).

Tablo 10. Mantar Yönetim Algı Düzeyi Boyutlarının Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Karşılaştırıldığı ANOVA Testi Bulguları

Alt Boyutlar	Mesleki Kıdem	n	\bar{x}	ss	F	p
Yetersiz Bilgi Paylaşımı	1-5 Yıl	52	16,42	5,20	1,394	0,251
	6-10 Yıl	29	15,79	4,46		
	11 Yıl ve Üzeri	63	17,40	4,04		
Güç Kaybı Endişesi	1-5 Yıl	52	12,21	4,48	0,489	0,614
	6-10 Yıl	29	11,38	3,99		
	11 Yıl ve Üzeri	63	12,22	3,76		
Yetersiz İletişim	1-5 Yıl	52	11,17	2,78	0,660	0,518
	6-10 Yıl	29	11,45	2,35		
	11 Yıl ve Üzeri	63	10,79	2,74		
Katılımcı Yönetim Eksikliği	1-5 Yıl	52	10,25	4,41	0,275	0,760
	6-10 Yıl	29	10,55	4,09		
	11 Yıl ve Üzeri	63	10,87	4,72		

Son olarak, belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına katılım düzeylerinin eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü Anova testi sonucunda,

belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutları algı düzeylerinin eğitim durumu değişkenine göre farklılığı istatistiksel olarak %95 güven düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>0,05$) (Tablo 11).

Tablo 11. Mantar Yönetim Algı Düzeyi Boyutlarının Eğitim Değişkenine Göre Karşılaştırıldığı ANOVA Testi Bulguları

Alt Boyutlar	Eğitim Durumu	n	\bar{x}	ss	F	p
Yetersiz Bilgi Paylaşımı	İlkokul	17	16,24	3,83	0,586	0,710
	Ortaokul	18	17,06	5,76		
	Lise	42	16,19	4,22		
	Ön lisans	30	17,00	4,38		
	Lisans	30	17,63	5,20		
	Yüksek Lisans	7	15,14	3,58		
Güç Kaybı Endişesi	İlkokul	17	11,94	3,70	0,875	0,500
	Ortaokul	18	13,50	4,12		
	Lise	42	11,26	4,00		
	Ön lisans	30	11,83	3,73		
	Lisans	30	12,53	4,28		
	Yüksek Lisans	7	12,14	5,64		
Yetersiz İletişim	İlkokul	17	11,35	2,55	0,334	0,892
	Ortaokul	18	11,22	2,53		
	Lise	42	11,31	2,40		
	Ön lisans	30	10,57	2,50		
	Lisans	30	11,00	2,68		
	Yüksek Lisans	7	10,86	5,37		
Katılımcı Yönetim Eksikliği	İlkokul	17	12,65	4,76	0,924	0,467
	Ortaokul	18	10,67	4,42		
	Lise	42	10,55	4,10		
	Ön lisans	30	10,20	4,69		
	Lisans	30	10,00	4,31		
	Yüksek Lisans	7	9,71	5,85		

Yapılan analizler sonucunda önceden oluşturulmuş hipotezlerin desteklenip desteklenmediğine ilişkin nihai tablo aşağıdadır (Tablo 12).

Tablo 12. Araştırma Hipotezlerinin Nihai Değerlendirmesi

Araştırma Hipotezleri	Nihai Sonuç
<i>H1_{b, d}</i> : Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (b: güç kaybı endişesi ve d: katılımcı yönetim eksikliği) cinsiyetleri açısından anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklenmedi
<i>H1_{a, c}</i> : Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı ve c: yetersiz iletişim) cinsiyetleri açısından anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklendi
<i>H2_{a, b, c, d}</i> : Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı, b: güç kaybı endişesi, c: yetersiz iletişim ve d: katılımcı yönetim eksikliği) yaşları açısından anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklenmedi
<i>H3_{a, b, c, d}</i> : Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı, b: güç kaybı endişesi, c: yetersiz iletişim ve d: katılımcı yönetim eksikliği) statüleri açısından anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklenmedi
<i>H4_{a, b, c, d}</i> : Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı, b: güç kaybı endişesi, c: yetersiz iletişim ve d: katılımcı yönetim eksikliği) mesleki kıdemleri açısından anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklenmedi
<i>H5_{a, b, c, d}</i> : Belediye çalışanlarının mantar yönetim alt boyutlarına yönelik algı düzeyinde (a: yetersiz bilgi paylaşımı, b: güç kaybı endişesi, c: yetersiz iletişim ve d: katılımcı yönetim eksikliği) eğitim durumları açısından anlamlı bir farklılık vardır.	Desteklenmedi

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yöneticiler çalışanlar arasında koordinasyonu sağlamada, örgütsel amaçlara ulaşmada, örgütsel performansı yükseltmede önemli bir faktördür. Mantar yönetim örgütlerde birçok olumsuzluğa neden olmakta,

çalışanların performansını azaltmakta, çalışanları güvensizliğe sürüklemektedir. Mantar yönetimin ortaya çıkmasındaki etkenlerin başında da yöneticilerin çalışanlarıyla sahip oldukları bilgileri paylaşmadığı ve davranışlarının eleştirip sorgulanmasını istemediği çalışanlar tarafından vurgulanmıştır.

Çalışmada hazırlanan açık uçlu soruyla mantar yönetime yönelik algı ölçülmüş verilen yanıtlar dikkatli bir şekilde araştırmacılar tarafından incelenip en sık tekrarlanan 8 ifade belirlenmiştir. Kurumda çalışanların çoğunluğu "Personelinin fikirlerini önemseyen" ve "açık iletişimi tercih eden" bir lider ile çalışmak istediklerini ifade etmiştir. İşletmelerde, toplantılarda söz sahibi olma, fikirlerini beyan etmede açıklık, çok yönlü iletişime imkân tanınması gibi faktörler, çalışanların hem değerli olduklarını hissetmesine hem de bireysel performanslarını artırmalarına yardımcı araçlardır.

Bir diğer yandan, belediye çalışanlarının orta seviyede mantar yönetime maruz kaldıkları belirlenmiştir. Osmanoğlu ve Üzüm (2020) ile Dinç ve Avanoğlu (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, spor örgütlerinde istihdam edilen bireylerin mantar yönetim düzeyinin orta seviyede olduğu benzer bir şekilde belirlenmiştir.

Mantar yönetim alt boyutlarına ilişkin katılım düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre yapılan karşılaştırmada anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Kadınların erkeklere göre yetersiz bilgi paylaşımı ve yetersiz iletişim alt boyutlarına maruz kalma düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Yaş, kurumdaki statüleri, mesleki kıdem ve eğitim durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir. Dinç ve Avanoğlu'nun (2021) araştırmasında, mantar yönetim ile yaş ve mesleki kıdem değişkenleri arasında anlamlı farklılıkların tespit edilmemesi, yürütülen bu çalışma ile paralellik göstermektedir.

Yine benzer şekilde eğitim değişkeni arasında anlamlı farklılığının olmaması Osmanoğlu ve Üzüm (2020) çalışmasında da gözlenmiştir. İncelenen mantar yönetimle ilgili yapılmış çalışmalar sonucunda yöneticilerin büyük bir kısmının mantar yönetim anlayışını uyguladığı görülmüştür (Kılıç, 2015; Tekin ve Birincioğlu, 2017; Kılıç ve Olgun, 2017; Kahya ve Ceylan, 2019; Çetinkaya ve Altıntaş, 2021; Gündüz ve Özyer,2022). Mantar yöneticilerinin sergilediği karanlık liderlik uygulamalarının belediye çalışanlarını kurum içinde olumsuz davranışlara itebildiğini söylemek mümkündür.

Yöneticilerin örgütsel performansı yükseltmede önemli bir faktör olmaları nedeniyle, örgüt içinde yeterli bilgileri paylaşmaları, örgütün işleyişini sağlamak amacıyla etkili iletişim kurmaları, çalışanlarının performanslarını değerlendirip kariyerlerinde yükselme konusunda onlara destek vermeleri, gerektiğinde takdir etmeleri ve katılımcı yönetim tekniklerini uygulamaları önerilmektedir. Literatürde mantar yönetimle ilgili yapılan çalışmalar oldukça azdır. Bu araştırmanın sınırlılığı sadece Beyşehir ve Seydişehir belediyelerinden bilgilerin toplanmasıdır. Daha detaylı sonuçlara ulaşabilmek için araştırmanın diğer illerdeki belediyeleri kapsayacak şekilde geniş bir örneklem gruplarıyla yapılması tavsiye edilmektedir. Bu çalışmanın araştırmacılar ve belediye çalışanları için de referans teşkil etmesi açısından önemli bir çalışma olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar ışığında konuyla ilgilenenlere, araştırmacılara ve literatüre bir fayda sağlamaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Birincioğlu, N., Tekin, E. (2018). Mantar Yönetim Ölçeği Geliştirilmesi Üzerine Bir Çalışma. *Business and Economics Research Journal*, 9 (1), 169-185.
- Çetinkaya, F.F., Altıntaş, M. (2021). Whistleblowing (Erdemli Raporlama) ve Mantar Yönetim Arasındaki İlişki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31 (2), 781-793.
- Decker, K. (2017). Don't Engage In Mushroom Management. LinkedIn, Erişim adresi: https://www.linkedin.com/pulse/dont-engage-mushroom-management-kevin-decker/?trk=portfolio_article-card_title, Erişim tarihi: 03.04.2024
- Dinç, F., Avanoğlu, A.E. (2021). Gençlik ve Spor İl Müdürlüklerinde çalışanların mantar yönetim algısı üzerine bir çalışma (Niğde ili örneği). *Journal of Human Sciences*, 18(4), 772-781.
- Fornell, C., Larcker, D.F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Gündüz, S., Özyer, K. (2022). Mantar Yönetim Tarzı ve Örgütsel Sessizlik İlişkisi: Eğitim Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(59), 324-338.
- Kahya, V., Ceylan, E. (2019). İş Performansını Artırmada Yeni Bir Yaklaşım: Mantar yönetimi. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(45), 3773-3781.
- Kılıç, T. (2015). Mushroom management theory; Sample of health sector. *Academy of Strategic Management Journal*, 14, 83-89.
- Kılıç, T., Olgun, H. (2017). Mantar Yönetim Yaklaşımı. *Örgütsel Davranış Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 106-113.
- Mar, A. (2011). Mushroom Management, <http://management.simplicable.com/management/new/mushroommanagement>, [Erişim tarihi: 27 Mart 2022].
- Osmanoğlu, H., Üzüm H. (2021). Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri Çalışanlarının Mantar Yönetimi Algı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 293-302.
- Ölçer, F. (2005). Açık Defter Yönetimi: İşletmelerde Uygulanması ve Başarı Koşulları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1),121-142.
- Öztürk, İ., Aras, M. (2021). Mantar Yönetim Tarzı ve Örgütsel Dedikodunun Bilgi Paylaşımına Etkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22(2), 121-134.
- Smith, N. (2015). Research Report: One in four employees leave due to Mushroom Management. <https://www.geckoboard.com/blog/research-report-one-in-four-employees-leave-due-to-mushroom-management/>, [Erişim: 26 Mart 2022].
- Şimşek, M.Ş., Çelik, A. (2019). *Yönetim ve Organizasyon*. (20.Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tekin, E., Birincioğlu, N. (2017). Bilgi Çağının Odak Noktası Üniversitelerde Mantar Yönetimi. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(14), 22-29.
- <https://management.simplicable.com/management/new/mushroom-management>, [Erişim: 25 Mart 2022].
- Whittick, S. (2015). 3 Signs you're a Mushroom Manager and How to Stop. Erişim Adresi: <https://www.geckoboard.com/blog/3-signs-youre-a-mushroom-manager-and-how-to-stop/>, Erişim Tarihi: 04.04.2024

Hububat Üretimi ve İhracatı Açısından Lisanslı Depoculuk: Orta Anadolu Örneği***Licensed Warehousing for Cereal Production and Export: Central Anatolian Example**Mihriban ÇOLAK^a Yasemin TELLİ ÜÇLER^b^a Araştırmacı, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, mihribantilci24@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-9941-7054^b Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, ytelliuculer@erbakan.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-7695-2003
DOI: 10.30711/utead.1466855**MAKALE BİLGİSİ**Makale Geçmişi:Başvuru Tarihi: 8 Nisan 2024
Düzeltilme Tarihi: 11 Mayıs 2024
Kabul Tarihi: 30 Mayıs 2024Anahtar Kelimeler:Hububat,
Lisanslı Depoculuk Sistemi,
Orta Anadolu**ÖZ**

Dünya nüfusunun hızlı bir şekilde artması yaşam koşullarını giderek zorlaştırmaktadır. Bu nedenle insanların temel ihtiyaçlarını iyi belirlemeleri ve ülke kaynaklarını en etkin şekilde kullanmaları gerekmektedir. Hububat üretimi bu süreçte etkin bir rol oynamaktadır. Hububat üretimi yapan çiftçiler ürünlerinin bir kısmını pazarlarken; bir kısmını da belirli aşamalardan geçirerek işlemektedirler. Hububat ürünlerinde hasat zamanından sonra arz yığılması meydana geldiği için depolanması gereken birçok ürün ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda lisanslı depoculuk sistemi, tarımsal ürünlere dayalı yapılan ticareti geliştiren, pazar alanını olabildiğince yaygınlaştıran ürün piyasalarının oluşmasına ve bu piyasalarda fiyat istikrarının sağlanmasına katkıda bulunan, sanayicinin üretim için gereksinim duyduğu hammaddeye ulaşımı kolaylaştıran ihracatı arttıran önemli bir kurumsal altyapıdır. Bu çalışmada Türkiye’de hububat üretiminin en yaygın olduğu Orta Anadolu bölgesi özelinde lisanslı depoculuk sisteminin ne ölçüde faydalı olduğu belirlenerek; lisanslı depo sahipleri ile çiftçilerin lisanslı depoculuk sistemine bakış açıları ve eğilimlerinin hangi yönde olduğunun tespiti amaçlanmıştır. Orta Anadolu’da faaliyette olan 110 lisanslı depo temsilcisinden alınan veriler SPSS tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Buna göre lisanslı depoların üreticiler ve lisanslı depo sahipleri için yüksek oranda fayda sağladığı görülmüştür. Kalite kayıplarının önlenmesi ve güvenli depolama için lisanslı depolamanın önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

JEL Sınıflandırması: Q18, J43, C44.**ARTICLE INFO**Article History:Received April, 8, 2024
Received in revised form May, 11, 2024
Accepted May, 30, 2024Keywords:Cereals,
Licensed Warehousing System,
Middle Anatolia**ABSTRACT**

The rapid increase in the world population makes living conditions increasingly difficult. For this reason, people need to determine their basic needs well and use the country's resources in the most effective way. Grain production plays an active role in this process. While farmers who produce cereals market some of their products, they also process some of them through certain stages. Since supply accumulation occurs after the harvest time in cereal products, many products that need to be stored emerge. In this sense, the licensed warehousing system is an important institutional infrastructure that improves the trade based on agricultural products, contributes to the formation of product markets that expand the market area as much as possible and to ensure price stability in these markets, facilitates access to raw materials needed by industrialists for production and increases exports. In this study, it is aimed to determine the extent to which the licensed warehousing system is beneficial in the Central Anatolia region, where grain production is the most common in Turkey, and to determine the perspectives and tendencies of licensed warehouse owners and farmers towards the licensed warehousing system. The data obtained from 110 licensed warehouse representatives operating in Central Anatolia were analysed using SPSS technique. Accordingly, it is seen that licensed warehouses provide high benefits for producers and licensed warehouse owners. It was concluded that licensed warehousing is important for preventing quality losses and safe storage.

JEL Classifications: G21, C33, O16.**1. GİRİŞ**

Üretim faktörlerinin kullanımı her ülke için değişkenlik gösterebilmektedir. Doğal kaynaklar bakımından zengin

olan ülkeler tarım ekonomisine ağırlık verebilmektedir. Tarım ekonomisine ağırlık veren ülkelerin tarımsal piyasalarını düzenlemeleri kalkınma seviyelerini

* Bu çalışma "Hububat Üretimi ve İhracatı Açısından Lisanslı Depoculuk: Orta Anadolu Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Bu çalışma için Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 21/05/2021 tarih ve 5 sayılı 2021/318 karar numarası ile etik kurul izni alınmıştır.

arttırmaktadır. Tarımda sanayileşme, ürünlerin fiyat ve kalite yönünden daha iyi olması üretimde sürdürülebilirliği sağlamaktadır (Sezal, 2017:1147).

Dünya üzerinde ise artan nüfusa ülke kaynaklarının yetebilmesi için ekonomik koşullarda kullanılması gerekmektedir. Nüfusun artmasıyla birlikte beslenme ihtiyaçları da artmaktadır. Bu yüzden temel ihtiyaçlarımızdan birisi olan ekmeğin ana maddesi buğday ve diğer hububat ürünlerinin üretiminin artırılması önemlidir. Hububat ürünleri üretiminin artmasıyla birlikte uygun biçimde işlenip değerlendirilmesi gerekmektedir. Ürünlerin hasadı yapıldıktan sonra bir kısmı pazarlanıp tüketilirken bir kısmı da bazı işlemlerden geçerek başka ürünlere dönüşebilmektedir. Arz yığılması nedeniyle hububat ürünleri işlenmeden önce depolarda muhafaza edilmektedir. Çeşitlerine göre sınıflandırılan hububat ürünlerinde kalite kaybı olmadan en iyi koşulların oluşturulduğu depolarda ürünleri korumak amaçlanmaktadır. Depolarda muhafaza edilen ürünler için en iyi koşullar sağlanmazsa maddi kayıplar olabilmektedir. Bu anlamda lisanslı depo sistemlerinin önemi ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2019:5). Türkiye’de son yıllarda tarımda üretim teknikleri gelişmiş, ürün kalitesi artmış, ürünü en iyi şekilde depolama ve pazarlama teknikleri önem kazanmış ve lisanslı depoculuk uygulamaları yaygınlaşmıştır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de Orta Anadolu Bölgesinde lisanslı depo sisteminin ne ölçüde faydalı olabileceğini belirleyerek lisanslı depo sahiplerinin ve çiftçilerin lisanslı depoculuk sistemine bakış ve eğilimini belirlemektir. Çalışma giriş, teorik çerçeve, literatür taraması, yöntem Bulgular ve sonuç öneriler olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

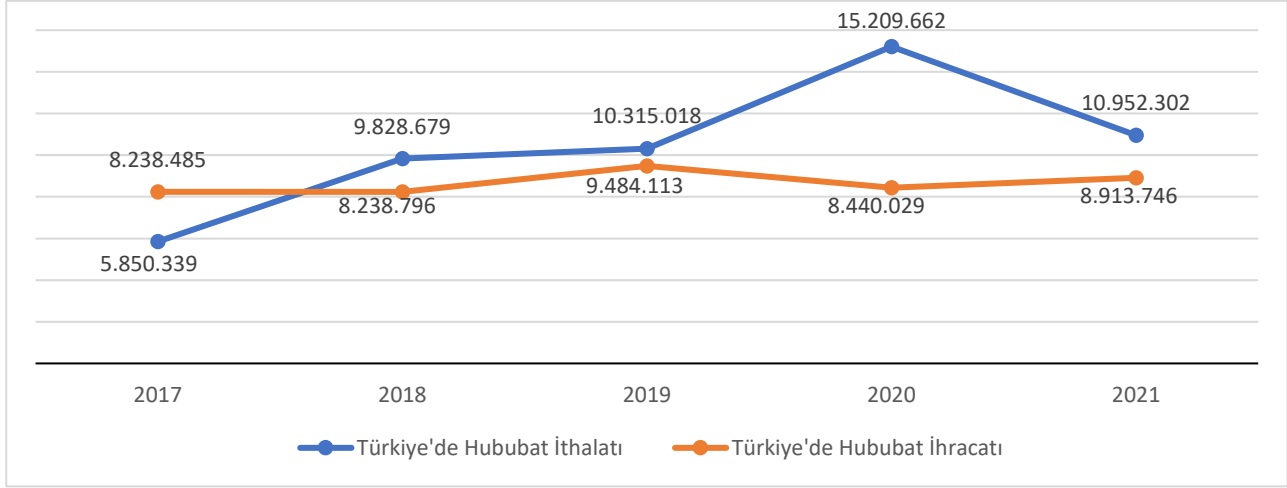
Giriş bölümünden sonra 2. bölümde teorik çerçeveye yer verilmektedir. 3. Bölümde ilgili literatür gözden geçirilirken 4. Bölümde çalışmada kullanılan yöntem ve bulgular tartışılmaktadır. 5. Bölüm araştırmanın sonuçlarını ve politika çıkarımlarını sunmaktadır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Tarım sektöründe lisanslı depoculuk oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Lisanslı depolar, piyasada ticarete konu olan tarım ürünlerinin uzun zamanlı muhafaza edilmesine olanak sağlayan depolar olarak açıklanmaktadır. Lisanslı depoculuk, tarım ürünlerine yönelik pazar yapılarını çoğaltan, ticaret yapmayı daha kolay hale getiren, ürün piyasasının gelişmesine katkı sunan, fiyat istikrarına yardımcı olan, depolama sayesinde hammaddeye ulaşmayı kolaylaştıran üretimin hızlı bir şekilde gerçekleşmesine fayda sağlayan kurumsal bir yapıdır (Hekimoğlu vd., 2006:3). Lisanslı depolarda denetimi sağlanmış, laboratuvarlar tarafından kaliteli

tarım mahsullerini diğer mahsullerden ayırıp depolama işlemi yapılmaktadır. Depolama sonucunda elde edilen senetlerle çiftçilere teminatla finansman desteği sunulmaktadır. Ayrıca ekonomide kayıt dışılık azalmakta fiyat istikrarı sağlanmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2019). Tarımsal ürünlerin uzun süre muhafaza edilmesi için en uygun şartlar belirlendikten sonra lisanslı depolar; ürün sahiplerine ürünlerini koruyacağına ait bir belge vermektedir. Lisanslı depolar tarafından kalitesi belirlenen tarım mahsulleri ihracatta rekabet ederken fayda sağlamaktadır (Deniz vd., 2011:167). Lisanslı depolar hem kamu hem özelde ürünlerin depolanmasına olanak tanımaktadır. Bu nedenle kamusal tarım politikasında oldukça önemli ve karlı bir sistemdir. Hükümetin makbuz senedi karşılığında tarım mahsullerine kredi vermesiyle lisanslı depoculuk sistemi önemli hale gelmektedir (Ünal, 2011:5). Lisanslı depoculuk; özellikle üreticiler, sanayiciler, devlet, ürün ihtisas borsaları ve piyasalar açısından çeşitli avantajlar sunmaktadır (Ulaş, 2007:712; Mızrak, 2012:5). Türkiye’de Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) aracılığıyla lisanslı depo uygulamaları ortaya çıkmıştır. 1993-2011 yılları içerisinde TMO 2699 sayılı Umumi Mağazacılık Kanunu hükümlerine göre makbuz senedi düzenleyerek emanet alımı gerçekleşmiştir. Bu durum; üreticilerin elindeki mahsulleri hasat dönemi bittiğinde pazarlama kolaylığı sağlamıştır. TMO; depolama alanı bulunmayan üreticilere depolama konusunda yardımcı olmuş ve depolaması için mahsulünü emanet eden üreticilere makbuz senedi karşılığı para desteğinde bulunmuştur. TMO, mahsullerin olduğundan daha fazla fiyatta pazarlanması için arzın hasat dönemi haricinde artmasını sağlayarak, lisanslı depoculuğun kullanılmasına önderlik etmiştir (TMO Genel Müdürlüğü, 2019). 10 Şubat 2005 tarihinde 5300 sayılı “Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanuna göre; lisanslı depolarda depolamaya uygun özellikteki yer fıstığı, ayçiçeği, nohut, kırmızı mercimek, fasulye gibi yağlı tohumlar; mısır, arpa, yulaf, buğday, pirinç, çavdar gibi hububat ürünleri ve normalize edilebilen; zeytin, pamuk, kuru kayısı, bitkisel yağlar, şeker, antep fıstığı, fındık, zeytin yağ gibi işlenmiş ve esas tarım mahsulleri saklanabilmektedir (Kaya, 2017:23; Ticaret Bakanlığı, 2022). 2010 yılında ilk lisanslı depo TMO ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ortaklığıyla kurulmuştur. Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş. aracılığıyla 2011 yılında kullanılmaya başlanılmıştır. İlk lisanslı depolar Polatlı, Lüleburgaz ve Ahiboz’da olup yağlı tohumlar, hububat ve baklagillerden oluşmaktadır. Bu tahıl ürünleri dışında bahsedilen kuruluşun Düzce ve Ünye’de fındık üzerine lisanslı depoları bulunmaktadır (Dokuzlu, 2014:49).

Şekil 2. Türkiye’de Hububat İthalatı ve İhracatı (1000 ton)

Kaynak: (TÜİK, 2022).

Şekil 2’de Türkiye’nin 2017-2021 yılları arasında hububat ürünlerinde yapmış olduğu ihracat ve ithalat miktarları görülmektedir. Buna göre; Türkiye’de hububat ithalatının en çok olduğu yıl 2020’dir. Yaşanan kuraklıkla beraber dünya ülkelerini derinden etkileyen Covid 19 salgının ortaya çıkması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Türkiye’de üretim maliyetlerinin yüksek olması, verimliliğin düşük olması ithalatın ihracattan çok daha fazla olmasının nedeni olarak görülmüştür.

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatürde lisanslı depoculuk sistemi konusunda lisanslı depo sahipleri üzerinde araştırma yapan nadir çalışmalar olduğu görülmektedir.

Önen (2009), yaptığı çalışmada Türkiye ekonomisinde istikrarsızlığa çözüm olacak en önemli araçlardan birisinin lisanslı depoculuk olduğunu belirtmiştir. Üreticiler tarafından, emanet vermek amacıyla getirilen mamulün, öncelikle laboratuvarında kalite ve sınıflandırılması yapılarak lisanslı depolarda depolandığını ve teslim edilen mamul karşılığı mamulü teslim edene, ürün senedi düzenlendiğini ifade etmiştir.

Karabaş ve Gürler (2010), yaptıkları çalışmada 2005 yılında Türkiye’de yasalanan ve mevzuat altyapısı tamamlanan lisanslı depoculuk sistemi ile tarım piyasalarında fiyatların sağlıklı şekilde oluştuğunu, mamullerin pazarlanmasının zamana yayıldığını, yeni finans ve yatırım araçları oluştuğunu, kaliteli üretimin teşvik edildiğini, yeni istihdam alanlarının gelişmekte ve borsaların spot piyasa işlemlerinden forward ve futures işlemlere geçişinin sağlandığını ortaya koymuştur. Sistemin sağlayacağı avantajların sistem içerisinde yer alan gruplar açısından incelemekle mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Savran (2013), yaptığı çalışma İzmir ilinde faaliyet gösteren ve zeytinyağı ihracatı yapan firma sahiplerini kapsamaktadır. Çalışmada Türkiye’nin zeytinyağı üretimi ve ticaretinde yaşadığı sorunların çözülmesi noktasında sanayici ve ihracatçıların lisanslı depoculuktan beklentilerinin olduğu belirtilmiştir.

Memiş (2014), yaptığı çalışma Karadeniz Bölgesinde fındık ihracatı yapan 83 işletmeyi kapsamaktadır. Çalışmada fındık mamulleri için depo yeri seçimini etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve işletme yöneticilerinin lisanslı depoculuk sistemi ile ilgili algılamaları araştırılmaktadır. Sonucunda işletmelerin genel ve mevcut depo özelliklerinin depo yeri seçimi üzerinde anlamlı bir farklılık ve ilişki olduğu belirtilmiştir.

Çelik (2019), yaptığı çalışma Kırşehir ili, Mudur ilçesinde hububat üretimi yapan üreticileri kapsamaktadır. Çalışmanın amacı, Türkiye’de lisanslı depo sistemini ortaya koymak, hububat üreticilerin sosyodemografik özelliklerini belirlemek ve üreticilerin lisanslı depoculuk sistemine bakış ve eğilimini incelemektir. Araştırmada İç Anadolu Bölgesi başta olmak üzere tüm bölgelerdeki kalite kayıplarının önlenmesi ve güvenli depolama için lisanslı depolamanın önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

4. YÖNTEM VE BULGULAR

Araştırmada hububat üretiminin en fazla olduğu Orta Anadolu bölgesinde kurulan 124 lisanslı depo işletmesinin, 110 işletmesine hem online hem telefonla iletişime geçilerek anket yöntemi uygulanmıştır. Etik kurul onayı alınarak yapılan araştırmanın onay numarası 5868’dir. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar neticesinde bulgulara ulaşılmıştır. Cronbach Alfa Katsayısı ile çalışmanın güvenilirliği faktör analizleriyle de geçerliliği test edilmiştir. Lisanslı depoculuk sistemi ve alt boyutlarının işletmenin kuruluş tarihine göre karşılaştırmalarda bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Lisanslı depoculuk sistemi ve alt boyutlarının işletmenin toplam çalışan sayısı, toplam aylık brüt ciro, işletmenin toplam faaliyet alanına göre karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmış olup, post hoc test olarak LSD testi uygulanmıştır.

Nunnally (1978)’e göre Cronbach Alpha değerinin 0.70 ve üstü olduğu durumlarda ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilmektedir (Kent, 2001:221). Cronbach Alpha değeri ölçekteki veya faktördeki soru sayısına duyarlı bir değer olduğu için, soru sayısının az olduğu durumlarda 0.60

değeri ve üstü de kabul edilebilir sınır olarak dikkate alınabilmektedir (Sipahi vd., 2008: 89). Çalışmada 4 ve 8 nolu ifadeler güvenilirliği düşürdüğü için ölçekten çıkartılmış olup, elde edilen 8 maddenin Cronbach alfa değeri 0.60 olarak bulunmuştur. Lisanslı depoculuk sistemi ölçeği açılımcı faktör analiz sonuçlarına bakıldığında da; KaiserMeyerOlkin (KMO) örneklem yeterliliği değeri= 0.6 bulunmuştur. Barlett Testi 183.67 olarak bulunmuş olup $p < 0.001$ anlamlı olarak hesaplanmıştır.

AFA sonucunda lisanslı depoculuk sistemi ölçeğinin 8 maddeden oluşan ve 3 alt boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve toplam varyansın %65.68'ini açıkladığı görülmüştür. Bu değerlere göre lisanslı depoculuk sistemi ölçeğinin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Lisanslı Depoculuk Sistemi Açılımcı Faktör Analizi

Lisanslı Depoculuk Sistemi	Faktör Yükü	Açıklanan Varyans (%)
Üretim Pazarlama Faktörü Öz Değer=1.230	5.İhracatın daha güvenilir bir şekilde yapılması sağlanmaktadır.	0.75 17.53
Sistem İşleyiş Faktörü Öz Değer=2.669	3. Kurulmasında devletin sağladığı vergi muafiyetleri yeterli düzeydedir. 6. Devlet teşvikler vermemelidir. 9. Orta Anadolu'da sistemin işleyeceğini düşünüyorum. 10. Türkiye'de sisteminin işleyeceğini düşünüyorum.	0.78 0.62 0.81 0.81
Maliyet Faktörü Öz Değer=1.355	1. Kuruluş maliyetleri yüksektir. 2. Lisanslı depoculukta hububatta fire kaybı önlenmektedir. 7. Verilen ürün senedine karşılık bankadan kredi alınabilmesi sistemin uygulanabilirliğini kolaylaştırır.	0.87 0.79 0.69
Toplam		65.68

Tablo 2'de görüldüğü üzere; Lisanslı depo sisteminin alt boyutları 3 faktöre ayrılmıştır. Üretim pazarlama faktörü 5 nolu madde, sistem işleyiş faktörü 3, 6, 9, 10 nolu madde, maliyet faktörü 1, 2, 7 nolu maddelerden oluşmaktadır. Faktör yükleri incelendiğinde en düşük 0.62 bulunmuştur. Faktör analizi için olması gereken değer (> 0.40) üstünde

bulduğu için herhangi bir işlem yapılmayıp tüm maddeler geçerliliği sağlanmış olup maddelerin tamamı anlamlı olmaktadır.

Tablo 3. Demografik Bilgiler

N=110	n	%	
Cinsiyet	Kadın	14	12.7
	Erkek	96	87.3
Öğrenim Durumu	Lise	10	9.1
	Lisans	74	67.3
	Yüksek Lisans	15	13.6
	Diğer	11	10.0
İşletmenin Toplam Çalışan Sayısı	5 ve altı	37	33.6
	610	51	46.4
	1115	17	15.5
	1620	1	.9
	21 ve üstü	4	3.6
Görüşülen Kişinin Görevi	İşletme Müdürü	70	63.6
	Müdür Yardımcısı	2	1.8
	Pazarlama Müdürü	5	4.5
	Mali İşler sorumlusu	17	15.5
	Diğer	16	14.5
İşletmenin Kuruluş Tarihi	2010 öncesi	3	2.7
	20102015	16	14.5
	20162021	91	82.7
Toplam Aylık Brüt Ciro (TL)	50.000 ve altı	7	6.4
	50.001-100.000	24	21.8
	100.001-150.000	23	20.9
	150.001-200.000	19	17.3
	200.001 ve üstü	37	33.6
İşletmenin Toplam Faaliyet Alanı (m ²)	10.000 ve altı	15	13.6
	10.001-20.000	27	24.5
	20.001-30.000	23	20.9
	30.001-40.000	18	16.4
	40.001 ve üstü	27	24.5
İşletmenin Sermaye Yapısı	Yerli sermaye	110	100.0
	Yabancı sermaye	0	.0
	Yabancı sermaye ortaklığı	0	.0

Tablo 3’de görüldüğü üzere; görüşülen lisanslı depo sahiplerine ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Araştırmaya katılan 110 işletme çalışanı olup, görüşülen kişilerden %12.7’sinin kadın, %87.3’ünün erkek olduğu; %9.1’inin lise, %67.3’ünün lisans, %13.6’sının yüksek lisans, %10.0’unun diğer eğitim düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Görüşülen işletmelerden %33.6’sının 5 ve altında, %46.4’ünün 610 arasında, %15.5’inin 1115 arasında, % .09’unun 1620 arasında, %3.6’sının 21 ve üstünde çalışanı olduğu; %63.6’sının işletme müdürü, %1.8’inin müdür yardımcısı, %4.5’inin pazarlama müdürü, %15.5’inin mali işler sorumlusu olarak çalıştığı ve %14.5’inin diğer görevde olduğu; işletmenin kuruluş yılı olarak %2.7’sinin 2010 yılı öncesi, %14.5’inin 2010-2015 yılı arasında, %82.7’sinin 2016-2021 yılı arasında kurulduğu gözlenmiştir. İşletmelerin %6.4’ünün 50.000 TL ve altında, %21.8’inin 50.001-100.000 TL arasında, %20.9’unun 100.001-150.000 TL arasında, %17.3’ünün 150.001-200.000 TL arasında, %33.6’sının 200.001 TL ve üstünde toplam aylık brüt cirosunun olduğu; %13.6’sının 10.000m² ve altında, %24.5’inin 10.001-20.000 m² arasında, %20.9’unun 20.001-30.000 m² arasında, %16.4’ünün 30.001-40.000 m² arasında, %24.5’inin 40.001m² ve üstünde toplam faaliyet alanının olduğu ve %100.0’ünün işletme yapısının yerli sermaye olduğu gözlenmiştir.

Tablo 4. Hububatta Lisanslı Depo Sistemiyle Elde Edilecek Avantajlar ve Uygulamaları Sırasında Oluşabilecek Dezavantajlar

N=110		1. Kesinlikle katılmıyorum		2. Katılmıyorum		3. Fikrim yok		4. Katılıyorum		5. Kesinlikle katılıyorum		Ort.	S. Sapma
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Hububatta Lisanslı Depo Sistemiyle Elde Edilecek Avantajlar	İhracat kolaylaşır	0	.0	19	17.3	10	9.1	58	52.7	23	20.9	4	.97
	Elde edilen kâr artar	0	.0	12	10.9	14	12.7	62	56.4	22	20.0	4	.87
	Pazar kaybı sorunları azalır	0	.0	2	1.8	3	2.7	76	69.1	29	26.4	4	.57
	İhracat sezonu uzar	0	.0	24	21.8	14	12.7	55	50.0	17	15.5	4	1.00
	Pazara sunulan kaliteli hububat miktarı artar	0	.0	0	.0	6	5.5	66	60.0	38	34.5	4	.56
	Farklı ülkelere ihracat olanağı sağlanır	2	1.8	17	15.5	15	13.6	53	48.2	23	20.9	4	1.03
	Depolama sırasında meydana gelen kalite kayıpları azalır	0	.0	5	4.5	2	1.8	68	61.8	35	31.8	4	.69
	İhracatta diğer ülke ihracatçıları ile rekabet şansı artar	3	2.7	27	24.5	10	9.1	54	49.1	16	14.5	3	1.10
	Doğru ve zamanında kredi kullanımı kolaylaşır	0	.0	5	4.5	10	9.1	72	65.5	23	20.9	4	.70
Hububatta Lisanslı Depo Sisteminin Uygulamaları Sırasında Oluşabilecek Dezavantajlar	Hububat ürünlerinin Kendi yapılarından kaynaklı depolama riskleri lisanslı depoculuğun uygulamasına engel olur	12	10.9	45	40.9	5	4.5	44	40.0	4	3.6	3	1.18
	Çeşitsel, bölgesel ve fiziksel farklılıkları nedeniyle depolama güçleşir	8	7.3	47	42.7	6	5.5	43	39.1	6	5.5	3	1.16
	Yüksek kalitedeki hububat ürünlerinin beklendiği şekilde değerlendirilmesine engel olur	21	19.1	71	64.5	7	6.4	11	10.0	0	.0	2	.81
	Lisanslı depolama kârlı değildir	9	8.2	72	65.5	9	8.2	19	17.3	1	.9	2	.90
	Pazarlanmasında sorun çıkar	23	20.9	85	77.3	1	.9	1	.9	0	.0	2	.47
	Dökme ticarete sorun çıkar	10	9.1	83	75.5	12	10.9	4	3.6	1	.9	2	.65
	Markalı ticarete sorun çıkar	11	10.0	81	73.6	15	13.6	3	2.7	0	.0	2	.58
Türkiye’ de sistem kurulumunda geç kalındı	1	.9	8	7.3	4	3.6	62	56.4	35	31.8	4	.85	

Tablo 4'te Hububatta lisanslı depo sistemiyle elde edilecek avantajlar ilk 9 maddede, uygulamaları sırasında oluşabilecek dezavantajlar ise son 8 maddede ele alınmıştır. Lisanslı depo kuruluşlarına lisanslı depoların avantaj ve dezavantajlarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Avantajlarıyla ilgili sorulara lisanslı depo kuruluşlarının çoğunluğu katılıyorum şeklinde cevap verdiğinden dolayı lisanslı depoların üreticiler ve lisanslı depo sahipleri için yüksek oranda fayda sağladığı tespit edilmiştir. Lisanslı deponun dezavantaj ilgili sorulara ise; "Türkiye'de

sistemin kurulmasına geç kalındı" sorusuna lisanslı depo kuruluşlarının büyük bir oranı "kesinlikle katılıyorum" cevabını verdiği için ve "Hububat ürünlerinin pazarlanmasında sorun çıkar" sorusuna çoğunluğu 'kesinlikle katılmıyorum' cevabını verdiğinden dolayı lisanslı depoların hububat ürünleri için sorun teşkil etmediği ve sayılarının artırılması gerektiği tespit edilmiştir.

Tablo 5. Lisanslı Depoculuk Sistemi Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

N=110	Ort.	S. Sapma	Min	Max	Çarpıklık	Basıklık
Lisanslı Depoculuk Sistemi	3.98	.42	3.25	5.00	.48	.34
Üretim Pazarlama Faktörü	3.95	.94	2.00	5.00	.91	.12
Sistem İşleyiş Faktörü	4.03	.43	3.00	5.00	.42	.43
Maliyet Faktörü	3.91	.58	2.67	5.00	.05	.84

Tablo 5'de Lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve alt boyut puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistik sonuçları gösterilmektedir. Lisanslı depoculuk sistemi ortalama puanının 3.98 olduğu, alt boyutlarından üretim pazarlama faktörü ortalama puanının 3.95, sistem işleyiş faktörü ortalama puanının 4.03, maliyet faktörü ortalama puanının 3.91 olduğu tespit edilmiştir.

Çarpıklık ve basıklık değerleri ± 1.5 olduğu zaman normal dağılım olduğu kabul edilmektedir (Fidell vd., 2013: 36453653). Dolayısıyla çarpıklık ve basıklık değerleri ± 1.5 aralığında olduğundan Lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve alt boyut puanlarının normal dağılım gösterdiği gözlenmiştir. Lisanslı depoculuk sistemi ve alt boyutlarına ilişkin puan ortalamalarının işletmenin bazı özelliklerine göre oluşturulan gruplar arasında istatistiksel olarak

anlamli olarak değişip değişmediğini belirlemek için bazı istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır. Lisanslı depoculuk sistemi ve alt boyutlarına ilişkin puan ortalamalarının işletmenin kuruluş tarihine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır.

Lisanslı depoculuk sistemi ve alt boyutlarına ilişkin puan ortalamalarının işletmenin toplam çalışan sayısı, toplam aylık brüt ciro, işletmenin toplam faaliyet alanına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ANOVA testi kullanılmış olup, ANOVA testi sonucunda en az iki grup ortalaması arasında farklılık tespit edilen değişkenler için çoklu karşılaştırma testlerinden LSD testi kullanılmıştır.

Tablo 6. İşletmenin Toplam Çalışan Sayısına Göre Lisanslı Depoculuk Sistemi Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

N=110	İşletmenin Toplam Çalışan Sayısı	n	Ort.	S. Sapma	F	p
Lisanslı Depoculuk Sistemi	5 ve altı	37	3.99	0.42	0.696	0.56
	610	51	3.93	0.41		
	1115	17	4.10	0.39		
Üretim Pazarlama Faktörü	16 ve üstü	5	3.95	0.60	0.554	0.65
	5 ve altı	37	3.84	1.04		
	610	51	3.98	0.86		
Sistem İşleyiş Faktörü	1115	17	4.18	0.95	0.227	0.88
	16 ve üstü	5	3.80	1.10		
	5 ve altı	37	4.00	0.43		
Maliyet Faktörü	610	51	4.04	0.40	2.116	0.10
	1115	17	4.09	0.48		
	16 ve üstü	5	3.95	0.62		
	5 ve altı	37	4.03	0.56		
	610	51	3.76	0.61		
	1115	17	4.08	0.46		
	16 ve üstü	5	4.00	0.71		

Not: F: ANOVA, * $p \leq 0.05$: Düzeyinde Anlamlı

Tablo 6'da işletmenin toplam çalışan sayısına göre lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve alt boyut puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmektedir. Buna göre;

H1.1: İşletmenin toplam çalışan sayısına göre lisanslı depoculuk sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.

H1.2: İşletmenin toplam çalışan sayısına göre üretim pazarlama faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

H1.3: İşletmenin toplam çalışan sayısına göre sistem işleyiş faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

H1.4: İşletmenin toplam çalışan sayısına göre maliyet faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

İşletmenin toplam çalışan sayısına göre lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve alt boyut ortalama puanlarının

karşılaştırma için yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; İşletmenin toplam çalışan sayısına göre lisanslı depoculuk sistemi (F=0.696; p=0.56), üretim pazarlama faktörü (F=0.554; p=0.65), sistem işleyiş faktörü (F=0.227; p=0.88) ve maliyet faktör (F=2.116; p=0.10) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu doğrultuda H1.1, H1.2, H1.3, H1.4 hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 7. İşletmenin Kuruluş Tarihine Göre Lisanslı Depoculuk Sistemi Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

N=110	İşletmenin Kuruluş Tarihi	n	Ort.	S. Sapma	t	p
Lisanslı Depoculuk Sistemi	2015 ve öncesi	19	4.18	0.31	2.362	0.02*
	2016-2021	91	3.93	0.43		
Üretim Pazarlama Faktörü	2015 ve öncesi	19	4.16	0.76	1.035	0.30
	2016-2021	91	3.91	0.97		
Sistem İşleyiş Faktörü	2015 ve öncesi	19	4.18	0.42	1.748	0.08
	2016-2021	91	4.00	0.43		
Maliyet Faktörü	2015 ve öncesi	19	4.18	0.42	2.196	0.03*
	2016-2021	91	3.86	0.60		

Not: t: Bağımsız Örneklem t Testi, *p<0.05: Düzeyinde Anlamlı

Tablo 7’de işletmenin kuruluş tarihine göre lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve alt boyut puanlarının karşılaştırılması ele alınmıştır. Buna göre;

H2.1: İşletmenin kuruluş tarihine göre lisanslı depoculuk sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.

H2.2: İşletmenin kuruluş tarihine göre üretim pazarlama faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

H2.3: İşletmenin kuruluş tarihine göre sistem işleyiş faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

H2.4: İşletmenin kuruluş tarihine göre maliyet faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

İşletmenin kuruluş tarihine göre lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve alt boyut ortalama puanlarının karşılaştırmaları için yapılan bağımsız örnek t testi sonuçları yer almaktadır. İşletmenin kuruluş tarihine göre üretim pazarlama faktörü (t=1.035; p=0.30) ve sistem işleyiş faktör (t=1.748; p=0.08) ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). (Tablo 6) Bu doğrultuda H2.2, H2.3 hipotezleri reddedilmiştir. Yani işletmenin kuruluş tarihine göre üretim pazarlama faktörü ve sistem işleyiş faktörü ortalama puanları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Bağımsız örnek t testi sonucunda işletmenin kuruluş tarihine göre lisanslı depoculuk sistemi (t=2.362; p=0.02<0.05) ve maliyet faktör (t=2.196; p=0.03<0.05) ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmiş olup, 2015 yıl öncesi kurulan işletmelerin Lisanslı depoculuk sistemi ortalama puanı (4.18), 2016-2021 yılları arasında kurulan işletmelerin Lisanslı depoculuk sistemi ortalama puanından (3.93) yüksektir ve bu yükseklik istatistiksel olarak anlamlıdır. Benzer şekilde 2015 yıl öncesi kurulan işletmelerin maliyet faktörü ortalama puanı (4.18), 2016-2021 yılları arasında kurulan işletmelerin Lisanslı depoculuk sistemi ortalama puanından (3.86) yüksektir ve bu yükseklik istatistiksel

olarak anlamlıdır. Bu doğrultuda H2.1, H2.4 hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 8. İşletmenin Toplam Aylık Brüt Cirouna Göre Lisanslı Depoculuk Sistemi Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

N=110	Toplam Aylık Brüt Ciro (TL)	n	Ort.	S. Sapma	F	p	Fark
Lisanslı Depoculuk Sistemi	a. 50.000 ve altı	7	3.77	0.37	0.988	0.42	
	b. 50.001-100.000	24	4.00	0.50			
	c. 100.001-150.000	23	3.99	0.43			
	d. 150.001-200.000	19	4.10	0.33			
	e. 200.001 ve üstü	37	3.93	0.39			
Üretim Pazarlama Faktörü	a. 50.000 ve altı	7	3.43	0.98	2.545	0.04*	d>e
	b. 50.001-100.000	24	3.96	1.08			
	c. 100.001-150.000	23	4.00	0.74			
	d. 150.001-200.000	19	4.47	0.51			
	e. 200.001 ve üstü	37	3.76	1.04			
Sistem İşleyiş Faktörü	a. 50.000 ve altı	7	3.93	0.24	0.358	0.84	
	b. 50.001-100.000	24	4.07	0.41			
	c. 100.001-150.000	23	4.08	0.49			
	d. 150.001-200.000	19	4.05	0.35			
	e. 200.001 ve üstü	37	3.98	0.47			
Maliyet Faktörü	a. 50.000 ve altı	7	3.67	0.58	0.541	0.71	
	b. 50.001-100.000	24	3.92	0.65			
	c. 100.001-150.000	23	3.87	0.62			
	d. 150.001-200.000	19	4.04	0.58			
	e. 200.001 ve üstü	37	3.92	0.54			

Not: F: ANOVA, *p≤ 0.05: Düzeyinde Anlamlı

Tablo 8’de işletmenin toplam aylık brüt cirosuna göre lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve alt boyut puanlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Buna göre;

H3.1: İşletmenin toplam aylık brüt cirosuna göre lisanslı depoculuk sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.

H3.2: İşletmenin toplam aylık brüt cirosuna göre üretim pazarlama faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

H3.3: İşletmenin toplam aylık brüt cirosuna göre sistem işleyiş faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

H3.4: İşletmenin toplam aylık brüt cirosuna göre maliyet faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

İşletmenin toplam aylık brüt cirosuna göre lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve alt boyut ortalama puanlarının karşılaştırması için yapılan ANOVA testi sonuçları yer almaktadır. İşletmenin toplam aylık brüt cirosuna göre lisanslı depoculuk sistemi (F=0.988; p=0.42), sistem işleyiş faktörü (F=0.358; p=0.84) ve maliyet faktör (F=0.541;

p=0.71) ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Bu doğrultuda H3.1, H3.3, H3.4 hipotezleri reddedilmiştir. Yani işletmenin toplam aylık brüt cirosuna göre lisanslı depoculuk sistemi, sistem işleyiş faktörü ve maliyet faktörü ortalama puanları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

İşletmenin toplam aylık brüt cirosuna göre oluşturulan gruplardan en az iki grubun ortalama üretim pazarlama faktör puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmiştir (F=2.545; p=0.04<0.05). ANOVA testi sonucunda hangi grupların üretim pazarlama faktör ortalama puanlarında farklılık olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden LSD testi kullanılmıştır. Yapılan LSD test sonucuna göre toplam aylık 150.001 200.000TL brüt cirosun olan işletmelerin ortalama üretim pazarlama puanı (4.47), 200.001TL ve üstünde brüt cirosu olan işletmelerin ortalama üretim pazarlama puanından (3.76) yüksektir ve bu yükseklik istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu doğrultuda H3.2 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 9. İşletmenin Toplam Faaliyet Alanına Göre Lisanslı Depoculuk Sistemi Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

N=110	İşletmenin Toplam Faaliyet Alanı (m ²)	n	Ort.	S. Sapma	F	p
Lisanslı Depoculuk Sistemi	10.000 ve altı	15	3.81	0.24	0.770	0.55
	10.001-20.000	27	3.97	0.43		
	20.001-30.000	23	4.01	0.47		
	30.001-40.000	18	4.01	0.36		
	40.001 ve üstü	27	4.03	0.48		
Üretim Pazarlama Faktörü	10.000 ve altı	15	3.93	0.88	0.191	0.94
	10.001-20.000	27	3.96	0.81		
	20.001-30.000	23	3.91	1.24		
	30.001-40.000	18	3.83	1.10		
	40.001 ve üstü	27	4.07	0.73		
Sistem İşleyiş Faktörü	10.000 ve altı	15	3.88	0.23	0.708	0.59
	10.001-20.000	27	4.05	0.45		

N=110	İşletmenin Faaliyet Alanı (m ²)	Toplam n	Ort.	S. Sapma	F	p
	20.001-30.000	23	4.11	0.48		
	30.001-40.000	18	3.99	0.39		
	40.001 ve üstü	27	4.06	0.47		
	10.000 ve altı	15	3.67	0.58		
	10.001-20.000	27	3.86	0.55		
Maliyet Faktörü	20.001-30.000	23	3.91	0.58	1.224	0.31
	30.001-40.000	18	4.09	0.52		
	40.001 ve üstü	27	3.98	0.65		

Not: F: ANOVA, *p≤ 0.05: Düzeyinde Anlamlı

Tablo 9’da işletmenin toplam faaliyet alanına göre lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve altboyut puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Buna göre;

H4.1: İşletmenin toplam faaliyet alanına göre lisanslı depoculuk sistemi anlamlı farklılık göstermektedir.

H4.2: İşletmenin toplam faaliyet alanına göre üretim pazarlama faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

H4.3: İşletmenin toplam faaliyet alanına göre sistem işleyiş faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

H4.4: İşletmenin toplam faaliyet alanına göre maliyet faktörü anlamlı farklılık göstermektedir.

İşletmenin toplam faaliyet alanına göre lisanslı depoculuk sistemi ölçeği ve alt boyut ortalama puanlarının karşılaştırma sonuçları yer almaktadır. İşletmenin toplam faaliyet alanına göre lisanslı depoculuk sistemi (F=0.770; p=0.55), üretim pazarlama faktörü (F=0.191; p=0.94), sistem işleyiş faktörü (F=0.708; p=0.59) ve maliyet faktör (F=0.1.224; p=0.31) ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu doğrultuda H4.1, H4.2, H4.3, H4.4 hipotezleri reddedilmiştir. Yani işletmenin toplam faaliyet alanına göre lisanslı depoculuk sistemi, üretim pazarlama faktörü, sistem işleyiş faktörü ve maliyet faktörü ortalama puanları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşmenin etkisiyle dünyada yaşanan hızlı değişimler tüm sektörleri etkilediği gibi hububat piyasasını da etkisi altına almıştır. Teknolojinin ilerlemesi, hububat piyasasında faaliyet gösteren üreticiler arasında rekabeti arttırmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde dünyada yaşanan yeniliklere üreticilerin adapte olmaları, rekabet ortamına katılmaları, yeni tarım politikalarının geliştirilmesi adına önem ifade etmektedir. Geliştirilen yeni tarım politikalarından biri de lisanslı depoculuk sistemidir. Lisanslı depoculuk ürünlerin kalitesinin korunmasını sağladığı gibi, üreticilerin, çiftçilerin, yatırımcıların da yüksek düzeyde verim almasına olanak vermektedir. Hububat üretimi tüm dünya ülkelerinin ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye ekonomisi açısından da önemlidir. Çalışma Türkiye’de hububat üretiminin en yaygın olduğu Orta Anadolu Bölgesi’nde yapılmıştır. Lisanslı depo sisteminin ne ölçüde faydalı olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

SPSS tekniği kullanılarak yapılan araştırmaya toplam 110 kişi katılmıştır. Araştırmada katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde; erkek katılımcıların çoğunluğu göze çarpmaktadır (%87.3). Araştırmaya katılan Lisans mezunu oranı %67.3 iken Yüksek Lisans mezunu oranı %13.6 olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kişilerin işletme içerisinde aldıkları görevlere bakıldığında büyük bir çoğunluğu işletme müdürleri (%63.6) oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı işletmelerin kuruluş tarihlerine göre dağılımı “2016-2021” (%82.7), “2010-2015” (%14.5) ve “2010 öncesi” (%2.7) şeklindedir. Araştırmanın yapıldığı işletmeler aylık cirolarına (TL) göre değerlendirildiğinde 200.001 TL ve üstü aylık cirosu olanlar en fazla gözlenmiştir (%33.6). Toplam faaliyet alanında ise “10.001-20.000 m²” ve “40.001 ve üstü m²” olan işletme sayısı aynıdır (27 (%24.5)). Ayrıca araştırmada yer alan işletmelerin tamamı yerli sermaye yapısındadır. Araştırma kapsamında verilerin analizi için bazı istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini ölçmek için yapılan Cronbach alfa test sonucuna göre α=0,60 olarak bulunmuştur. Cronbach Alpha değeri ölçekteki veya faktördeki soru sayısına duyarlı bir değer olduğu için, soru sayısının az olduğu durumlarda 0.60 değeri ve üstü de kabul edilebilir sınır olarak dikkate alınabilmektedir (Sipahi ve diğerleri 2008: 89). Araştırmada yer alan maddelere katılımcıların %60 güvenilirlikte cevap verildiği söylenebilir. Ankete katılan işletme çalışanlarının verdikleri yanıtlara dayanarak, hububatta lisanslı depo sistemiyle elde edilecek avantajlar başlığı altında yer alan maddelerin neredeyse tümünün puan ortalamasının 4’tür. Bu sorulara lisanslı depo kuruluşlarının çoğunluğu katılıyorum şeklinde cevap verdiğinden dolayı lisanslı depoların üreticiler ve lisanslı depo sahipleri için yüksek oranda fayda sağladığının düşünüldüğü görülmüştür.

Ülkemizde en fazla Orta Anadolu bölgesinde lisanslı depolar kurulmuştur. Diğer bölgelerde de lisanslı depoların sayıları artırılmalıdır. Lisanslı depo sistemlerinin yatırım maliyeti yüksek olduğu için bu alana yatırım yapacak kuruluşlar çekimser davranmamalı uzun vadede karlılığı hesaplamaları gerekmektedir. Ya da kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşların lisanslı depoculuk alanında atılacak adımlara öncülük etmeleri gerekmektedir. Lisanslı depoculuk sisteminin faydalarını arttırmak için taraflar arasında doğru, güvenli etkin bilgi akışı sağlanmalı, iletişim alt yapısı oluşturulmalıdır. Yapılan bu çalışma, Orta Anadolu’da hububat ürünlerini depolayan lisanslı depo sahiplerine sorular yöneltilip

sonuca ulaşılan ilk çalışma olarak literatüre katkı sağlamaktadır.Uygulamada sadece lisanslı depo sahiplerine anket yapılması çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Çalışma Orta Anadolu haricinde diğer bۆlgelerde de gerçekleştirilebilir. Çalışmanın ilgili konuda çalışan akademisyenler ve konuya ilişkin çalışma yapan uzmanlar için fayda sağlayacağı dűřünۆlmektedir.

KAYNAKLAR

- Çelik, A. (2019). Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Hububat Üreticilerinin Lisanslı Depoculuk Sistemine Bakışı: Kırşehir İli Mucur İlçesi Örneği. (Doktora Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimler Endüstrisi, Kahramanmaraş.
- Deniz, M. H., Özçelebi, O. ve Hobikoğlu, H. E. (2011). Küresel Rekabet Koşullarında Türkiye’de Lisanslı Depoculuğun Gelişmesinin Türk Tarım Ürünlerinin Rekabet Gücüne Etkisi. İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası Dergisi, 61(2), 75. 165-186.
- Ege, H. (2011). Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Önemi, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, A. (2007). Ekonomik Gelişme Sürecine Tarımın Katkısı: Türkiye Örneği Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi, 9(17), 365-392.
- Dokuzlu, S. (2014). Tarım Ürünler Lisanslı Depoculuk Araştırması ve Öz Fizibilite Çalışması, T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, Kahramanmaraş.
- Fidell, S., Tabachnick, B., Mestre, V., & Fidell, L. (2013). Aircraft Noise-induced Awakenings are More Reasonably Predicted from Relative than from Absolute Sound Exposure Levels. The Journal of the Acoustical Society of America, 134(5), 3645-3653.
- Hekimoğlu, B. ve Altındağ, M. (2006). Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Etkileri, Samsun Valiliği Tarım İl Müdürlüğü, Samsun.
- Karabaş, S. ve Gürler, A. Z. (2010). Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyişi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 5(1), 196-210.
- Kaya, M. (2017). Tarımda Lisanslı Depoculuk Sistemi: Hububat Piyasa Örneği, Kalkınma Bakanlığı.
- Kent, R. (2001). Data Construction and Data Analysis For Survey Research, New York: Palgrave.
- Memiş, S. (2014). Lisanslı Depo Yer Seçimini Etkileyen Faktörlerin Fındık Mamulü İhracatı Yapan İşletme Yöneticileri Tarafından Algılanması. (Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Mızrak, G. (2012). Ürün İhtisas Borsacılığı Sisteminde Lisanslı Depoculuğun Rolü, Ankara.
- Önen, K. F. (2009). Ticaret Borsalarının Türkiye Ekonomisindeki Gelişimi ve Performans. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Savran, M. (2013). İzmir İlinde Zeytinyağı Üretim ve İhracatı Açısından Lisanslı Depoculuktan Beklentileri. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sezal, L. (2017). Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Sağlanan Devlet Teşvikleri, Journal Of International Social Research, 10(52), 1147-1155.
- Sipahi, B. Yurtkoru, S. ve Çinko, M. (2008), Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi, İstanbul: Beta Yayınları.
- Uludağ İhracatçı Birlikleri (2017). Tarımın ve Organik Tarımın Türkiye İhracatındaki Yeri, Önemi, Gücü, Geleceği ve Tarım Sektörünün İhracatta Karşılaştığı Problemler Sektörü Geliştirme Yolları, Ar-Ge Şubesi
- Ulaş, D. (2007). EU Market Access: The Way of Licensed Warehousing System For Turkish Food Producers And Exporters. Bologna: Italy, Poster Paper prepared For Presentation At The 105th EAAE Seminar, International Marketing and International Trade of Quality Food Products, 707-715.
- Uludağ, (2021). http://ulidas.com.tr/?page_id=82 Erişim Tarihi: (12.04.2022).
- Ünal, R. M. (2011). Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Araştırma Raporu, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, Malatya.
- T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019). <https://www.ticaret.gov.tr/icticaret/mevzuat/lisanslidepoculuk> Erişim Tarihi: (02.03.2022).
- T.C. Ticaret Bakanlığı(2022), https://www.ticaret.gov.tr/icticaret/sikcasorulan_sorular/lisanslidepoculukveurunihtisasborsasi, Erişim Tarihi: (05.02.2022).
- TMO, (2019) <https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/stratejikplan.pdf> Stratejik Plan 2019-2023 Erişim Tarihi: (24.04.2022).

Merkez Bankası Uluslararası Rezervlerini Döviz Kuru Kontrolünde Kullandı mı?**Did the Central Bank Use International Reserves for Exchange Rate Control?**Tayfur BAYAT^a, Mustafa ÇOLAK^b^a Prof. Dr., İnönü University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics,
tayfur.bayat@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4427-0999^b Araştırmacı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika ABD., mstf_clk@hotmail.com,
ORCID: 0009-0003-2179-4006
DOI: 10.30711/utead.1477973**MAKALE BİLGİSİ****Makale Geçmişi:**Başvuru Tarihi: 3 Mayıs 2024
Düzeltilme Tarihi: 3 Haziran 2024
Kabul Tarihi: 14 Temmuz 2024**Anahtar Kelimeler:**Döviz Kuru,
Uluslararası Rezervler,
Eşbütünlüşme**ÖZ**

Para politikası amaçlarından bir tanesi de döviz kurunda istikrarının sağlanmasıdır. Bu amaçla birlikte merkez bankalarının elinde bir çok enstrüman olmakla birlikte uluslararası rezervlerde bunlardan bir tanesidir. Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin Ocak 2006- Nisan 2024 döneminde uluslararası rezervlerin döviz kuru istikrarında kullanılıp kullanılmadığı sorusu cevaplanmaya çalışılmaktadır. Ampirik analizler sonucunda Mayıs-Eylül 2010, Temmuz-Kasım 2013 dönemlerinde merkez bankasının nominal döviz kurunu kontrol etmek amacıyla uluslararası rezervleri yoğun bir şekilde kullandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

JEL Sınıflandırması: E50, E58, F30.**ARTICLE INFO****Article History:**Received May, 3, 2024
Received in revised form June, 3, 2024
Accepted July, 14, 2024**Keywords:**Exchange Rate,
International Reserves,
Cointegration**ABSTRACT**

One of the objectives of monetary policy is to stabilize the exchange rate. For this purpose, central banks have many instruments at their disposal and international reserves are one of them. This study aims to answer the question of whether international reserves were used for exchange rate stability in the Turkish economy between January 2006 and April 2024. The empirical analysis reveals that the central bank used international reserves intensively to control the nominal exchange rate during May-September 2010 and July-November 2013 periods.

JEL Classifications: E50, E58, F30.**1. GİRİŞ**

Uluslararası rezervler, bir ülkenin döviz kuru istikrarını destekleyen ve aynı zamanda dış ticaret dengesizliklerine karşı dayanıklılığını sağlayan önemli araçlardan biri olarak bilinmektedir (Johnson ve Fung, 2014). Bir ekonomide merkez bankası tarafından tutulan rezervler genel olarak yerel para biriminin değerini korumak, ihtiyaç halinde dış borçları ödemek ve uluslararası likiditeyi artırmak gibi birçok amaç için kullanılmaktadır (IMF, 2003). Bu bağlamda bir ekonomide merkez bankasına ait uluslararası rezervlerinin döviz kuru kontrolünde etkin bir şekilde kullanılması hem ekonomik istikrarın sağlanmasında hem de para politikası hedeflerinin desteklenmesinde kritik öneme sahip olduğu görülmektedir (Aizenman ve Lee, 2008: 593-611). Türkiye ekonomisinde 2006-2024 yılları arası döneminde uluslararası rezervlerin döviz kuru üzerindeki etkisinin amaçlandığı çalışmada, ampirik analiz için nominal döviz kuru ile uluslararası altın ve döviz rezervlerinin toplamı kullanılmıştır. İlgili periyodun

seçilmesinin nedeni ise açık enflasyon hedeflemesi stratejisine geçişmesidir. Döviz kuru kontrolünün sağlanması, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere dışa açık ekonomiye sahip birçok ülkenin iktisadi politika araçları arasında yer aldığından dolayı çalışma bu yönü ile önem arz etmektedir. Ampirik literatürde rezervlerin nominal döviz kuruna yönelik etkisini inceleyen ve bunu parametre tahmin yöntemleri ile yapan bir çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ampirik analiz periyodunun tamamı için bir tane parametre tahmin edilmekte ve politika çıkarımları yapılmaktadır. Bu çalışmada ise kayan pencere regresyonlar aracılığı ile her bir dönemde söz konusu etkinin ne kadar olduğu ortaya konulmaktadır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından ikinci bölümde uluslararası rezervler ile döviz kuru arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmaların literatür özeti yer almaktadır. Bir sonraki bölüm, uluslararası rezervlerin döviz kuru kontrolünde nasıl bir

etkiye sahip olduğunu gösteren ampirik analiz kısmını oluşturmaktadır. Son olarak, ampirik analiz neticesinde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Uluslararası rezervler ile döviz kuru arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar genellikle zaman serisi yöntemleri içerisinde yer alan nedensellik ve tahmin yöntemleri kullanılmaktadır. Bu çalışmalarda kur rejiminin tercihi, rezervlerin kompozisyonu, rezerv paraya ait politikaların öngörülebilirliği dikkate alınmamaktadır. Uluslararası ekonomik krizlerin sonrasında rezervler, finansal krizler sonucunda oluşabilecek çıkışları karşılamak gibi başka amaçlarla da tutulmaktadır (Aizenman ve Marion, 2002). Obstfeld ve Rogoff (1995), çalışmasında uluslararası rezervlerin döviz kuru istikrarına etkisini incelemektedirler. 50'den fazla ülkenin verilerini kapsayan geniş bir panel veri analizi kullanılan çalışmada, uluslararası rezervlerin döviz kuru istikrarına etkisi ekonometrik modellerle değerlendirilmiştir. Bulgular, uluslararası rezervlerin artmasının döviz kuru istikrarını artırdığını ve finansal krizlerle başa çıkma kapasitesini artırabileceğini göstermektedir. Eichengreen ve Mathieson (2000), çalışmasında Asya Finansal Krizi'nde uluslararası rezervlerin rolünü belirlemek için tarihsel ve dönemsel analizler kullanmışlardır. Kriz dönemindeki ülkelerin rezerv politikaları ve etkilerinin ne düzeyde olduğunu amaçlandığı çalışmadan elde edilen bulgular, Asya Finansal Krizi sırasında uluslararası rezervlerin öneminin arttığını ve krizin etkilerini hafifletmede bir tampon görevi gördüğünü göstermektedir. Chinn ve Meredith (2004), çalışmasında döviz kuru dalgalanmalarının ekonomik performans üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Gelişmiş ve gelişmekte olan 23 ülkenin döviz kuru ve çeşitli ekonomik göstergelerini içeren geniş bir panel veri seti kullanılmıştır. Panel veri analizi ile döviz kuru dalgalanmalarının ekonomik performans üzerindeki etkisi değerlendirilmiş olup elde edilen bulgular, döviz kuru dalgalanmalarının genellikle ekonomik performans olumsuz etkilediğini ancak bazı durumlarda faydalı olabileceğini göstermektedir. Aizenman ve Lee (2005), döviz rezervlerinin döviz kuru dalgalanmaları üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, panel veri analizi ve çeşitli ekonometrik teknikler kullandığı görülmektedir. Çalışma, farklı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin döviz rezervlerini ve döviz kuru verilerini içermektedir. Bulgular, döviz rezervlerinin döviz kuru dalgalanmalarını azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Jeanne ve Ranciere (2006), çalışmasında döviz kuru rejimlerinin ve rezervlerin finansal istikrar üzerindeki etkilerini hem teorik modeller ve hem de dinamik panel veri analizi gibi çeşitli ekonometrik tekniklerle incelemişlerdir. Çalışmada, farklı ülkelerin döviz kuru rejimleri ve rezervlerine odaklanılmıştır. Uygulamalı analiz neticesinde elde edilen bulgular, döviz kuru rejimlerinin ve rezervlerin finansal istikrar üzerinde karmaşık etkilere sahip olduğunu ve bu etkilerin ülke özelliklerine ve dış şoklara bağlı olarak değişebileceği ve farklılık gösterebileceğini yansıtmaktadır. Rey (2013),

küresel finansal döngülerin döviz kuru üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, ekonometrik analizler yardımıyla uluslararası finans teorilerine dayanan modelleri, küresel döviz kurlarını ve finansal piyasa verilerini kullanmışlardır. Analiz bulgularına göre küresel finansal döngülerin döviz kurları üzerinde önemli etkilere sahip olduğu ve bu etkilerin küresel ekonomik koşullara bağlı olarak değişebileceği anlaşılmaktadır. Gourinchas ve Rey (2014), çalışmalarında finansal küreselleşmenin döviz kurları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Gelişmiş ve gelişmekte olan 35 ülkenin veri setinin kullanıldığı çalışmada panel veri analizi yardımıyla ekonometrik testler uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, finansal küreselleşmenin döviz kurlarını etkilediğini ancak bu etkinin karmaşık ve zamanla değişken olduğunu göstermektedir. Svensson ve Woodford (2016), para politikasının döviz kuru üzerindeki etkisini incelediği çalışmada panel veri analizi tekniklerini kullanmışlardır. Çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin para politikası ve döviz kuru verileri kullanılmıştır. Buna göre para politikasının döviz kuru üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu ancak etkinin uygulanan politika türüne ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişkenlik gösterebildiği sonucu elde edilmektedir. Magud vd. (2019), panel veri analizi kullanarak döviz rezervlerinin ekonomik istikrar üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada 120'den fazla ülkenin döviz rezervlerini kapsayan geniş bir veri seti kullanmışlardır. Buna göre elde edilen bulgular, döviz rezervlerinin ekonomik istikrar üzerinde pozitif etkilerinin olduğunu göstermektedir. Özek ve Ergür (2022), çalışma Türkiye ekonomisine yönelik zaman serisi verileri kullanarak uluslararası rezervlerin nominal döviz kuru üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada, gerek rezervlerden döviz kuruna gerekse döviz kurundan rezervlere doğru karşılıklı yani çift yönlü nedensellik olduğu tespit edilmiştir.

Merkez Bankası rezervleri ile döviz kuru arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar iki temel noktada toplanmaktadır. İlk grupta Calvo ve Reinhart'ın (1999) ve Camarazza vd. (2004) öne sürdüğü yüksek seviyedeki rezerv yeterliliğinin döviz krizleri veya "ani durma" olasılığını, uluslararası kredi verenlerin piyasa belirsizliği zamanlarında kredi limitlerini yenileme konusunda ani isteksizliklerini azalttığı yönündedir. İkinci etki ise merkez bankası rezervlerinin optimal seviyenin üstünde olması sonucunda dış borçlanmanın maliyetini düşürmektedir (Mulder vd., 2002). Bunun nedeni ise yüksek rezervlere sahip kamu maliyesi düşük temerrüt riski ile karşı karşıya kalmasıdır. Uluslararası rezerv talebi ekonominin gelişmişlik düzeyine, ticari açıklık derecesine, ihracat ve ithalatın döviz kuru esnekliğine ve sektörlerin ileri ve geri bütünleşme derecesine bağlıdır (Afzal, 2010).

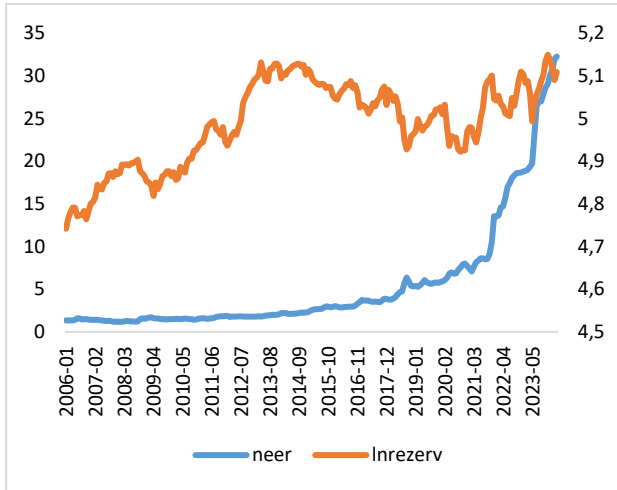
3. ULUSLARARASI REZERVLER ve DÖVİZ KURU İLİŞKİSİNE YÖNELİK AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde uluslararası rezervler ve döviz kuru ilişkisine yönelik ampirik analiz yapılmaktadır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında öncelikli olarak kullanılan veri seti, kurulan modelde yer alan değişken bilgilerine, ekonometrik yöntem ve elde edilen ampirik bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Veri Seti, Model ve Değişkenler

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde Ocak 2006-Nisan 2024 döneminde uluslararası rezervlerin nominal döviz kuru üzerindeki etkisi incelenmektedir. Nominal döviz kuru olarak Amerikan doları satış kuru (lnNEER), uluslararası rezervler içinde altın ve döviz rezervlerin Amerikan doları cinsinden değeri (lnRES) kullanılmaktadır. Reel döviz kuru yerine nominal döviz kuru tercih edilmesinin nedeni ekonomik aktörlerin reel değişimleri bir dönem sonrasında dikkate almaları ve cari dönem değerleri ile aldıkları kararlara bakarak iktisadi faaliyetlerine yön vermeleridir. Ayrıca kur hareketleri ekonomik aktörlerin kriz beklentilerine, fiyatlama davranışlarına ve geleceğe yönelik beklentilerinde önemli bir etken olmaktadır. Her iki değişken Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası veri dağıtım sisteminden (EVDS) elde edilmiştir. Değişken varyansı engellemek amacıyla iki değişkeninde doğal logaritması alınmıştır.

Grafik 1. Finansal İstikrar ve Rezervlerin Yıllar İtibariyle Gelişimi

Grafik 1'de sol eksen nominal döviz kuru ve sağ eksen ise uluslararası rezervleri göstermektedir. Nominal döviz kuru Ocak 2016 yılına kadar yatay bir periyot içinde hareket etmekte iken, ilgili tarihten itibaren artan parabolik bir trend içerisinde yer almaktadır. Uluslararası rezervler ise 2014 yılına kadar kademeli bir artış göstermektedir. Mayıs 2009-2011 döneminde yüzdesel olarak önemli bir artış kaydetmektedir. Benzer bir durum Mayıs 2011-Ocak 2014 arası için de geçerlidir. Şubat 2014 tarihinden dönem sonuna kadar yatay bir periyot içerisinde hareket ettiği görülmektedir. Uluslararası rezervlerin döviz kuru üzerindeki etkisini açıklamaya yönelik oluşturulan modelin

fonksiyonel ifadesi aşağıdaki gibi (1) ve (2) nolu denklemlerde gösterilmektedir:

$$\ln NEER = f(\ln RES) \quad (1)$$

$$\ln NEER_t = \beta_0 + \beta_1 \ln RES_t \quad (2)$$

β_1 parametresi uluslararası rezervlerin nominal döviz kuru üzerindeki etkisini göstermektedir. Çalışma kapsamında kurulan modelde kullanılan veri ve değişken bilgileri Tablo 1'de aşağıdaki gibi yer almaktadır.

Tablo 1. Veri ve Değişkenler

Değişkenler	Açılımı	Yıllar	Veri Kaynağı
lnNEER	Nominal Döviz Kuru	2006M1–2024M4	(EVDS)
lnRES	Uluslararası Rezervler	2006M1–2024M4	(EVDS)

3.2. Ampirik Bulgular

Çalışmanın ampirik analizinin gerçekleştirildiği bu bölümde, çeşitli testler uygulanmıştır. Bunlar arasında öncelikle tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon test sonuçlarına bakılmıştır. Daha sonra sırasıyla ADF (1981) birim kök testi, ARDL hata düzeltme modeli, FMOLS (tam modifiye edilmiş en küçük kareler, Hansen ve Phillips, 1990), DOLS (dinamik en küçük kareler, Stock ve Watson, 1993), CCR (kanonik korelasyon, Park, 1992) tahminicileri, Balçılar vd. (2010) kayan pencere regresyonları kullanılmaktadır.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

	lnRES	lnNEER
Ortalama	4.988	5.519
Medyan	5.004	2.524
Max.	5.149 (Aralık 2023)	32.261 (Nisan 2024)
Min.	4.741 (Ocak 2006)	1.176 (Ocak 2008)
Std. Sapma	0.100	6.896
Çarpıklık	-0.471	2.284
Basıklık	2.207	7.586
Jarque-Bera	13.900	384.152
Olasılık	0.00***	0.00***
Korelasyon	0.386 (0.00)***	

Not: $p < 0.01$ ***

Ocak 2006-Nisan 2024 döneminde ortalama nominal döviz kuru yaklaşık 5.51 olmaktadır. Nominal döviz kuru en yüksek değerine Nisan 2024 ve en düşük değerine Ocak 2008 döneminde ulaşmaktadır. Nominal döviz kurunun dağılımı sağa çarpık ve basıktır. Uluslararası rezervler ise en yüksek değerine Aralık 2023 ve en düşük değerine Ocak 2006 yılında ulaşmaktadır. Uluslararası rezervlerin dağılımı sola çarpık ve basıktır. Nominal döviz kurunun standart sapma değeri uluslararası rezervlerden daha büyüktür. Her iki değişkende Jarque-Bera testine normal dağılımın olmadığı alternatif hipotez reddedilememektedir. Nominal döviz kuru ile uluslararası rezervler arasında %1 anlam seviyesinde pozitif fakat düşük derecede korelasyon bulunmaktadır.

Tablo 3. ADF (1981) Birim Kök Testi

Düzye	DEĞİŞKENLER		ADF	
		ADF		ADF
Sabit	lnNEER	5.931 (0.99)	Birinci Farklar	-5.591 (0.00)***
	lnRES	-2.216 (0.20)		-13.847 (0.00)***
Sabit+Trend	lnNEER	3.906 (0.99)	Birinci Farklar	-6.752 (0.00)***
	lnRES	-2.229 (0.47)		-13.838 (0.00)***

Not: $p < 0.01$ ***

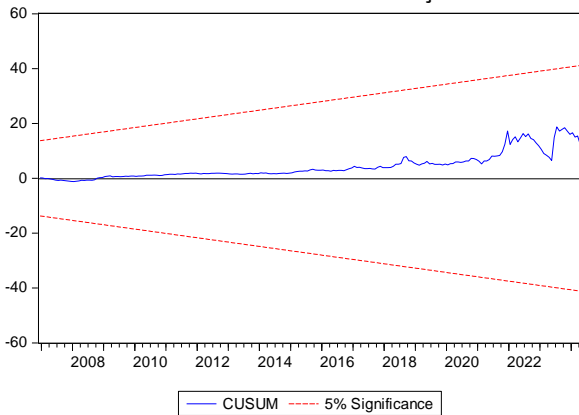
Dickey-Fuller (1981, ADF) birim kök test sonuçlarına göre her iki değişkende düzey değerinde makroekonomik şokların etkisinde kalmaktadır. Uluslararası rezervlerin Ocak 2006-Eylül 2012 parabolik yükselişinin, nominal döviz kurunda ise Kasım 2020 'de merkez bankası başkanı görev değişimi nedeniyle başlayan volatilitenin sonucunda birim köke maruz kaldığı düşünülmektedir. Yani sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Serilerin birinci farkı alındığında her iki modelde durağan hale gelmekte ve birim kökten arındırılmaktadır.

Tablo 4. ARDL Eşbütünlüşme Sonuçları

F İstatistiği	17.584***
Breusch ve Godfrey Otokorelasyon	1.420 (0.24)
Harvey Değişen Varyans	19.018 (0.00)***
Ramsey Reset Test	1.318 (0.18)

Not: %1 anlam seviyesi için $I(0)$ 4.94, $I(1)$ 5.58'dir. $p < 0.01$ ***.

Nominal döviz kurunun bağımlı değişken, uluslararası rezervlerin bağımsız değişken olarak yer aldığı gecikmesi dağıtılmış otoregresif modelde F testi sonuçlarına (17.584) göre %1 anlam seviyesinde değişkenler arasında eşbütünlüşme tespit edilmiş, yani seriler arasında uzun dönemli ilişki bulunduğu görülmüştür.

Grafik 2. CUSUM Testi Sonuçları

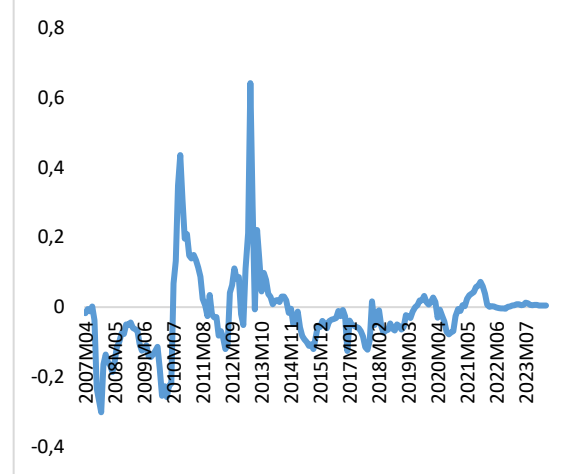
Gecikmesi dağıtılmış otoregresif model parametrelerinden elde edilen CUSUM testi sonuçlarına göre modelde yapısal kırılma bulunmamaktadır.

Tablo 5. Tahmin Sonuçları

	FMOLS		DOLS		CCR		ARDL	
	B ₁	Olas.	B ₁	Olas.	B ₁	Olas.	B ₁	Olas.
RES	-0.282	0.00***	-0.263	0.00***	-0.283	0.00***	-0.357	0.04**
C	13.569	0.00***	12.631	0.00***	13.539	0.00***	7.582	0.86

$p < 0.01$ ***, $p < 0.05$ ARDL (3,3) modeli kullanılmaktadır. Değişen varyans sorununa karşı Newey-West tahmincisi kullanılmaktadır.

Tablo 6'da dört farklı alternatif parametre tahmin yöntemi bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlara bir bütün olarak değerlendirildiğinde rezervlerdeki %1'lik artış nominal döviz kurunu %0.26-%0.35 arasında azaltmaktadır. Elde edilen negatif parametreler rezervlerin nominal kur kontrolünde kullanıldığını işaret etmektedir. Nitekim fiyatlar genel seviyesinin nominal döviz kurundan daha yapışkan olduğu dikkate alındığında kontrollü kur rejiminin olası sonuçları ortaya çıkmaktadır. Fiyatların yapışkan olduğu, açık piyasa işlemleri ile parasal ayarlamaların yapıldığı, ülke risk primlerinin değişken olduğu ekonomilerde nominal döviz kurunun döviz kuru oynaklığının bir çok nedeni bulunmaktadır (Devereux ve Engel, 2002). Ocak 2006 yılında merkez bankasının uygulamaya koyduğu enflasyon hedeflemesi rejiminin başarısı ile birlikte ortaya çıkan fiyat istikrarı, merkez bankasının döviz kuru geçiş etkisini engellemek amacıyla rezerv kullanmadığını ortaya koymaktadır. Periyot sonunda uygulamaya konulan faiz politikası kur volatilitelerini beraberinde getirmiştir. Tüm periyot içerisinde dışasapan (outlier) oluşturan bu durum parametre tahminlerinde sapmalara neden olmaktadır. Bu nedenle aylık periyotlar halinde parametrelerin elde edilmesi daha istikrarlı sonuçlar verilmesine yardımcı olacaktır.

Grafik 3. Balçılar vd. (2010) Kayan Pencere Regresyon Sonuçları

Grafik 3'te kayan pencere regresyon sonuçlarına göre her bir ay için uluslararası rezervlerin nominal döviz kuru üzerindeki etkisi elde edilebilmektedir. Ocak 2006-Mart 2007 dönemi parametre, tahmin etmek amacıyla kullanıldığı için sonuç alınamamaktadır. Nisan 2007-Haziran 2010 dönemi için uluslararası rezervlerin nominal döviz kuru üzerindeki etkisi negatiftir. Bu sonuca göre uluslararası rezerv artışları nominal döviz kurunu azaltmaktadır. Temmuz 2010- Eylül 2011 döneminde ise

pozitifdir. Bu dönemde rezervler arttıkça döviz kuru yükselmektedir. Ekim 2011-Temmuz 2012 döneminde bu durum negatif, Ağustos 2012- Eylül 2014 döneminde pozitif, Ekim 2014-Mayıs 2019 döneminde negatif, Haziran 2019-Mart 2020 döneminde pozitif, Nisan 2020-Şubat 2021 döneminde negatif, Mart 2021-Haziran 2022 döneminde pozitif, Ekim 2022'den dönem sonuna kadar pozitif etkilemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bir ülke ekonomisindeki döviz kurunun kontrol altında tutulması birçok faktöre bağlı olmakla birlikte bunlar içerisinde en etkin unsurlardan biri olarak merkez bankası uluslararası rezervleri kabul edilmektedir. Uluslararası rezervler aynı zamanda dış ticarete meydana gelen dengesizliklere karşı dayanıklılığı artırmak ve spekülasyon karşı dışsal şoklara karşı müdahalede bulunmak için (IMF, 2003), veya piyasadan döviz arz ve talebinde bulunarak ya da döviz kurunu belirli bir bant aralığında sabit tutmak amacıyla da kullanabilmektedirler (Mishkin, 2007). Fakat, ülke ekonomisinde oluşan piyasa beklentileri, büyük sermaye hareketlerinin meydana gelmesi veya siyasi ve askeri konjonktür gereği oluşan hadiselerle şekillenen ülke gündemi uluslararası rezervlerin döviz kuru üzerindeki etkilerini sınırlı düzeyde tutabilmektedir (Aizenman ve Lee, 2008: 593-611). Çalışmada Türkiye ekonomisinde 2006-2024 yılları arası döneminde "Merkez Bankası uluslararası rezervlerini döviz kuru kontrolünde kullandı mı?" sorusuna zaman serisi analizi yardımıyla cevap aranmaktadır. Uluslararası rezervler ve döviz kuru değişkenlerinin kullanıldığı çalışmada değişkenleri iktisadi şoklardan arındırmak amacıyla ADF (1981) birim kök testi uygulanmış ve serilerin birinci farkının alındığında durağanlaştığı görülmüştür. Değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşik ilişkinin varlığının analizi için uygulanan ARDL sınır testi sonucuna göre eşbütünleşme tespit edilmiştir. Model parametreleri arasında yapısal kırılmanın olmadığı ise CUSUM testi yardımıyla elde edilmiştir. Uzun dönem parametre katsayı tahmini test sonuçlarına göre, uluslararası rezervlerin nominal döviz kuru üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Son olarak her bir ay için uluslararası rezervlerin nominal döviz kuru üzerindeki etkisini gösteren Balçılar vd. (2010) kayan pencere regresyon sonuçlarına göre ülke ekonomisinde bazı dönemde pozitif etki söz konusu iken bazı dönemde negatif etkinin varlığı görülmektedir. Fiyat istikrarının bozulduğu dönemlerde kur kontrolü ile döviz kuru geçiş etkisinin engellenmesi için yurtiçi kredilerinde azaltılması gerekmektedir. Böylece cari dengeden kaynaklanması olası ani duruşların önüne geçilebilir. Rezerv tutmanın alternatif maliyeti bulunmaktadır. Bu nedenle rezerv kompozisyonunu düzenlerken rezerv para ait ekonomi politikaları dikkatle takip edilmelidir. Öte yandan rezerv para kaynaklı uluslararası dışsal şoklardan korunmak amacıyla ulusal para cinsinden ticarete konusuna ağırlık verilmesi gerekmektedir. Rezerv kullanımının döviz kuru tercihi de etkili olduğu görülmektedir. Gelecek çalışmalarda

Türkiye ekonomisinde Frankel (2019) çalışmasında önerdiği metot ile rezerv kullanımının dalgalı kur rejimi uygulayan bir ülkede kur rejiminin sistematik yönetilebilir kur rejimine ne kadar evrildiği tartışılabilir.

KAYNAKÇA

- Afzal, M. (2010). Exchange rate and reserves in Asian countries: Causality test. *Global Economic Review*, 39(2), 215-223.
- Aizenmen, J. ve Marion, N. (2002). The High Demand for International Reserves in the Far East: What Is Going On?, NBER Working Paper No. 9266 (Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research).
- Aizenman, J. ve Lee, J. (2005). International reserves: Precautionary vs. mercantilist views, Theory and evidence. IMF WP/05/198.
- Aizenman, J. ve Lee, J. (2008). Financial versus monetary mercantilism: Long-run view of large international reserves hoarding. *World Economy*, 31(5), 593-611.
- Balcılar, M., Özdemir, Z. A. ve Arslantürk, Y. (2010). Economic growth and energy consumption causal nexus viewed through a bootstrap rolling window. *Energy Economics*, 32(6), 1398-1410.
- Calvo, G., ve Carmen M. R., (1999). When Capital Inflows Come to a Sudden Stop: Consequences and Policy Options, in P. Kenen and A. Swoboda, Key Issues in Reform of the International Monetary and Financial System, (Washington: International Monetary Fund).
- Caramazza, F., L. A. Ricci, ve R. Salgado, (2004). International Financial Contagion in Currency Crises, *Journal of International Money and Finance*, Vol. 23, pp. 51-70.
- Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1057-1072
- Devereux, B. ve Philip R., 2003. Understanding Bilateral Exchange Rate Volatility, *Journal of International Economics*, Vol. 50, pp. 109-132.
- Eichengreen, B. J. ve Mathieson, D. J. (2000). The currency composition of foreign exchange reserves - retrospect and prospect. International Monetary Fund, Washington, DC.
- Frankel, J. (2019). Systematic managed floating. *Open Economies Review*, 30, 255-295.
- Gourinchas, P. ve Rey, H. (2014). From world banker to world venture capitalist: US external adjustment and the exorbitant privilege, nber chapters, in: G7 current account imbalances: Sustainability and adjustment, 11-66, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Hansen, B.E. ve P.C.B. Phillips (1990), "Estimation and Inference in Models of Cointegration: A Simulation Study", *Advances in Econometrics*, 8, 225-248.
- International Monetary Fund (IMF). (2003). Reserve Accumulation and International Monetary Stability. IMF.
- Jeanne, O. ve Ranciere, R. (2006). The optimal level of international reserves for emerging market countries: Formulas and applications. IMF Working Paper WP/ 06/229.
- Johnson, H.G. ve Fung, K. C. (2014). *International Finance*. Routledge.
- Mulder, C., Perrelli, R. ve Rocha, M., 2002. The Role of Corporate, Legal and Macroeconomic Balance Sheet Indicators in Crisis Detection and Prevention, IMF Working Paper 02/59 (Washington: International Monetary Fund).
- Magud, N. E., Reinhart, C. M. ve Vesperoni, E. R. (2019). Capital inflows, exchange rate flexibility and credit booms. *Rev. Dev. Econ.*, 18, 415-430.
- Mishkin, F.S. (2007). *The economics of money, banking, and financial markets*. Pearson.
- Obstfeld, M. ve Rogoff, K. (1995). The mirage of fixed exchange rates. *Journal of Economic Perspectives*, 9 (4): 73-96.
- Özek, Y. ve Ergür, H. O. (2022). The causality test on exchange market pressure on output in Turkey. *Fiscaoconomia*, 6(2), 884-894.
- Park, J.Y. (1992), "Canonical Cointegrating Regressions", *Econometrica*, 60(1), 119-143
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Rey, H. (2013). Capital flows: Assessing the costs, hunting for the gains, presented at the IMF research conference on Rethinking macroeconomic policy, Washington DC.
- Stock, J.H., ve M.W. Watson (1993), "A Simple Estimator of Cointegrating Vectors in Higher Order Integrated Systems", *Econometrica*, 61(4), 783-820.
- Svensson, L. ve Woodford, M. (2016). Indicator variables for optimal policy. NBER Working Paper No. w7953.

OECD Ülkelerinde İşgücü Piyasası Politikası Uygulamaları*

Labor Market Policy Practices in OECD Countries

Turan ÇİDEM^a, İsmail ŞENTÜRK^b^a Öğr. Gör., Doğu Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü, tcidem@dogus.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-8229-3542^b Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ismail.senturk@gop.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7330-6690
DOI: 10.30711/utead.1496758

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru Tarihi: 6 Haziran 2024

Düzeltilme Tarihi: 16 Temmuz 2024

Kabul Tarihi: 21 Temmuz 2024

Anahtar Kelimeler:

İşsizlik,
İşgücü Piyasası,
Aktif İşgücü Piyasası Politikaları,
Pasif İşgücü Piyasası Politikaları,
OECD Ülkeleri

ÖZ

Bu çalışmada amaç, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinde işgücü piyasası politikası uygulamalarını inceleyerek bu politikaların genel ekonomi içerisindeki yerini belirlemektir. Çalışmada kullanılan veriler OECD veri tabanından elde edilmiştir. Çalışma sonucunda ele alınan yıllar itibarıyla OECD ülkelerinde pasif işgücü piyasası politikaları (PİPP) harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYİH) oranının aktif işgücü piyasası politikaları (AİPP) harcamalarının GSYİH'ya oranına göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Ayrıca PİPP katılımcılarının işgücüne oranının AİPP katılımcılarının işgücüne oranına göre daha fazla olduğu ve AİPP ve PİPP katılımcılarının işgücüne oranının zamanla arttığı görülmüştür. Ana kategoriler bazında yapılan inceleme sonucunda ise AİPP kapsamında uygulanan kamu istihdam hizmetleri ve yönetimi harcamalarının diğer kategorilere göre ve PİPP kapsamında uygulanan işsizlere gelir yardımı ve desteği harcamalarının erken emekliliğe göre GSYİH'ya oranının daha fazla olduğu gözlenmiştir. Ayrıca AİPP kapsamında uygulanan mesleki eğitim programları ile ücret sübvansiyonlarına katılanların diğer kategorilere göre ve PİPP kapsamında uygulanan işsizlere gelir yardımı ve desteğine katılanların ise erken emekliliğe göre işgücüne oranının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

JEL Sınıflandırması: J08, J29, J68.

ARTICLE INFO

Article History:

Received June, 6, 2024

Received in revised form July, 16, 2024

Accepted July, 21, 2024

Keywords:

Unemployment,
Labor Market,
Active Labor Market Policies,
Passive Labor Market Policies,
OECD Countries.

ABSTRACT

This study aims to examine labor market policy practices in Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) countries and determine the place of these policies in the overall economy. The data used in the study were obtained from the OECD database. As a result of the study, it is determined that the ratio of passive labor market policy (PLMP) expenditures to Gross Domestic Product (GDP) is higher than the ratio of active labor market policy (ALMP) expenditures to GDP in OECD countries. Moreover, the labor force ratio of PLMP participants is higher than the labor force ratio of ALMP participants, and the labor force ratio of ALMP and PLMP participants has increased over time. The analysis by main categories reveals that public employment services and management expenditures under the ALMP have a higher ratio to GDP than other categories, and income assistance and support for the unemployed under the PLMP have a higher ratio to GDP than early retirement. In addition, it is concluded that those who participate in vocational training programs and wage subsidies implemented within the scope of the ALMP have a higher ratio to the labor force compared to other categories, and those who participate in income assistance and support to the unemployed implemented within the scope of the PLMP have a higher ratio to the labor force compared to early retirement.

JEL Classifications: J08, J29, J68.

1. GİRİŞ

İşgücü piyasası, genel ekonominin verimliliğini etkileyen kilit bir faktör piyasasıdır. Dinamik ve esnek bir işgücü piyasasında işçiler işini hızla değiştirebilir ve böylece piyasada daha üretken işlerin önünün açılması ve verimliliği düşük olan işlerin ortadan kalkması kolaylaşır

(Kuddo, 2009, s.6). Ülkelerin istikrarlı ekonomik büyüme ve kalkınması, işletmelerin düzenli mal ve hizmet üretiminde bulunabilmesi ve toplumsal yaşam kalitesi için büyük önem arz eden işgücü piyasası, işgücü talebi ve işgücü arzının bulunduğu ve tarafların karşılıklı müzakerede bulunduğu dinamik bir yapıdır. Bir ülkede işgücü piyasasının oluşumu ise boş zamanının bir kısmını ücretli

* Bu makale, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde hazırlanan doktora tezinden türetilmiştir.

işlerle değiştirmek isteyen gerçek kişilerin, belirli bir iş için gerekli mesleki eğitim ve niteliklere sahip işgücü istihdam etmek isteyen gerçek veya tüzel kişilerin, işgücü arz ve talebi arasındaki etkileşime aracılık edecek ve taraflar arasındaki ilişkiyi düzenleyecek kurumsal yapının ve çalışanların ve işverenlerin çıkarlarını korumaya yardımcı olan belirli bir altyapının varlığını gerektirir (Terziev, 2019, s.473-475).

Bir ülke ekonomisinde işgücü piyasası her zaman dengede olmayabilir. Bu bağlamda işgücü piyasasındaki dengesizliğin en büyük göstergelerinden birisi olan işsizlik, istihdam edilebilecek durumdaki kişilerin mevcut şartlar altında çalışma gücü ve arzusunda olmasına rağmen iş bulamaması durumu şeklinde tanımlanabilir (Ünsal, 2005, s.12). İşsizlik hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde en önemli sosyo-ekonomik sorunlardan birisidir (Irlandoust, 2023). Bu bağlamda işsizlik gelirin ve refahın azalması, yoksulluğun artması, sosyal dışlanma ve politik sorunlar gibi birey ve toplum üzerinde çeşitli sonuçlara yol açar (Osmani vd, 2024). Diğer taraftan işsizlik suç işleme eğilimini artırarak toplumsal huzurun bozulmasına da sebep olur (Çınar ve Taş, 2022). Ayrıca işsizlik sebebiyle çalışabilecek işgücü atıl kaldığı için bu durum GSYİH'nın daha düşük seviyede gerçekleşmesine sebep olur.

İşsizliğin kazanç kaybı şeklinde maddi etkileri olabileceği gibi psikolojik bozukluk gibi manevi etkileri de olabilmektedir. İşsizliğin işsizler üzerinde bıraktığı manevi etkiler ise çoğu durumda maddi etkilerden daha büyük olabilmektedir. Ayrıca işsizliğin artması açık iş sayısını ve istihdam olanaklarını azaltırken, çalışanların iş güvencesizliği ile ilgili kaygılarını da artırır. Dolayısıyla işsizlik, çalışanlar da dâhil işgücündeki tüm bireyleri yakından ilgilendiren önemli bir sorundur (Morgan ve O'Connor, 2021, s.395-396). Diğer taraftan işsizliğin sosyal güvenlik sistemini ve beşeri sermayeyi olumsuz etkilemesi ve gelir dağılımında adaletsizliği artırması gibi olumsuz tarafları da mevcuttur (Ehlert, 2015, s.1). Bu bağlamda işsizliğin mikro boyutta kişiler üzerinde, makro boyutta ise toplum ve genel ekonomi üzerinde ciddi derecede sorunlar ortaya çıkarması, politikacıların bu konu üzerinde ciddi önlemler almasını ve alınan önlemlerle işsizliğin çözüme kavuşturulmasını gerekli kılmaktadır (Anderson, 2009, s.343). Dolayısıyla ülkeler alınan önlemlerle bir taraftan işsizlik oranını en düşük düzeyde tutmaya çalışırken diğer taraftan da işsizliğin ortaya çıkardığı ekonomik problemleri hafifletmeye çalışmaktadır. Nitekim önleyici (AİPP) ve iyileştirici (PİPP) işgücü piyasası politikaları diğer ülkelerde olduğu gibi OECD ülkelerinin de ilgisini çekmektedir (Sahnoun ve Abdennadher, 2021).

Yapılan bu çalışmada OECD ülkelerinde uygulanan işgücü piyasası politikası uygulamalarına yer verilerek işsizlikle mücadelede uygulanan AİPP ve işsizliğin neden olduğu kazanç kayıplarını hafifletmek amacıyla uygulanan PİPP türleriyle birlikte ele alınmış ve sonrasında OECD ülkelerinde uygulanan AİPP ve PİPP için yapılan harcamalarının GSYİH'ya oranları ile AİPP ve PİPP katılımcılarının işgücüne oranları incelenmiştir.

2. GENEL OLARAK İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI

Küreselleşmeyle beraber bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerin artması, hizmet sektörünün gelişmesi, demografik yapıdaki değişiklikler ve ekonomik büyümedeki yavaşlamayla beraber işsizliğin artması istihdamda daha fazla esneklik arayışına neden olmuştur (Yazar Aslan, 2021). Esnek bir işgücü piyasasında işverenlerin ve çalışanların işgücü piyasasındaki değişimlere (ücretler, çalışma süresi vb.) yanıt verebilme ve bu değişimlere uyum sağlamayabilmesi daha kolaydır (Rodgers, 2007). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yaptığı tanıma göre esneklik, bir işgücü piyasasının teknolojik, ekonomik ve sosyal koşullara uyum sağlama kapasitesini belirler. İşgücünün bu koşullara uyum sağlama yeteneği ise kurumsal düzenlemeler, sosyal politikalar, kanunlar, hükümet faaliyetleri, sendika faaliyetleri ve endüstri ilişkileri gibi faktörlerden etkilenir (Aydoğdu, 2012). Esneklik her ne kadar işletmelerin rekabet gücünü olumlu etkileyerek ilave istihdamı teşvik etse de esnek çalışma şekilleri çalışanların sosyal haklarını ve örgütlenmelerini daraltmaktadır. Bu durumda iş güvencesi, kamusal hakların korunması, sendika üyeliği gibi kavramlar artık yerini bireysel pazarlıklara bırakmaktadır (Özgener, 2005). Dolayısıyla esnekliğin yüksek olduğu bir işgücü piyasasında iş güvencesizliği artacağı için bu durum çalışanların iş güvencesizliğinin artması ve nihayetinde bireysel performansın düşmesi gibi pek çok probleme sebep olur. Diğer taraftan işsizliğin azaltılmasına yönelik kamu müdahalesinin temel aracı olan işgücü piyasası politikaları ile işsizlerin işgücüne kazandırılması amaçlanır (Bîrcă, 2023). İşgücü piyasası politikaları, işsizlere ve işgücü piyasasına girişte zorluk yaşayan dezavantajlı gruplara yönelik olarak tasarlanır (Tomić, 2021). Bu politikalar işçiler, işverenler ve genel ekonomi üzerinde ortaya çıkardığı etkiler sebebiyle en önemli sosyo-ekonomik politika alanlarından birisidir (Knapińska ve Woźniak-Jasińska, 2024).

İşgücü piyasası politikaları AİPP ve PİPP'den oluşur. Bunlardan ilki olan AİPP'nin teorik olarak uygulanmasının gerekçesi, işgücü piyasasındaki dengesizliğin azaltılarak işgücü piyasasındaki katılımların ve çarpıklıkların azaltılmasıdır (Bîrcă, 2023). AİPP terimi ilk defa OECD tarafından kullanılmış olup, bu tür bir politika uygulamasının İsveç'te 1950'lere kadar uzanan bir geçmişi vardır (Lee, 2024). AİPP kapsamında yürütülen faaliyetler genel olarak kamu istihdam hizmetleri, eğitim programları, sübvansiyonlu istihdam ve doğrudan kamu istihdam programları şeklindedir (Irlandoust, 2023).

Temel amacı işsizliğin neden olduğu mali kayıpları hafifletmek olan PİPP ise işsizlik sigortası, işsizlik yardımı ve erken emeklilik gibi çeşitli uygulamalardan oluşur. Ancak PİPP işsizlerin istihdam edilebilirliğini artıramaması gibi nedenlerle eleştirilmekte ve bu nedenle politikacılar için AİPP daha fazla ön plana çıkmaktadır. Ancak AİPP'nin etkilerine ilişkin yapılan değerlendirmeler karışıktır ve bu değerlendirmelerin çoğu AİPP'nin katılımcıların istihdam edilebilirliği veya kazançları üzerindeki etkisinin sınırlı

olduğu yönündedir. Politikacılar ise siyasi sebeplerle AİPP'yi uygulamaya mecbur hissedebilmekte ve uygulanan politikaları daha olumlu değerlendirebilmektedir (Betcherman vd., 1999, s.1). Nitekim AİPP'nin etkinliğine ilişkin bazı taraflar bu politikaların işsizlikle mücadelede etkili olduğunu savunurken bazı taraflar ise herhangi bir etkisinin olmadığını savunmaktadır (Arlow, 2023). Bu bağlamda AİPP'nin ekonominin büyüdüğü dönemlerde işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin olumlu olduğu belirtilirken (Kapar, 2005, s.368) ekonomik kriz dönemlerindeki etkileri eleştirilmektedir. Dolayısıyla AİPP'nin hassas bir şekilde tasarlanması hem bu politikaların işgücü piyasası üzerindeki etkilerini artıracak hem de kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlayacaktır.

AİPP işsizlerin işgücü piyasasına daha hızlı entegre olmasını desteklerken PİPP ise işsizleri maddi olarak desteklemektedir (Bircă, 2023). Bu bağlamda PİPP'nin işsizlere doğrudan yiyecek sunarken, AİPP'nin ise işsizlere sunulan bu yiyeceğin nasıl elde edileceğini gösterdiğini söylemek mümkündür (Svabova ve Kramarova, 2021, s.2). Bununla birlikte PİPP'nin artan işsizlik sorununa çözüm üretememesi, istihdam artışını sağlayamaması, işsizlerin çalışma arzusunu azalttığı ve çalışmak yerine işsiz kalmayı daha avantajlı hale getirdiği için mevcut işsizliği daha da artırması gibi nedenlerle bu politikalarla ilgili çeşitli tartışmalar yaşanmaktadır. Nitekim bireylerin işsiz kalmanın avantajlarından faydalanmak için iradi olarak işsiz kaldığı yönündeki düşünce giderek yaygınlık kazanmaktadır. Bu doğrultuda satın alma gücünü korumak için uygulanan PİPP ikincil öncelikte yeniden düzenlenirken AİPP yaygınlık kazanmaktadır (Kapar, 2005, s.342-343). Bu bağlamda PİPP her ne kadar işsizleri maddi olarak desteklese de işsizlerin çalışmadan doğrudan gelir elde etmesi onların sorumluluk duygusunun körelmesine ve işsizlere yapılan ödemelerin bütçe üzerindeki yükünün artmasına sebep olabilir. PİPP'nin hassas bir şekilde tasarlanması ise bu politikaların işgücü piyasası üzerindeki etkilerini artırarak kaynakların daha adil kullanılmasını sağlar.

AİPP ve PİPP ile ilgili önemli bir konuda bu politikalar arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Çoğunlukla AİPP'nin uygulandığı ülkelerde işsizlik sigortası gibi PİPP'de uygulanmakta ve ülkeler politika tercihiinde bulunurken koordinasyon içerisinde hareket etmeye önem göstermektedir (Betcherman vd., 1999, s.3-4). Diğer taraftan işsizlikte yaşanan artışlar PİPP'ye olan ilgiyi azaltırken, AİPP'ye olan ilgiyi artırmaktadır. Bu kapsamda özellikle uzun süreli işsizlerin ve dezavantajlı grupların iş bulmasına yardımcı olmak amacıyla kamu kaynaklarının PİPP'den AİPP'ye doğru kaydırılması şeklinde yeni stratejiler geliştirilmeye başlanmıştır. Aktivasyon stratejisi olarak bilinen bu strateji, işsizlere PİPP dâhilinde doğrudan mali kaynak sağlamak yerine onlara kendi gelirlerini kendilerinin kazanabileceği bir iş bulmayı ve PİPP için yapılan harcamaların bütçedeki payının azaltılmasını amaçlamaktadır. Buradaki temel düşünce, işgücü piyasası politikalarına yönelik kamu harcamaları üzerindeki

dengeyi PİPP'den AİPP'ye doğru kaydırmaktır (Martin, 2015, s.1-2).

OECD, AİPP'yi kamu istihdam hizmetleri ve yönetimi, mesleki eğitim programları, istihdam sübvansiyonları, desteklenmiş istihdam ve rehabilitasyon, doğrudan kamu istihdam programları ve kendi işini kuranlara yönelik destekler şeklinde sınıflandırırken PİPP'yi ise işsizlere gelir yardımı ve desteği ile erken emeklilik şeklinde sınıflandırmaktadır (OECD, 2022).

2.1. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

Öncelikle "politika" ve "program" terimlerinin farklı anlamlar taşıdığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda politika terimi hükümetlerin belli iktisadi konularla alakalı olarak almayı istediği geniş yönelimi ifade eden bir terimdir. Örnek vermek gerekirse hükümet PİPP yerine AİPP'nin uygulanmasına ya da işgücü piyasasının esnekliğinin artırılmasına karar verebilir. Program terimi ise mesleki eğitim programları, ücret sübvansiyonları gibi uygulamalar aracılığıyla bu politikaların yürütülebilmesi için alınan önlemleri ifade etmektedir. Dolayısıyla aktif işgücü programları yerine AİPP'de kullanılabilir (Pierre, 1999, s.3; Çapar Dirioz, 2012, s.23).

AİPP; işgücü talebinde, işgücü arzında ve bunların eşleşme sürecinde değişikliklere yol açarak işgücü piyasasının işleyişini iyileştirmeyi amaç edinen ve kamu tarafından finanse edilen müdahalelerdir (Spahiu, 2023). OECD ise AİPP'yi, bireylerin daha kolay bir şekilde işe yerleşmesini sağlamayı ya da kazanç kapasitelerini artırmayı amaç edinen temel eğitim haricindeki harcamaları kapsayan politikalar şeklinde tanımlamaktadır (OECD, 2008). Bu politikaların iki çeşit işlevi vardır. Birinci işlevi mevcut çalışanların işsiz kalmasını önlemektir. Bu işlev, daha çok ekonomik durgunluk dönemlerinde istihdamın korunmasını sağlamak için işletmelere ücret sübvansiyonu ve iş eğitimi desteği sunularak sağlanır. İkinci işlev ise işsizlerin hızlı bir şekilde istihdam edilmesine yöneliktir. Bu işlev, işgücü piyasasında nitelikli işgücü talebini karşılamak amacıyla mesleki eğitim sağlanması gibi araçlarla yerine getirilir (Lee, 2024).

AİPP'nin başlıca amaçları mesleki eğitim programlarıyla katılımcıların niteliklerinin ve becerilerinin geliştirilerek beşeri sermayenin artırılması, işverenlere sağlanan sübvansiyonlarla mevcut istihdamın korunması ve/veya artırılması ve kamu istihdam hizmetleriyle de işverenler ve iş arayanlar arasındaki eşleştirmenin en etkin şekilde sağlanması şeklinde açıklanabilir. AİPP'nin amaçlarından bir diğeri de istihdamında problem yaşanan dezavantajlı grupları (eski hükümlüler, gençler, göçmenler, engelliler, uzun süreli işsizler, kadınlar vs.) istihdamda dâhil etmek şeklindedir (Kuddo, 2009, s.40). Nitekim işgücü arz ve talebinin artmasıyla istihdamda artıracığı için bu durumda açık iş sayısı azalır ve buna bağlı olarak yukarı yönlü ücret baskısı ve işgücü darboğazı da azalır (Betcherman vd., 1999, s.2). AİPP'ye olan eğilim ise bu politikaları işgücü üretkenliğini artırma ve yoksulluğu azaltma gücüne sahip

bir araç olarak benimseyen gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı artmaktadır (Goulas ve Zervoyianni, 2018, s.1).

İstihdam edilebilirliğin artırılması ve işsizliğin azaltılması için politik bir tercih olan AİPP, günümüzde yaygın olarak kullanılmasına rağmen bu politikaların etkinliği süregelen bir tartışma konusu olmuştur. Bu kapsamda politika değerlendirmesine yönelik artan ihtiyaç, özellikle bu politikaları kullanma konusunda uzun bir geçmişe sahip OECD ülkelerinde de ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerde veri kalitesi ve kullanılabilirliğinde hızlı bir iyileşmenin olması ise politika etkinliğinin daha iyi değerlendirilmesine imkân sağlar. AİPP'nin etkinliği ise daha çok program tasarımı, uygulamaya ve bunların içinde faaliyet gösterdiği genel makro iktisadi koşullar ile işgücü piyasasının yapısına bağlı olduğundan AİPP'nin işgücü piyasasının ve işsizlerin özel ihtiyaçlarına göre tasarlanması büyük önem arz eder (Angel-Urdinola vd., 2010, s.9). Ayrıca AİPP'den beklenen etkinin ortaya çıkması için gerekli finansmanın sağlanmış olmasının yanı sıra hedeflemenin de iyi yapılması gerekmektedir (Arlow, 2023). AİPP etki değerlendirmelerinin odaklandığı en yaygın sonuçlar ise katılımcıların program sonrasında bir işe girip giremediği ve/veya kazanç elde edip edemediğidir (Spahiu, 2023).

OECD ülkelerinde uygulanan AİPP üç dönemde incelenebilir. Birinci dönem, işgücü ile ilgili çeşitli problemlerin yaşandığı 1950'li ve 1960'lı yılları kapsayan dönemdir. Bu dönemde OECD ülkeleri, endüstriyel ekonomiyi büyütme ve bireylere yeni beceriler kazandırarak nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla aktif nitelikli işgücü piyasası politikaları tasarlamıştır. Petrol krizinin yaşandığı 1973-1975 yıllarını kapsayan ikinci dönemde ülkeler, yüksek işsizlikle mücadele için aktif nitelikli bu politikaları daha yoğun olarak kullanmaya başlamışlardır. Son olarak üçüncü dönem ise 1990'lı yılların ortalarından itibaren uygulanan tedbirleri kapsar. Bu dönemde uygulanan AİPP'nin esas amacı işsizlerin işgücü piyasasına girişini teşvik etmek ve bunların işe girişini kolaylaştırmaktır (Bonoli, 2010: 443).

Farklı ülkelerde farklı başlıklarla da uygulanabilen AİPP'yi OECD'nin sınıflandırdığı şekilde altı ana kategoride incelemek mümkündür.

a. Kamu İstihdam Hizmetleri ve Yönetimi: Çoğunlukla istihdam ofislerinde gerçekleştirilir ve amacı iş arayanları niteliklerine en uygun açık iş pozisyonlarıyla eşleştirmektir (Levy-Yeyati, 2019). Bu tür faaliyetler iş arayanlara açık iş pozisyonları hakkında bilgi sunmak, mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı yapmak, iş ve işçi arayanları eşleştirmek ve bireylerin işe hazır olup olmadığını belirlemek için bu bireyleri test etmek gibi iş arama verimliliğini artırmaya yönelik faaliyetlerdir. Kamu istihdam hizmetlerinin işgücü piyasası üzerindeki etkileri genellikle kısa vadede etkilidir ve bu hizmetlerin maliyetleri diğer AİPP türlerine göre daha düşüktür (Angel-Urdinola vd., 2010, s.10).

İşverenler yeni işçiler bulmak için çoğunlukla aile, arkadaş veya mevcut çalışanların yakınları gibi enformel ağları kullanır. İşgücü piyasasına yeni katılanlar ise genellikle bu ağlardan yoksundur ve bu durum onların iş bulma imkânını kısıtlamaktadır. Bu durumda istihdam hizmetleri, iş bulma imkânı kısıtlı olanlar için çeşitli faaliyetlerde bulunarak bu bireyleri kriterlerine uygun işlerle eşleştirmektedir. Bu hizmetler çoğunlukla kamunun yanında özel istihdam ofisleri aracılığıyla da yapılabilmektedir (Cunningham vd., 2010, s.7). Ayrıca bu hizmetlerin işsizlikle mücadelede etkileri olsa da uzun vadede beşeri sermayeyi artıramaması ve işgücü talebini temelden değiştirememesi gibi nedenlerle eleştirilmektedir (Bown ve Freund, 2019, s.7).

b. Mesleki Eğitim Programları: Mesleki eğitim yoluyla bireylerin istihdam edilebilirliğini artırmak için uygulanan programlardır (Mitra, 2023). Bu programlar özellikle eğitim-öğretim sistemi dışındaki işsizlerin (eğitimde ve istihdamda olmayan) işgücüne kazandırılması için uygulanır. Mesleki eğitim programları genel eğitim (yabancı dil, bilgisayar becerisi vb.) ya da özel mesleki beceri (firmaya ya da sektöre özel beceri) sağlayan sınıf eğitimi, iş başında eğitim ve çıraklık gibi eğitim faaliyetlerini kapsar. Bu yönüyle programların amacı, katılımcıların hızlı bir şekilde iş bulmasını sağlayacak becerilerle donatılmasını sağlamak, katılımcılara iş başı eğitim verilmesi yoluyla iş deneyimi sağlamak ve işverenlerin potansiyel elemanları önceden test etmesine imkân tanımak şeklinde sıralanabilir (Angel-Urdinola vd., 2010, s.11-12).

Mesleki eğitim programları, kamu desteğinin olduğu faaliyetlerdir. Bu faaliyetler, çoğunlukla kamu eğitim kurumları aracılığıyla sağlandığı gibi aynı şekilde eğitim maliyetlerinde yine kamu tarafından karşılanır. Ülkelerin çoğunda bu programlar uzun süreli işsizleri, toplu şekilde işten çıkartılanları ve eğitimini yarıda bırakıp iş hayatına atılmak zorunda kalan gençleri hedefleyen faaliyetlerden oluşur. Bu programlar her ne kadar verimliliği ve istihdam edilebilirliği artırsa bile maliyetlerinin yüksek olması ve işgücü talebinin ve iş olanaklarının düşük olduğu dönemlerde etkilerinin zayıf olması şeklinde çeşitli sınırlamaları da mevcuttur (Betcherman vd., 1999, s.5).

c. İstihdam Sübvansiyonları: İşletmelerde işgücü maliyetlerini azaltarak işgücü talebini artırmak amacıyla uygulanmaktadır (Mitra, 2023). Bu sübvansiyonlar, işverenlere yeni işçi istihdam etmeleri ve/veya hâlihazırda çalışan fakat işine son verilecek işçilerin işten çıkarılmaması için alınan tedbirleri kapsamaktadır. Sübvansiyonlar, ücret sübvansiyonları yoluyla doğrudan sağlanabileceği gibi sosyal güvenlik muafiyeti ve işgücü vergilerinde indirim gibi dolaylı olarak da sağlanabilir. Doğrudan sağlanan ücret sübvansiyonlarının kapsamının özellikle ekonomik kriz dönemlerinde hızlı bir şekilde genişletilebilme imkânının olması, mevcut işleri geçici olarak sürdürmeyi ve işten çıkarmaları önleyebilir (Angel-Urdinola vd., 2010, s.12-13).

d. Koruyucu ve Destekleyici İstihdam Programları: Düzenlenen programlar ile dezavantajlı gruplar arasında sayılan engellilerin mesleki becerilerinin geliştirilmesi suretiyle istihdam edilebilirliklerinin artırılması amaçlanır. Ayrıca bu programlar sayesinde engellilerin engellerine uyar işlerde istihdamı sağlanarak bu kişilerin işe ve işyerine uyumunun sağlanması arzu edilir.

- e. Doğrudan Kamu İstihdam Programları: Ülkeler, özellikle işsizliğin yoğun olduğu dönemlerde kamu bünyesinde yeni istihdam alanları oluşturarak işsizlikle mücadele eder. Bu kapsamda ekonomik kriz, doğal afet gibi olağanüstü dönemlerde meydana gelen iş kayıpları nedeniyle haneleri ani gelir kaybından ve yoksulluktan korumak amacıyla kamu istihdam programları düzenlenir. Çoğunlukla emek yoğun işleri kapsayan bu programlar, nispeten düşük bir ücretle katılımcılara doğrudan ve geçici iş olanakları sağlar. Programların faaliyet alanının istenildiği zaman genişletilebilmesi veya daraltılabilmesi diğer AİPP türlerine nazaran daha avantajlıdır. Bununla beraber bu programlar kısa vadeli bir önlemdir ve refah ve istihdam üzerindeki etkileri ise çoğunlukla sadece kısa dönemde olumludur (Angel-Urdinola vd., 2010, s.13). Katılımcılara kamuda veya kâr amacı gütmeyen sektörlerde çoğunlukla 3 ila 12 ay kadar devamlı olmayan bir iş imkânı sağlayan bu programlar, genellikle uzun süreli işsiz ve düşük vasıflı gençler gibi dezavantajlı gruplara yönelik düzenlenir (Heckman vd., 2009).
- f. Kendi İşini Kuranlara Yönelik Destekler: Girişimciliği artırmaya yönelik uygulanan teşvikler, kişilerin ücretli bir işte istihdam edilmesini sağlamak yerine bu kişilerin girişimci sıfatıyla kendi işini kurup bu işte istihdam edilmesini teşvik edici uygulamalardır. Teşvikler sayesinde kişiler kendi işini kurduklarında başka kişilerin istihdamını sağlayacağı için işsizlikle mücadelede beklenenden daha fazla etki ortaya çıkabilir (Öçal ve Korkmaz, 2020, s.743). Bununla birlikte bu teşvikler işsizlikle mücadelede ve istihdamı artırmada diğer AİPP kapsamındaki programlara kıyasla daha az tercih edilmektedir. Bunun önemli bir nedeni, serbest mesleğin işsizlerin sahip olmadığı birçok beceriyi gerektiriyor olmasıdır. Bu kapsamda OECD ülkeleri, diğer programlarla kıyaslandığında bu tür teşvikler için daha az harcama yapmaktadır (Bown ve Freund, 2019, s.9).

2.2. Pasif İşgücü Piyasası Politikaları

İşsizliğin sebep olduğu maddi kayıpları gidermek amacıyla ortaya çıkan PİPP, maddi kayıpları hafifletmek için uygulanan sosyal nitelikli politikalarlardır. Bu politikaların özünde işsizliğin azaltılması ve istihdamın ve/veya istihdam edilebilirliğin artırılması yer almaz. Dolayısıyla bu politikalarla işsizlikten kaynaklanan yoksulluğu azaltması nedeniyle sosyal bir araç olarak bahsetmek mümkündür (Lubk, 2016, s.115). Bu bağlamda PİPP'nin esas görevi gelir kayıplarını telafi etmek, yoksulluğun önüne geçmek ve bu sayede işsizleri sosyal dışlanmaya karşı korumaktır (Zieliński, 2015, s.189). Dolayısıyla PİPP'nin esas amacı satın alma gücündeki ani düşüşü önlemek olduğu için istihdamın artırılmasındaki ve/veya

işsizliğin azaltılmasındaki rolü yetersizdir (Arslan ve Ulaş, 2004, s.106).

PİPP, işsizliğin yol açtığı ekonomik problemlerin kaçınılmaz olması sebebiyle Fransa ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerin de dâhil olduğu OECD ülkeleri başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde, özellikle işsizliğin yoğun olduğu kriz dönemlerinde sıklıkla uygulanmaktadır. PİPP'yi OECD'nin sınıflandırdığı şekilde iki ana kategoride incelemek mümkündür.

a. İşsizlere Gelir Yardımı ve Desteği: Ülkeler, işsizliğin neden olduğu kazanç kayıplarını azaltmak için işsizlere çeşitli şekillerde destekler sunmaktadır. Bu desteklerden en fazla kullanılanı ise işsizlik sigortası ve işsizlik yardımlarıdır.

İşsizlik sigortası, belirli nedenlerle gayri iradi olarak işsiz kalan kişinin refah seviyesindeki azalışı engelleyerek gelir dağılımında adaleti sağlamak amacıyla belli kriterlere göre uygulanan sigortacılık faaliyetidir. Çoğunlukla kamu kurumları tarafından yürütülen ve sisteme katılımın zorunlu olduğu işsizlik sigortası uygulaması ile işsiz kalanlar belli bir süreliğine desteklenerek, satın alma gücünün ve talepteki azalışın önüne geçilmesi ve bu sayede üretimin azalmasından ve toplam talepteki düşüşten kaynaklı işsizliğin önlenmesi amaçlanmaktadır (Gündoğan, 2019, s.177).

İşsizlik yardımı, işsizlik sigortasına hak kazanamayan fakat yardıma muhtaç olan kişilere yönelik bir uygulamadır. İşsizlik sigortasından yararlanma kriterleri sebebiyle işsizlerin birçoğu bu kriterleri karşılayamamakta ve işsizlik sigortasından yararlanamamaktadır. Bu durumda bu kişilerin maddi ihtiyaçları katkı payı/prim ödeme zorunluluğu gibi herhangi bir kriter gerektirmeyen işsizlik yardımları sayesinde karşılanmaktadır. Bu yardımlar özellikle kriz dönemlerinde yoksullukla mücadelede uygulanan en önemli PİPP araçlarından (Öçal ve Korkmaz, 2020, s.735). İşsizlik yardımlarının finansmanı devlet tarafından karşılanır ve yardımlardan faydalanan kişiler bu yardımlar karşılığı herhangi bir sorumluluk üstlenmez. Ayrıca işsizlik yardımlarından, işsizlik sigortasından yararlanma süresi bitmesine rağmen herhangi bir işe yerleşemeyen kişiler veya bu yardımlara olan muhtaçlığını ispatlamaları durumunda herkes yararlanabilir. Bu yardımlar belli bir süre için sağlanabilirken muhtaçlığın devam etmesi durumunda süre sınırlaması olmadan da sağlanabilmektedir (Tekeli, 2018, s.133).

b. Erken Emeklilik: Yaşlı çalışanların emekli olma yaşının düşürülerek bu kişilerin olması gereken yaştan daha önce emekli edilmesidir. Emeklilik yaşının öne çekilmesiyle işten çıkarılması muhtemel genç işgücünün işine devam etmeleri, işsiz gençlerin istihdam edilmesi ve bu sayede işsizliğin azaltılması amaçlanır. Bununla birlikte erken emekli edilen kişiler belli bir iş deneyimine sahip oldukları için kısa zamanda tekrar iş bulup çalışmaya başlamasıyla bu durum genç işgücünün istihdamını sınırlandırabilmekte ve nihai olarak uygulamadan beklenen etki

azalabilmektedir. İlaveten erken emekli olanların hem kayıt dışı istihdam edilmesi halinde sosyal güvenlik sistemine prim ödememesi hem de bu kişilerin uzun yıllar boyunca emekli maaşı almaları durumunda sosyal güvenlik sistemi üzerinde aşırı yük oluşmakta ve bu sebeple sosyal güvenlik sistemi gelir gider dengesi bozulabilmektedir (Taş ve Bozkaya, 2014, s.167).

3. OECD ÜLKELERİNDE İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKASI UYGULAMALARI

Ülkeler mevcut ekonomik koşullara ve işgücü piyasasının yapısına göre işgücü piyasası politikalarıyla işsizlikle ve yoksulluk gibi işsizliğin neden olduğu problemlerle mücadele eder. Bu politikalarla elbette işsizliğin sifıra indirilmesi pek mümkün olmasa bile en azından işsizliğin istenilen düzeye indirilmesi veya istihdamın korunmasıyla mevcut işsizliğin daha da artmasının önüne geçilmesi

amaçlanır. Dünyada birçok ülkede olduğu gibi OECD ülkeleri de işsizlikle ve işsizliğin sebep olduğu kazanç kayıplarıyla mücadelede çeşitli politikaları hayata geçirmiş ve bu politikaları geçmişten günümüze özellikle olağanüstü dönemlerde artan bir ilgiyle uygulamış ve uygulamaya devam etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde seçilmiş OECD ülkelerinde uygulanan işgücü piyasası politikaları için yapılan kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı ve bu politikalarından yararlanan katılımcıların işgücüne oranı incelenerek OECD ülkelerinde işgücü piyasası politikası uygulamaları ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan ülkeler belirlenirken OECD veri tabanında daha düzenli verilere sahip ülkeler tercih edilmiştir. Bununla ilgili ilk olarak Tablo 1'de 2004-2020 yılları arasında seçilmiş OECD ülkelerinde AİPP harcamalarının GSYİH'ya oranlarıyla ilgili aldığı değerler incelenmiştir.

Tablo 1. Seçilmiş OECD Ülkelerinde AİPP Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2004-2020), (%)

	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Avustralya	0,38	0,33	0,31	0,33	0,26	0,25	0,24	0,24	0,23	0,25	0,30
Avusturya	0,56	0,67	0,62	0,80	0,71	0,79	0,76	0,78	0,75	0,70	0,78
Belçika	0,63	0,64	0,69	0,72	0,72	0,74	0,69	0,81	0,83	0,83	0,86
Kanada	0,34	0,30	0,28	0,33	0,24	0,22	0,25	0,22	0,21	0,21	0,24
Danimarka	1,64	1,46	1,34	2,02	1,94	2,03	2,02	1,95	1,89	1,88	1,78
Estonya	0,06	0,07	0,07	0,22	0,28	0,19	0,30	0,41	0,47	0,52	0,58
Finlandiya	0,93	0,87	0,78	1,00	0,98	1,05	0,98	0,98	0,94	0,92	0,86
Fransa	0,96	0,92	0,81	1,07	0,86	0,94	1,07	0,91	0,76	0,72	0,76
Almanya	1,13	0,94	0,88	0,90	0,68	0,65	0,63	0,66	0,68	0,59	0,61
Macaristan	0,30	0,33	0,34	0,60	0,73	0,94	0,91	0,83	0,63	0,57	0,59
İrlanda	0,56	0,52	0,60	0,90	0,89	0,78	0,51	0,42	0,36	0,31	0,28
İtalya	0,60	0,48	0,45	0,42	0,45	0,37	-	-	0,42	0,27	0,32
Letonya	0,12	0,24	0,12	0,56	0,23	0,19	0,19	0,19	0,19	0,15	0,14
Litvanya	0,20	0,26	0,24	0,30	0,24	0,24	0,30	0,30	0,27	0,21	0,22
Lüksemburg	0,42	0,42	0,36	0,41	0,46	0,47	0,60	0,61	0,55	0,56	0,56
Hollanda	1,24	1,07	0,94	1,09	0,87	0,82	0,71	0,64	0,59	0,56	0,55
Polonya	-	0,45	0,55	0,68	0,44	0,48	0,44	0,42	0,36	0,32	0,31
Portekiz	0,65	0,57	0,54	0,67	0,50	0,66	0,55	0,47	0,41	0,39	0,42
Slovak Cumhuriyeti	0,23	0,31	0,25	0,32	0,25	0,20	0,26	0,23	0,24	0,23	0,28
Slovenya	0,23	0,26	0,18	0,50	0,27	0,37	0,24	0,25	0,23	0,20	0,21
İspanya	0,76	0,71	0,72	0,81	0,57	0,55	0,55	0,68	0,69	0,68	0,68
İsveç	1,02	1,16	0,82	1,09	1,26	1,31	1,16	1,12	1,11	1,02	0,95
İsviçre	0,68	0,57	0,47	0,58	0,52	0,55	0,59	0,59	0,56	0,55	0,60
OECD Geneli	0,53	0,50	0,44	0,57	0,51	0,52	0,52	0,50	0,47	0,45	0,49

Kaynak: OECD veri tabanından derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 1 verilerine göre OECD ülkeleri genelinde AİPP harcamalarının GSYİH'ya oranı 2004 yılında %0,53 iken bu oran ele alınan yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izleyerek 2020 yılında %0,49 seviyesine gerilemiştir. Bu durum OECD ülkeleri genelinde AİPP'nin GSYİH'ya oranının azaldığını göstermektedir. Bununla beraber AİPP harcamalarının GSYİH'ya oranının Estonya başta olmak üzere Avusturya, Belçika, Danimarka, Macaristan, Letonya, Litvanya, Lüksemburg ve Slovak Cumhuriyeti'nde ise artma eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu durum bahsi geçen ülkelerde AİPP'nin öneminin attığını göstermektedir.

Tablo 2'de 2004-2020 yılları arasında OECD ülkelerinde PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranlarıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 2. Seçilmiş OECD Ülkelerinde PİPP Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (2004-2020),(%)

	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Avustralya	0,62	0,48	0,44	0,50	0,57	0,68	0,63	0,62	0,55	1,03	1,45
Avusturya	1,36	1,33	1,10	1,33	1,23	1,38	1,48	1,40	1,31	1,27	1,72
Belçika	2,21	2,02	1,84	1,97	1,86	1,78	1,45	1,29	1,15	1,00	1,09
Kanada	0,66	0,58	0,64	0,79	0,59	0,56	0,65	0,56	0,49	0,50	1,11
Danimarka	2,59	1,80	1,17	1,73	1,64	1,40	1,12	1,08	0,98	0,95	1,28
Estonya	0,17	0,08	0,21	0,84	0,43	0,38	0,44	0,38	0,40	0,45	0,89
Finlandiya	1,95	1,63	1,28	1,69	1,39	1,80	1,81	1,56	1,27	1,14	1,72
Fransa	2,12	1,80	1,53	1,93	1,96	2,07	1,94	1,96	1,90	1,86	2,17
Almanya	2,16	1,61	0,99	1,14	0,92	0,91	0,80	0,73	0,68	0,69	0,93
Macaristan	0,37	0,35	0,36	0,70	0,41	0,26	0,23	0,21	0,20	0,21	0,29
İrlanda	-	-	-	2,79	2,37	1,77	1,06	0,83	0,68	0,56	0,92
İtalya	0,51	0,54	0,60	0,95	1,11	1,15	1,10	1,08	1,06	1,21	1,51
Letonya	0,36	0,27	0,33	0,69	0,26	0,36	0,44	0,41	0,40	0,42	0,51
Litvanya	0,11	0,12	0,15	0,47	0,23	0,19	0,22	0,24	0,39	0,43	0,89
Lüksemburg	0,60	0,54	0,50	0,64	0,65	0,67	0,56	0,54	0,52	0,52	0,61
Hollanda	1,81	1,43	1,02	1,43	1,60	1,95	1,65	1,50	1,37	1,22	1,33
Polonya	-	0,70	0,35	0,33	0,32	0,31	0,24	0,20	0,15	0,13	0,14
Portekiz	1,17	1,15	1,07	1,44	1,69	1,55	1,19	1,03	0,95	0,86	1,04
Slovak Cumhuriyeti	0,33	0,33	0,42	0,58	0,42	0,35	0,34	0,33	0,31	0,33	0,46
Slovenya	0,34	0,38	0,26	0,67	0,85	0,63	0,49	0,43	0,38	0,37	0,54
İspanya	1,46	1,41	1,84	3,03	3,08	2,51	1,72	1,51	1,44	1,51	2,01
İsveç	1,30	1,00	0,54	0,75	0,62	0,61	0,55	0,52	0,46	0,43	0,64
İsviçre	0,90	0,65	0,43	0,64	0,49	0,58	0,65	0,63	0,55	0,53	0,75
OECD Geneli	0,83	0,70	0,62	0,92	0,85	0,81	0,72	0,66	0,62	0,65	0,90

Kaynak: OECD veritabanından derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 2 verilerine göre OECD ülkeleri genelinde PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranı 2004 yılında %0,83 iken bu oranın 2020 yılına kadar azalma eğiliminde olduğu fakat 2020 yılında Covid-19 salgın hastalığının da etkisiyle %0,90 seviyesine yükseldiği gözlenmiştir. Özellikle 2019-2020 yılları incelendiğinde OECD ülkeleri genelinde PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranı 2019 yılında %0,65 iken bu oranın 2020 yılında %0,90 seviyesine yükselmesi, ülkelerin Covid-19 salgın hastalığının işgücü piyasası üzerindeki tahribatını en aza indirmek amacıyla PİPP'ye daha fazla önem verdiğini göstermektedir. 2004-2020 yılları arasındaki dönem incelendiğinde PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranı

Avustralya, Avusturya, Kanada, Estonya, Fransa, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya ve İspanya'da artma eğiliminde olduğu gözlenirken diğer ülkelerde ise azalma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. OECD ülkeleri geneli ile ilgili Tablo 1 ve Tablo 2 verilerine göre bir karşılaştırma yapıldığında ise PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranının AİPP harcamalarının GSYİH'ya oranına göre daha fazla olduğu gözlenmektedir.

Tablo 3'te 2004-2020 yılları arasında seçilmiş OECD ülkelerinde AİPP katılımcılarının işgücüne oranlarıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 3. Seçilmiş OECD Ülkelerinde AİPP Katılımcılarının İşgücüne Oranı (2004-2020), (%)

	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Avustralya	2,0	1,4	1,8	2,3	2,0	1,9	2,4	2,3	2,5	2,6	3,2
Avusturya	2,3	2,9	3,1	4,0	3,5	3,8	3,7	3,9	3,9	3,6	3,5
Belçika	4,6	4,6	5,7	6,1	6,6	6,4	6,4	5,8	5,5	5,1	4,4
Kanada	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8
Danimarka	5,1	4,7	5,2	6,6	6,1	6,2	7,2	7,4	7,5	7,6	6,8
Estonya	0,2	0,3	0,2	0,9	1,0	0,6	2,2	4,1	4,9	5,5	5,7
Finlandiya	3,8	3,8	3,5	4,1	4,4	4,8	4,7	4,7	4,8	4,7	4,4
Fransa	5,4	5,6	5,5	5,6	5,0	6,2	6,7	6,2	5,1	5,2	3,5
Almanya	4,0	4,1	3,8	4,2	3,4	3,1	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8
Macaristan	2,0	1,9	2,8	4,8	7,4	5,2	5,7	4,8	4,5	3,5	4,0
İrlanda	3,6	2,9	2,9	4,2	4,2	4,2	3,8	3,2	4,1	4,8	4,7
İtalya	8,8	7,3	6,1	5,7	5,2	4,5	-	9,3	7,0	4,7	5,0
Letonya	0,4	0,9	0,5	2,9	1,5	1,3	0,9	1,0	0,9	0,7	0,7
Litvanya	0,9	1,2	1,0	1,3	1,5	1,5	1,4	1,5	1,2	0,9	0,8
Lüksemburg	-	5,0	6,1	7,3	7,5	8,5	8,5	8,4	7,6	6,9	6,8
Hollanda	4,7	3,8	3,6	4,5	4,2	4,0	3,9	3,8	3,8	3,9	3,8
Polonya	-	3,0	5,1	4,1	3,2	3,2	3,8	3,7	3,5	3,2	-
Portekiz	2,8	2,9	3,0	3,7	3,6	5,6	4,3	4,1	4,0	4,0	3,8
Slovak Cumhuriyeti	4,3	5,4	3,4	3,8	2,8	2,5	2,6	2,6	2,5	2,7	2,3
Slovenya	-	2,1	0,7	2,6	1,2	1,9	0,8	1,4	1,6	1,3	1,3
İspanya	9,6	13,4	12,2	8,7	7,5	7,3	7,1	10,4	12,7	12,2	11,4
İsveç	3,7	4,3	3,1	4,4	5,0	5,4	4,7	4,6	4,2	3,9	3,7
İsviçre	2,0	1,8	1,5	2,1	1,8	2,0	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1
OECD Geneli	3,2	3,4	3,3	3,9	3,7	3,8	3,7	4,0	4,0	3,8	3,6

Kaynak: OECD veri tabanından derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 3 verilerine göre OECD ülkeleri genelinde AİPP katılımcılarının işgücüne oranının zamanla arttığı görülmektedir. Nitekim AİPP katılımcılarının işgücüne oranı 2004 yılında %3,2 iken bu oran dalgalı bir seyir izleyerek 2020 yılında %3,6 seviyesine yükselmiştir. 2004-2020 yılları arasındaki dönemde AİPP katılımcılarının işgücüne oranı Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Litvanya, Hollanda, Slovak Cumhuriyeti ve

Slovenya'da azalma eğiliminde iken bu oranın İsveç'te fazla bir değişim göstermediği ve Estonya, Macaristan, Avustralya, Avusturya, Danimarka, İrlanda, Portekiz ve İspanya başta olmak üzere diğer ülkelerde ise artma eğiliminde olduğu gözlenmektedir.

Tablo 4'te 2004-2020 yılları arasında PİPP katılımcılarının işgücüne oranlarıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 4. Seçilmiş OECD Ülkelerinde PİPP Katılımcılarının İşgücüne Oranı (2004-2020),(%)

	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Avustralya	5,4	4,6	5,3	5,2	6,4	7,0	6,5	6,2	5,7	11,9	8,1
Avusturya	7,5	6,8	5,8	6,6	6,5	7,1	7,7	7,4	7,0	5,9	8,9
Belçika	16,5	15,8	14,0	14,3	13,5	13,0	10,9	9,9	8,8	7,8	7,7
Kanada	3,2	2,9	3,1	3,8	2,9	2,7	2,9	2,6	2,3	2,2	4,7
Danimarka	9,7	7,0	4,5	6,6	6,3	5,6	4,7	4,6	4,2	4,0	-
Estonya	2,9	1,3	1,7	11,5	6,1	4,3	4,1	4,3	4,4	4,6	6,7
Finlandiya	13,3	10,3	8,3	10,3	9,1	11,2	11,8	10,7	9,2	8,9	12,2
Fransa	11,8	10,9	9,5	11,2	11,7	12,7	13,5	13,8	14,4	14,5	15,0
Almanya	10,1	9,6	7,0	7,3	6,6	6,5	5,7	5,4	5,0	4,8	5,8
Macaristan	3,1	3,5	3,2	8,4	6,3	4,3	3,9	3,3	3,0	2,9	3,5
İrlanda	8,5	7,5	9,6	18,9	18,3	15,5	11,7	9,8	8,1	7,0	20,9
İtalya	2,2	2,3	2,6	3,5	4,1	4,3	5,0	5,1	5,1	9,0	11,2
Letonya	3,5	3,0	2,7	5,7	2,9	3,5	3,8	3,5	3,1	3,2	4,2
Litvanya	1,7	1,1	1,5	3,7	2,4	2,2	2,3	2,3	3,3	3,4	12,9
Lüksemburg	3,0	3,0	2,8	3,6	3,2	3,4	2,9	2,8	3,2	3,1	3,6
Hollanda	8,5	6,9	5,4	7,1	8,3	9,9	9,4	8,6	7,6	7,0	7,4
Polonya	-	4,3	2,7	2,8	2,9	2,5	2,2	1,7	1,5	1,4	-
Portekiz	5,5	5,9	4,6	7,0	8,1	8,1	6,6	5,8	5,4	5,0	5,8
Slovak Cumhuriyeti	3,3	2,7	3,0	3,4	2,5	2,1	2,0	1,8	1,8	1,8	2,4
Slovenya	-	3,0	1,4	2,8	3,3	2,4	2,1	1,9	1,8	1,7	2,2
İspanya	6,3	6,1	7,9	13,0	12,4	11,0	8,7	8,0	7,8	8,1	9,2
İsveç	8,4	7,4	4,8	6,4	5,5	5,1	5,2	5,1	4,7	4,5	5,8
İsviçre	3,3	2,8	2,0	2,9	2,2	2,4	2,6	2,5	2,2	2,1	2,8
OECD Geneli	6,0	5,1	4,5	6,6	6,2	5,9	5,5	5,2	4,9	5,1	7,5

Kaynak: OECD veritabanından derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 4 verilerine göre OECD ülkeleri genelinde PİPP katılımcılarının işgücüne oranının zamanla arttığı görülmektedir. Nitekim PİPP katılımcılarının işgücüne oranı 2004 yılında %6 iken bu oran dalgalı bir seyir göstererek 2020 yılında %7,5 seviyesine yükselmiştir. 2004-2020 yılları arası dönemde PİPP katılımcılarının işgücüne oranının Avustralya, Avusturya, Kanada, Estonya, Fransa, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Portekiz ve İspanya'da artma eğiliminde olduğu görülürken bu oranın diğer ülkelerde ise azalma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Ayrıca PİPP katılımcılarının işgücüne oranının İrlanda, Avustralya, Estonya, Fransa, İtalya, Litvanya ve İspanya'da belirgin bir şekilde arttığı gözlenirken bu oranın Belçika, Danimarka, Almanya ve İsveç'te ise belirgin bir şekilde azaldığı görülmüştür. OECD ülkeleri geneli ile ilgili Tablo 3 ve Tablo 4 verilerine göre bir karşılaştırma yapıldığında ise PİPP katılımcılarının işgücüne oranının AİPP katılımcılarının işgücüne oranına göre daha yüksek olduğu, AİPP ve PİPP katılımcılarının işgücüne oranının ele alınan yıllar itibarıyla arttığı ve bu artışın PİPP'de daha fazla olduğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda OECD ülkeleri genelinde AİPP ve PİPP katılımcılarının işgücüne oranının zamanla arttığını söylemek mümkündür.

Tablo 5'te 2019 ve 2020 yılları için AİPP harcamalarının ana kategorilere göre GSYİH'ya oranları ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 5. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Ana Kategorilere Göre AİPP Harcamalarının GSYİH'ya Oranları (2019-2020),(%)

	Kamu İstihdam Hizmetleri ve Yönetimi		Mesleki Eğitim Programları		İstihdam Sübvansiyonu		Koruyucu ve Destekleyici İstihdam Programları		Doğrudan Kamu İstihdam Programları		Kendi İşini Kuranlara Yönelik Destekler	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Avustralya	0,17	0,19	0,01	0,03	0,01	0,01	0,06	0,07	s	s	s	S
Avusturya	0,18	0,22	0,40	0,44	0,06	0,05	0,02	0,02	0,04	0,04	s	0,01
Belçika	0,34	0,36	0,17	0,21	0,14	0,12	0,14	0,14	0,04	0,04	s	S
Kanada	0,10	0,14	0,06	0,06	s	0,01	s	s	0,02	0,01	s	S
Danimarka	0,38	0,37	0,36	0,31	0,17	0,12	0,98	0,98	s	s	s	S
Estonya	0,15	0,17	0,12	0,14	0,04	0,04	0,20	0,22	s	s	0,01	0,01
Finlandiya	0,15	0,16	0,35	0,36	0,08	0,05	0,13	0,15	0,19	0,13	0,01	0,01
Fransa	0,24	0,25	0,27	0,30	0,02	0,02	0,09	0,09	0,06	0,06	0,04	0,04
Almanya	0,34	0,33	0,18	0,19	0,02	0,03	0,02	0,02	0,02	0,03	0,01	0,01
Macaristan	0,06	0,06	0,02	0,02	0,12	0,23	s	s	0,35	0,26	0,02	0,02
İrlanda	0,05	0,05	0,10	0,10	0,02	0,02	0,01	0,01	0,13	0,12	s	S
İtalya	0,07	0,12	0,13	0,12	0,07	0,07	0,01	0,01	s	s	s	S
Letonya	0,05	0,04	0,05	0,05	0,03	0,03	s	s	0,02	0,02	s	S
Litvanya	0,05	0,06	0,04	0,03	0,11	0,11	0,01	0,01	s	s	s	0,02
Lüksemburg	0,08	0,08	0,18	0,17	0,17	0,16	s	s	0,13	0,14	s	S
Hollanda	0,18	0,15	0,06	0,06	0,02	0,02	0,30	0,32	0,01	0,01	s	S
Polonya	0,07	0,07	s	s	0,06	0,05	0,15	0,15	0,01	0,01	0,03	0,03
Portekiz	0,09	0,13	0,18	0,16	0,07	0,08	0,02	0,02	0,02	0,04	s	S
Slovak Cumhuriyeti	0,04	0,05	0,02	0,01	0,11	0,15	0,04	0,04	0,01	s	0,01	0,02
Slovenya	0,07	0,08	0,04	0,05	0,05	0,05	s	s	0,03	0,03	s	S
İspanya	0,13	0,15	0,11	0,11	0,07	0,06	0,13	0,14	0,11	0,11	0,14	0,12
İsveç	0,26	0,26	0,06	0,06	0,46	0,39	0,24	0,24	s	s	s	S
İsviçre	0,10	0,12	0,15	0,14	0,07	0,09	0,23	0,25	s	s	s	S
OECD Genel	0,12	0,14	0,10	0,11	0,12	0,06	0,10	0,10	0,05	0,05	0,01	0,01

s: 0 veya 0,005'den küçük

Kaynak: OECD veri tabanından derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 5 verilerine göre 2019 yılı için OECD ülkeleri geneli ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında GSYİH'ya oranı en fazla olan kategoriler %0,12'lik bir oranla istihdam hizmetleri ve yönetimi ile istihdam sübvansiyonları olurken, mesleki eğitim programlarının ve koruyucu ve destekleyici istihdam programlarının GSYİH'ya oranı %0,10, doğrudan kamu istihdam programlarının GSYİH'ya oranı %0,05 ve kendi işini kuranlara yönelik desteklerin GSYİH'ya oranı %0,01 şeklinde gerçekleşmiştir. 2020 yılı için OECD ülkeleri geneli ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında ise GSYİH'ya oranı en fazla olan kategori %0,14'lük bir oran ile kamu istihdam hizmetleri ve yönetimi olurken, mesleki eğitim programlarının GSYİH'ya oranı %0,11, koruyucu ve destekleyici istihdam programlarının GSYİH'ya oranı %0,10, doğrudan kamu istihdam programlarının GSYİH'ya oranı %0,05 ve kendi işini kuranlara yönelik desteklerin GSYİH'ya oranı %0,01 şeklinde gerçekleşmiştir. Her iki yılda da Danimarka'nın kamu istihdam hizmetleri ve yönetimi ile koruyucu ve destekleyici istihdam programları harcamalarının, Avusturya'nın eğitim programları harcamalarının, İsveç'in istihdam sübvansiyonları harcamalarının, Macaristan'ın doğrudan kamu istihdam programları harcamalarının ve İspanya'nın ise kendi işini kuranlara yönelik harcamaların GSYİH'ya oranının daha fazla olduğu gözlenmektedir.

Tablo 6'da 2019 ve 2020 yılları için ana kategorilere göre AİPP katılımcılarının işgücüne oranları ile ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 6. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Ana Kategorilere Göre AİPP Katılımcılarının İşgücüne Oranı (2019-2020),(%)

	Mesleki Eğitim Programları		İstihdam Sübvansiyonları		Koruyucu ve Destekleyici İstihdam Programları		Doğrudan Kamu İstihdam Programları		Kendi İşini Kuranlara Yönelik Destekler	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Avustralya	0,09	0,26	0,21	0,36	2,11	2,44	0,13	0,03	0,04	0,05
Avusturya	2,45	2,37	0,48	0,41	0,38	0,49	0,16	0,13	0,08	0,08
Belçika	1,92	1,56	1,68	1,49	1,02	1,02	0,40	0,35	0,08	0,03
Kanada	0,37	0,47	0,06	0,07	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02
Danimarka	1,87	1,71	1,69	1,18	3,99	3,93	s	s	s	S
Estonya	1,06	1,29	0,40	0,34	4,00	4,03	0,01	0,01	0,06	0,06
Finlandiya	2,34	2,20	0,58	0,54	0,47	0,56	1,14	0,97	0,15	0,16
Fransa	2,07	1,54	1,19	1,01	0,53	0,54	0,54	0,42	0,81	-
Almanya	1,27	1,29	0,22	0,20	0,06	0,06	0,23	0,23	0,06	0,05
Macaristan	0,14	0,13	0,98	1,79	s	s	2,27	1,99	0,14	0,12
İrlanda	2,65	3,03	0,49	0,36	0,27	0,27	1,42	1,03	s	S
İtalya	2,88	2,85	1,70	2,07	0,11	0,11	0,02	0,01	s	S
Letonya	0,27	0,29	0,19	0,17	S	s	0,23	0,24	0,02	0,02
Litvanya	0,17	0,13	0,70	0,54	0,06	0,04	s	s	s	-
Lüksemburg	1,07	1,01	4,95	4,90	0,01	0,01	0,88	0,89	0,01	0,01
Hollanda	1,26	1,21	0,99	1,22	1,60	1,57	0,02	0,02	s	S
Polonya	0,02	0,01	0,73	-	2,18	2,06	0,09	0,07	0,21	0,16
Portekiz	1,55	1,55	1,68	1,43	0,21	0,23	0,36	0,39	0,15	0,14
Slovak Cumhuriyeti	0,07	0,04	1,79	1,61	0,35	0,33	0,20	0,03	0,29	0,26
Slovenya	0,26	0,38	0,77	0,67	0,02	0,02	0,17	0,17	0,10	0,03
İspanya	1,35	1,25	5,29	4,82	0,62	0,50	0,83	0,68	4,07	4,08
İsveç	0,33	0,31	2,45	2,33	1,06	1,04	s	s	0,03	0,03
İsviçre	0,64	0,53	0,56	0,63	-	-	s	s	0,01	0,01
OECD Geneli	1,03	1,03	1,13	0,78	0,77	0,79	0,36	0,30	0,23	0,22

s: 0 veya 0,005'den küçük

Kaynak: OECD veri tabanından derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 6 verilerine göre 2019 yılı için OECD ülkeleri geneli ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında işgücüne oranı en fazla olan kategori %1,13'lük bir oranla istihdam sübvansiyonları olurken, mesleki eğitim programlarının işgücüne oranı %1,03, koruyucu ve destekleyici istihdam programlarının işgücüne oranı %0,77, doğrudan kamu istihdam programlarının işgücüne oranı %0,36 ve kendi işini kuranlara yönelik desteklerin işgücüne oranı %0,23 şeklinde gerçekleşmiştir. 2020 yılı için OECD ülkeleri geneli ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında ise işgücüne oranı en fazla olan kategori %1,03'lük bir oran ile mesleki eğitim programları olurken, koruyucu ve destekleyici istihdam programlarının işgücüne oranı %0,79, istihdam sübvansiyonlarının işgücüne oranı %0,78, doğrudan kamu istihdam programlarının işgücüne oranı %0,30 ve ve kendi işini kuranlara yönelik desteklerin işgücüne oranı %0,22 şeklinde gerçekleşmiştir. Her iki yılda da İtalya'nın mesleki eğitim programları katılımcılarının, Estonya'da koruyucu ve destekleyici istihdam programı katılımcılarının, Macaristan'da doğrudan kamu istihdam programları katılımcılarının ve İspanya'da ise kendi işini kuranlara yönelik desteklerden faydalanan katılımcıların işgücüne oranının daha fazla olduğu gözlenmiştir. İstihdam sübvansiyonları katılımcılarının işgücüne oranı ise 2019 yılında İspanya'da, 2020 yılında ise Lüksemburg'da daha fazla olmuştur.

Tablo 7'de 2019 ve 2020 yılları için ana kategorilere göre PİPP harcamalarının GSYİH'ya, PİPP katılımcılarının ise işgücüne oranlarıyla ilgili değerler incelenmiştir.

Tablo 7. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Ana Kategorilere Göre PİPP Verileri (2019-2020),(%)

	PİPP Harcamalarının GSYİH'ya Oranı				PİPP Katılımcılarının İşgücüne Oranı			
	İşsizlere Gelir Yardımı ve Desteği		Erken Emeklilik		İşsizlere Gelir Yardımı ve Desteği		Erken Emeklilik	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Avustralya	1,03	1,45	s	s	11,91	8,08	s	s
Avusturya	1,10	1,44	0,18	0,18	5,85	7,99	1,03	0,97
Belçika	0,81	0,97	0,18	0,12	6,69	6,99	1,12	0,70
Kanada	0,50	1,11	S	s	2,17	4,73	s	s
Danimarka	0,88	1,21	0,07	0,07	3,70	7,47	0,32	0,31
Estonya	0,45	1,00	s	s	4,56	6,68	s	s
Finlandiya	1,14	1,71	s	s	8,92	12,14	s	s
Fransa	1,87	1,16	s	s	14,48	14,92	s	s
Almanya	0,70	0,93	s	s	4,81	5,75	s	s
Macaristan	0,21	0,29	s	s	2,94	3,43	s	s
İrlanda	0,56	0,92	s	s	6,96	20,82	s	s
İtalya	1,20	1,50	0,01	0,01	8,88	11,22	0,02	0,02
Letonya	0,42	0,51	s	s	3,21	4,24	s	s
Litvanya	0,43	0,89	s	s	3,37	12,86	s	s
Lüksemburg	0,39	0,49	0,13	0,12	2,66	3,19	0,45	0,45
Hollanda	1,22	1,33	S	s	6,99	7,35	s	s
Polonya	0,07	0,10	0,05	0,04	0,87	-	0,48	0,39
Portekiz	0,55	0,75	0,31	0,30	3,51	4,46	1,54	1,41
Slovak Cumhuriyeti	0,23	0,36	0,09	0,10	1,33	1,96	0,48	0,45
Slovenya	0,37	0,54	s	s	1,68	2,24	s	s
İspanya	1,50	2,00	0,01	0,01	8,08	9,14	-	-
İsveç	0,43	0,64	s	s	4,45	5,88	s	s
İsviçre	0,52	0,75	s	s	2,07	2,73	s	s
OECD Geneli	0,62	0,87	0,03	0,03	4,92	7,29	0,20	0,19

s: 0 veya 0,005'den küçük

Kaynak: OECD veri tabanından derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 7 verilerine göre ilk olarak OECD ülkeleri geneli için PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranlarıyla ilgili bir inceleme yapıldığında işsizlere gelir yardımı ve desteği harcamalarının GSYİH'ya oranının 2019 yılında %0,62 düzeyinde, 2020 yılında ise %0,87 düzeyinde olduğu görülmektedir. Erken emeklilik uygulamasının GSYİH'ya oranının ise 2019 ve 2020 yılında %0,03 düzeyinde olduğu gözlenmektedir. Ülkeler bazında bakıldığında ise her iki yılda da işsizlere gelir yardımı ve desteği için yapılan harcamaların GSYİH'ya oranının en fazla İspanya'da, erken emeklilik için yapılan harcamaların GSYİH'ya oranının ise en fazla Portekiz'de olduğu görülmektedir. PİPP katılımcılarının işgücüne oranlarıyla ilgili bir inceleme yapıldığında ise OECD ülkeleri genelinde işsizlere gelir yardımı ve desteğinden faydalananların işgücüne oranının 2019 yılında %4,92 düzeyinde ve 2020 yılında %7,29 düzeyinde olduğu gözlenmektedir. Erken emeklilik uygulamasından faydalananların ise 2019 yılında işgücüne oranının 0,20 düzeyinde, 2020 yılında ise %0,19 düzeyinde olduğu gözlenmektedir. Ülkeler bazında bakıldığında ise işsizlere gelir yardımı ve desteğinin işgücüne oranının 2019 yılında en fazla Fransa'da, 2020 yılında ise İrlanda'da olduğu görülürken 2019 ve 2020 yılında erken emekliliğin işgücüne oranının ise en fazla Portekiz'de olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İşgücü piyasasındaki dengesizliğin en önemli göstergelerinden birisi olan işsizlik, bireysel ve toplumsal birçok soruna yol açtığı için çözülmesi gereken en önemli sosyo-ekonomik problemlerden birisidir. Gelişmişlik

seviyesi ne olursa olsun diğer birçok ülkede olduğu gibi OECD ülkeleri de işsizlikle mücadele etmek ve işsizliğin yol açtığı sorunları ortadan kaldırmak için AİPP ve PİPP'den oluşan işgücü piyasası politikalarıyla işgücü piyasasına çeşitli müdahalelerde bulunmaktadır. AİPP kapsamında yürütülen programlar aracılığıyla işsizlerin kısa sürede istihdam edilmesi amaçlanırken, PİPP ile de işsizliğin yol açtığı kazanç kayıplarının hafifletilmesi amaçlanır. Bu politikaların işgücü piyasası üzerindeki etkileri ise büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda AİPP'nin işsizlikle mücadelede ve istihdam artırılmasında başarılı sonuçlar ortaya çıkarabilmesi için politika yapıcılarının bu politikaları iyi tasarlaması ve hedeflenen grupları hassas bir şekilde belirlemesi gerekmektedir. Ayrıca işgücünün istihdam edilebilirliğini artıran uygulamalara ağırlık verilmesi AİPP'nin etkinliğini artıracaktır. Aksi takdirde bu politikalardan beklenen etki ortaya çıkmayacak, uzun vadeli istihdam sorunları devam edecek ve kaynaklar boşa harcanmış olacaktır. Aynı şekilde PİPP'nin de işsizliğin sebep olduğu kazanç kayıplarını en aza indirebilmesi için bu politikalardan yararlanma kriterlerinin hafifletilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan bu politikaların işsizliği cazip kılarak insanların çalışmak yerine işsizliği tercih edebileceği göz önünde bulundurulduğunda PİPP kapsamında sağlanan ödemelerin politikacılar tarafından iyi ayarlanması gerekmektedir. Bu şartların sağlandığı durumda işgücü piyasası politikalarının hem etkinliği artacak hem de bu politikalar daha sürdürülebilir hale gelecektir. AİPP ve PİPP'nin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini daha net ortaya çıkarabilmek için ise bu konuda

mikroekonomik ve makroekonomik değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır.

OECD ülkelerinde işgücü piyasası politikası uygulamalarının incelendiği bu çalışmada, işgücü piyasası politikası kapsamında uygulanan AİPP ve PİPP'ye yer verilerek bu politikaların genel ekonomi içerisindeki yeri ele alınmıştır. Çalışmanın bulgularına bakıldığında ele alınan yıllar itibariyle OECD ülkelerinde PİPP harcamalarının AİPP'ye göre GSYİH'ya oranının daha fazla olduğu ve AİPP ve PİPP harcamalarının GSYİH'ya oranının zamanla arttığı fakat bu artışın PİPP'de daha fazla olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde işgücü piyasası politikaları katılımcı oranları için bir değerlendirme yapıldığında PİPP katılımcılarının işgücüne oranının AİPP katılımcılarının işgücüne oranına göre daha yüksek olduğu, AİPP ve PİPP katılımcılarının işgücüne oranının ele alınan yıllar itibariyle artış gösterdiği ve bu artışın PİPP'de daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ele alınan yıllarda AİPP için ana kategorilere göre harcama oranlarıyla ilgili bir değerlendirme yapıldığında kamu istihdam hizmetleri ve yönetiminin diğer kategorilere göre GSYİH'ya oranının daha fazla olduğu görülürken, PİPP için ana kategorilere göre harcama oranlarıyla ilgili bir değerlendirme yapıldığında ise işsizlere gelir yardımı ve desteğinin erken emekliliğe göre GSYİH'ya oranının daha fazla olduğu gözlenmiştir. AİPP için ana kategorilere göre işgücü oranlarıyla ilgili bir değerlendirme yapıldığında mesleki eğitim programları ve ücret sübvansiyonlarının diğer kategorilere göre işgücüne oranının daha fazla olduğu görülürken, PİPP için ana kategorilere göre işgücü oranlarıyla ilgili bir değerlendirme yapıldığında ise işsizlere gelir yardımı ve desteği katılımcı oranlarının erken emekliliğe göre işgücüne oranının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Anderson, C.J. (2009). The private consequences of public policies: Active labor market policies and social ties in Europe. *European Political Science Review*, 1(3), 341–373.
- Angel-Urdinola, D.F., Semlali, A. ve Brodmann, S. (2010). Non-public provision of active labor market programs in Arab-Mediterranean Countries: An inventory of youth programs. *Social Protection Discussion Papers and Notes 55673*, The World Bank.
- Arlow, J. (2023). Trading labor for experience: The role of unpaid internships in shaping active labor market policies in Ireland since the Great Recession. *European Policy Analysis*, 9(3), 311-336.
- Arslan, H.B. ve Ulaş, D. (2004). İstihdamın korunması ve işten çıkarılanlara uygulanan yardımlar. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 4(1), 102-114.
- Aydoğdu, C. (2012). Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde Türkiye'de esnek çalışma ve kadın istihdamına yönelik olarak yapılan çalışmalar, sorunlar ve çözüm önerileri. *Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Betcherman, G., Dar, A., Luinstra, A. ve Ogawa, M. (1999). Active labor market policies: Policy issues for East Asia. *Social Protection Unit, The World Bank, Second Draft*, 1-46.
- Bîrcă, A. (2023). Active labor market policies in the Republic of Moldova: implications for increasing employment.
- Bonoli, G. (2010). The political economy of active labor-market policy. *Politics and Society SAGE Publications*, 38(4), s.435-457.
- Bown, C.P. ve Freund, C. (2019). Active labor market policies: Lessons from other countries for the United States. *Working Paper Series WP19-2*, Peterson Institute for International Economics.
- Cunningham, W., Sanchez-Puerta, M.L. ve Wuermlı, A. (2010). Active labor market programs for youth: A framework to guide youth employment interventions. *Employment Policy Primer 58601*, The World Bank.
- Çapar Diriöz, S. (2012). İstihdamın artırılmasında aktif işgücü politikalarının rolü. *Uzmanlık Tezi. Yayın No: 2835*, Kalkınma Bakanlığı/Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çınar, M. ve Taş, C. (2022). Türkiye'de bölgesel işsizlik ve suç türleri ilişkisi: Panel veri yaklaşımı. *Business and Economics Research Journal*, 13(2), 179-197.
- Ehlert, C. R. (2015). Evaluation of German active labour market policies and their organisational framework. *Springer Fachmedien Wiesbaden*.
- Goulas, E. ve Zervoyianni, A. (2018). Active labour-market policies and output growth: Is there a causal relationship? *Economic Modelling*, 73, 1-14.
- Gündoğan, N. (2019). İşsizlik ve emek piyasası politikaları. N. Gündoğan ve M.K. Biçerli (Ed), *Çalışma Ekonomisi* (s.165-192), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3442, Eskişehir.
- Heckman, J.J., Lalonde, R.J. Smith, J.A. (1999). The economics and econometrics of active labor market programs. In O. Ashenfelter ve D. Card (ed.), *Handbook of Labor Economics*, vol. 3, Elsevier Science.
- Irlandoust, M. (2023). Active labor market as an instrument to reduce unemployment. *Journal of Government and Economics*, 9, 100065.
- Kapar, R. (2005). Aktif işgücü piyasası politikaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 341-371.
- Knapieńska, M. ve Woźniak-Jasińska, K. (2024). The impact of labour market policies on outcomes in OECD countries: An empirical analysis. *Journal of International Studies*, 17(2), 38-52.
- Kuddo, A. (2009). Employment services and active labor market programs in Eastern European and Central Asian Countries. *Social Protection Discussion Papers and Notes 51253*, The World Bank.
- Lee, Y. M. (2024). Active labor market policies in an industrial crisis: Case of Korean shipbuilding industry and public employment services. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 13(3), 42-58.
- Levy-Yeyati, E., Montané, M. ve Sartorio, L. (2019). What Works for Active Labor Market Policies? *CID Faculty Working Paper No. 358*.
- Lubk, C. (2016). The Concept of sustainability and its application to labor market policy: A discussion of political feasibility, implementation, and measurability., *Springer Gabler Wiesbaden, Germany*.
- Martin, J.P. (2015). Activation and active labour market policies in OECD Countries: Stylised facts and evidence on their effectiveness. *IZA Journal of Labor Policy* 4(4), 1-29.
- Mitra, P. P. (2023). Active labor market policies in developing Asia: Case study of India. L. Arthur ve D. Hondo (Ed.), *Strengthening active labor market policies to drive an inclusive recovery in Asia* (s.20-36), Asian Development Bank Institute.

- Morgan, R. ve O'Connor, K.J. (2021). Labor market policy and subjective well-being during the great recession. *Journal of Happiness Studies*, 23, 391-422.
- OECD, (2008). Glossary of statistical terms.
- OECD, (2022). The Scope and Comparability of Data on Labour Market Programmes. <https://www.oecd.org/els/emp/ALMPdata-Scope-and-Comparability.pdf> (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- Osmani, N., Nimani, P., Aqifi, B. ve Maloku, A. (2024). Unemployment in the Balkan countries and policies for its reduction [Special issue]. *Journal of Governance & Regulation*, 13(2), 443–451.
- Öçal, M. ve Korkmaz, A. (2020). Türkiye’de emek piyasası politikalarında yeni bir dönem: İşsizlik yardımı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(3),731-754.
- Özgener, Ş. (2005). Çalışma hayatında esnekliğin işletme verimliliği üzerine etkileri: Karşılaştırmalı bir çalışma. *Amme İdaresi Dergisi*, 38(3), 51-79.
- Pierre, G. (1999). A framework for active labour market policy evaluation. *Employment And Training Papers* 49 (ILO, Cenevre).
- Rodgers, G. (2007). Labour market flexibility and decent work. New York: DESA Working Paper No:47 ST/ESA/2007/DWP/47.
- Sahnoun, M.– Abdennadher, C. (2021). Do active labor market policies Increase the subjective well-being of the unemployed? Evidence from OECD Countries. *Ekonomický časopis*, 69, č. 5, s. 447–471.
- Spahiu, E. (2023). Effectiveness of active labour market policies: Literature review. *EIRP Proceedings*, 18(1), 117-121.
- Svabova, L. ve Kramarova, K. (2021). An analysis of participation factors and effects of the active labour market measure Graduate practice in Slovakia – Counterfactual approach. *Evaluation and Program Planning*, 86(1), 1-12.
- Taş, S. ve Bozkaya, G. (2014). Avrupa Birliğine uyum sürecinde Türkiye’de uygulanan istihdam politikaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 151-176.
- Tekeli, S. (2018). İşsizlikle Mücadele ve İstihdam Politikaları. M.K. Biçerli ve V. Özgüler (Ed.), *İstihdam ve İşsizlik* (s.125-143), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2678, Eskişehir.
- Terziev, V. (2019). Effects of the impact of the active policies on the labor market. *International E-Journal of Advances in Social Sciences*. 5(14), 473-486.
- Tomić, V. (2021). Evaluation of the active labor market policies in the republic of Srpska. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 10(3), 86-98.
- Ünsal, E.M. (2005). Makro İktisat. (6. Baskı). İmaj Yayıncılık.
- Yazar Aslan, B. (2021). OECD ülkelerinde güvenceli esneklik: Konumlanma ve sınıflandırma. *Journal of Social Policy Conferences*, 81, 367-392.
- Zieliński, M. (2015). Unemployment and labor market policy in visegrad group countries. *Equilibrium, Quarterly Journal Of Economics And Economic Policy*.